

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

KÜÇÜK İŞLETMELERDE FİNANSMAN SORUNLARI
VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Uğur TANDOĞAN

Danışman
Doç.Dr.Selim BEKÇİOĞLU

İZMİR-1991

ÖNSÖZ

Günümüzde küçük ölçekli işletmelerin ülke ekonomisinde buldukları yer ve oynadıkları rol farkedilmiş ve bunların ekonomik istikrar ve gelişmenin sağlanmasında vazgeçilmez bir araç ve itici güç oldukları anlaşılmıştır.

Ancak, sözkonusu işletmelerin ekonomik kalkınmada işlevlerini tam olarak yerine getirebilmeleri her zaman mümkün olmamaktadır. Bu da gerek işletmelerin kendilerinden kaynaklanan, gerekse kontrolleri dışında karşılaştıkları bir takım sorunlarının bulunmasına bağlanabilir.

Ekonomide önemli bir işlevi olan küçük işletmelerin sorunları pek çoktur. Ancak bunlar ya doğrudan, ya da dolaylı yoldan finansman sorununda birleşmekte ve bu sorunun diğerlerine göre önemini artırmaktadır. İşte bu nedenle bu çalışmada küçük işletmelerin finansman sorunları incelenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen danışmanım Doç.Dr.Selim Bekçioğlu'na ve diğer tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İzmir-1991

Uğur TANDOĞAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK İŞLETME TANIMI, ROLÜ VE ÖNEMİ

1. TANIMLAR.....	3
1.1. Dünya'da Küçük İşletme Tanımları İçin Kullanılan Ölçütler....	4
1.2. Türkiye'de Küçük İşletme Tanımı İçin Kullanılan Ölçütler....	11
2. DÜNYA'DA KÜÇÜK İŞLETMELERİN ROLÜ VE ÖNEMİ.....	16
2.1. Küçük İşletmelerin Ekonomideki Rolünün Anlaşılması.....	17
2.2. Küçük İşletmelerin İstihdam Üzerindeki Etkisi.....	18
2.3. Küçük İşletmelerin Büyük Ölçekli İşletmeler Üzerindeki Etkisi.....	21
2.4. Küçük İşletmelerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi.....	22
3. TÜRKİYE'DE KÜÇÜK İŞLETMELERİN ROLÜ VE ÖNEMİ.....	23
3.1. Türkiye Ekonomisi İçinde Küçük İşletmelerin Rolü.....	24
3.2. Türkiye'de Küçük İşletmelerin İstihdam Üzerindeki Etkisi....	27

İKİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK İŞLETMELERİN GELİŞTİRİLMESİ

1. GENEL OLARAK KÜÇÜK İŞLETMELERİN FİNANSAL ÖZELLİKLERİ VE YARARLANABİLECEKLERİ FİNANSAL KAYNAKLAR.....	30
1.1. Küçük İşletmelerin Gelişme Aşamalarına Göre Finansal Özellikleri.....	32
1.2. Küçük İşletmelerin Yararlanabilecekleri Finansal Kaynakların Genel Bir Değerlemesi.....	34
1.2.1. Özkaynaklar.....	35
1.2.2. Yabancı Kaynaklar.....	35
2. TÜRKİYE'DE KÜÇÜK İŞLETMELERE DESTEK VEREN KURULUŞLAR.....	37

	<u>Sayfa No</u>
2.1. Finansal Destek Veren Kuruluşlar.....	39
2.1.1. Yurt İçi Kuruluşlarca Sağlanan Finansal Destekler.....	39
2.1.1.1. Türkiye Halk Bankası.....	39
2.1.1.2. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı.....	46
2.1.1.3. Bağ-Kur.....	46
2.1.1.4. Esnaf Kefalet Kooperatifleri.....	47
2.1.1.5. Küçük Sanat Kooperatifleri.....	47
2.1.1.6. TOSYÖV (Türkiye Orta Ölçekli İşletmeler Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticileri Vakfı).....	46
2.1.1.7. Kalkınma Bankaları.....	48
2.1.1.8. Teşvikler.....	49
2.1.2. Yurt Dışı Kuruluşlarca Sağlanan Finansal Destekler...50	
2.1.2.1. IBRD (International Bank For Reconstruction and Development- Uluslararası İmar ve Kal- kınma Bankası).....	50
2.1.2.2. KfW Teşvik Fonu.....	50
2.1.2.3. KSF-1 Özel Kredi Fonu.....	51
2.1.2.4. ESF (Europe Social Fund-Avrupa Konseyi Sosyal Kalkınma Fonu).....	51
2.1.2.5. Sanayileşme Fonu.....	51
2.1.2.6. UNIDO (United Nations Industry and Develop- ment Organization-Birleşmiş Milletler Sana- yi ve Kalkınma Teşkilatı).....	52
2.2. Kurumsal ve Fiziksel Altyapı Destekleri.....	52
2.2.1. Küçük Sanayi Siteleri.....	52
2.2.2. Organize Sanayi Bölgesi.....	53
2.2.3. Küçük Sanat Kooperatifleri.....	53
2.2.4. Küçük Sanayi Danışmanlık ve Geliştirme Hizmetleri...55	
2.2.4.1. Kamu Kuruluşları.....	57

	<u>Sayfa No</u>
2.2.4.1.1. KÜSGET (Küçük Sanayi Geliştirme Teşkilatı).....	57
2.2.4.1.2. SEGEM (Sanayi Eğitim Geliştirme Merkezi).....	57
2.2.4.1.3. MPM(Millî Prodüktivite Merkezi).....	58
2.2.4.1.4. İGEME(İhracatı Geliştirme Merkezi).....	58
2.2.4.1.5. TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu).....	58
2.2.4.1.6. DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü).....	58
2.2.4.1.7. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı.....	59
2.2.4.1.8. Türkiye Halk Bankası.....	59
2.2.4.1.9. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı.....	59
2.2.4.1.10.TKB(Türkiye Kalkınma Bankası).....	59
2.2.4.1.11.Bağ-Kur Genel Müdürlüğü.....	59
2.2.4.1.12.Çıracılık Eğitim Genel Müdürlüğü.....	60
2.2.4.2. Özel Kuruluşlar.....	60
2.2.4.2.1. TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği).....	60
2.2.4.2.2. TESK (Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu).....	60
2.2.4.2.3. Friedrich Naumann Vakfı.....	60
2.2.4.2.4. BİS (Birleşik İhracatçı ve Sanayiciler Dış Ticaret Şirketi).....	61
2.2.4.3. Uluslararası Kuruluşlar.....	61
2.2.4.3.1. ITC (International Trading Center-Uluslararası Ticaret Merkezi).....	61
2.2.4.3.2. ILO (International Labor Organization-Uluslararası Çalışma Örgütü).....	61

2.2.4.3.3. WASME (Wold Association of Small and Medium Enterprises-Dünya Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Birliği).....	62
2.2.4.3.4. UNIDO (United Nations Industrial Development Organization-Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı).....	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜÇÜK İŞLETMELERDE FİNANSMAN SORUNLARI VE AYDIN İLİNDE YAPILAN ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1. ANKETE ALINAN KÜÇÜK İŞLETMELERİN GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ.....	64
2. KÜÇÜK İŞLETMELERİN KISA VADELİ FİNANSMAN SORUNLARI VE UYGULANAN ANKET SONUÇLARI.....	66
2.1. Başlangıç ve İşletme Sermayesinin Yetersizliği.....	67
2.2. Kredi Sağlamada Karşılaşılan Güçlükler.....	69
2.3. Kredili Satış ve Alış Sorunları.....	72
2.3.1. Kredili Satışlar.....	72
2.3.2. Kredili Alışlar.....	72
2.3.3. Sorunlar.....	73
2.4. Alacakların Tahsilinde Güçlük Çekilmesi.....	74
2.5. Nakit Bulundurma ve Nakdin Değerlendirilmesi Sorunları.....	75
2.6. Enflasyona Karşı Korunma Sorunları.....	75
3. KÜÇÜK İŞLETMELERİN UZUN VADELİ FİNANSMAN SORUNLARI VE UYGULANAN ANKET SONUÇLARI.....	76
3.1. Özkaynak Yetersizliği.....	76
3.2. Sermaye Piyasasından Yararlanılamaması.....	78

	<u>Sayfa No</u>
3.3. Yatırım Konusunda Karşılaşılan Güçlükler.....	78
3.4. Yönetim Yetersizliği, Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Eksikliği.....	84
3.4.1. Yönetim Yetersizliği.....	84
3.4.2. Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Eksikliği.....	86
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	87
4.1. Sonuçlar.....	87
4.2. Öneriler.....	90
KAYNAKLAR.....	94

GİRİŞ

Son yıllarda gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde genellikle küçük işletmeler ile ilgili sorunlar güncel olmuş ve inceleme konusu yapılmıştır. Günümüzde küçük işletmelerin önemi ve ekonomide oynadıkları rol daha iyi anlaşılmıştır denilebilir.

1950'li yıllarda yığın üretim yaparak ölçek ekonomisinden yararlanan ve ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunan büyük işletmeler, 1970'i izleyen yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizle birlikte güç duruma düşmüşlerdir. Bunun sonucunda üretimlerini azaltmış ve işçilerinin bir kısmını çıkartmışlar ve krizin daha da büyümesine neden olmuşlardır. Bu dönemde küçük işletmelerin önemi ortaya çıkmış, onların krizlere daha dayanıklı olduğu, ekonomide tekelleşmelere engel teşkil ettiği, kurulacak yeni sanayiler için bilgi ve tecrübe kaynağı oluşturduğu gibi üstünlükleri anlaşılmıştır.

Konuya gelişmekte olan ülkeler açısından baktığımızda, küçük işletmelerin bu ülke ekonomilerinde de çok önemli görevler üstlendiğini görmekteyiz. Gelişmekte olan ülkelerde sermayenin az, bilgi ve beceri düzeyinin düşük olduğu bilinmektedir. Bu koşullarda sanayileşmenin başlangıcında küçük işletmelere dayalı gelişme ve sanayileşme stratejilerinin izlenmesi zorunlu gibi görünmektedir. İşte bu nedenlerle küçük işletmelerin sorunları, gelişmekte olan ülkelerin güncel sorunu haline gelmiştir.

Biz de tezimizde ülkemizde ve diğer ülkelerde çok tartışılan ve araştırılan bir konu olan küçük işletmelerin, finansman sorunlarını incelemeye çalıştık. Amacımız, mevcut yerli ve yabancı lite-

ratürü tarayarak finansman sorunlarına yol açan nedenleri ortaya koymak ve bunlara çözüm yolları önermektir.

Çalışma üç bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde küçük işletmelerin ülkemiz ve çeşitli ülkelerde tanımlanmasında kullanılan ölçütler ortaya konmuş daha sonra bu işletmelerin ekonomideki rolü ve önemi çeşitli açılardan incelenmiştir.

İkinci bölümde, dünya genelinde küçük işletmelerin gelişme aşamalarında görülen finansal özellikler ve bu işletmelerin yararlanabildikleri finansal kaynaklar değerlendirilmiş ayrıca ülkemizde küçük işletmelerin geliştirilmesi için yurt içi ve yurt dışı finansal ve fiziksel (altyapı) destek veren kuruluşlar incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise küçük işletmelerin finansman sorunlarıyla ilgili çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgiler, bu konuda yapılan anket sonuçları ile birlikte incelenmiş ve saptanan sorunların çözümü için öneriler getirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK İŞLETMELERİN TANIMI, ROLÜ VE ÖNEMİ

1. TANIMLAR

Küçük işletme, içinde bulunduğu sistem içerisinde yerinin belirlenmesi, sınırlarının çizilmesi ve diğerlerinden ayırılması yapılarak tanımlanabilir. Bu ayırımın yapılması ve sınırın çizilmesi için çeşitli ölçütlere gereksinim duyulmaktadır.

Küçük işletmelerin ne olduğunu belirlemek amacıyla kullanılan ölçütler ve tanımlar konusunda bilim adamları ve araştırmacılar arasında henüz tam bir görüş birliğine varılamamıştır. Çünkü, ülkeler arasında sanayileşme düzeyine, pazarın büyüklüğüne, faaliyette bulunulan işkoluna ve kullanılan üretim tekniklerine bağlı olarak tanımlamalarda birtakım farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Hatta, bazı durumlarda büyüklük ölçüsü, aynı ülkede bölgelere ve iş kollarına göre dahi değişiklik gösterebilmektedir (1).

Graham H. Ray ve Patrick J. Hutchinson eserlerinde, küçük işletmeleri tanımlamaktansa, onları diğerlerinden ayırmanın daha kolay olacağını belirtmektedirler (2).

(1) Mehmet Erkan, "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin İmalat Sanayisindeki Yeri ve Finansal Sorunları", Küçük ve Orta İşletmelerin Sorunları Semineri'nde sunulan tebliğ, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası, Mersin, 20 Aralık 1990, s. 2.

(2) Graham H. Ray & Patrick J. Hutchinson, The Financing and Financial Control of Small Enterprise Development, Gower Pub. Company Ltd., Aldershot, 1983, s. 1.

1.1. Dünya'da Küçük İşletme Tanımları İçin Kullanılan Ölçütler

Engene Salley ve Richard Morse, küçük sanayiye büyükten ayırmayı, sıcak suyu soğuk sudan ayırdetmeye benzetmektedirler. Çünkü, burada bakış açısı önemlidir. Elini yıkayan birisi için sıcak olarak değerlendirilebilen bir su, bir buhar tribünü için soğuk olabilmektedir (3). Bu nedenle, işletmelerin küçük veya büyük olarak değerlendirilebilmeleri için ölçütlerin belirlenmesi gerekmektedir.

W. Sombart'a göre küçük işletme, "Bir sanatkârın mal ve maddelerini imal ve işlemesi ile ilgili yarı sanatkâr ve yarı sıradan bir el işine dayanan çabaların sürdürüldüğü bir faaliyet şeklidir."(4)

Schmoller'e göre küçük işletme, "Herhangi bir teknik sınai beceri sahibi olan bir ustanın, yalnız veya aile fertleri ile, ya da az sayıdaki yardımcıları ile çalışarak müşterilerine kendi emeğini ve ürününü sattığı, aile ekonomisine bağlı küçük bir dükkandır."(5).

Karl Bürcher'e göre ise küçük işletme, "Bütün işletme araçlarının sahibi olan aile bireylerinin tüketimi ve kişisel ihtiyaçları için değil, değişim amacıyla ve sipariş üzerine üretim yapan, daima müşterinin arzu ve ihtiyaçlarına göre çalışan üreticinin işletme şeklidir."(6).

Donald Grunewald, işletme büyüklüklerini nakit ölçüsüne göre belirlemekte ve nakit temeline dayanan sanayi işletmelerinin

(3) Eugene Stalley ve Richard Morse, *Modern Small Industry For Developing Countries*, Mc Graw-Hill Book Company, Stanford, 1965, s. 4.

(4) Ekmel Zadil, "Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Örgütlenmesi ve Kooperatifleşme", *Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Geliştirilmesi Semineri*, MPM Yayınları, No: 120, Ankara, 1973, s. 35.

(5) Ekmel Zadil, a.g.e., s. 35.

(6) Ekmel Zadil, a.g.e., s. 35.

genellikle küçük ölçekli olacağını ileri sürmektedir (7).

Steven Solomon, A.B.D'deki küçük işletmelerin ortak özelliklerini incelemiş ve bunları, çok küçük ve küçük olmak üzere ikiye ayırmıştır. Baştaki gruba giren işletmelerde mal sahibi kendisi çalışmakta, işçiler ona yardım etmektedirler. Sondaki gruba giren işletmelerde ise, mal sahibi temelde işçilerin çalışmalarını yönlendirmektedir. Yine birinci gruba giren işletmelerde mal sahipleri, düşük ya da orta düzeyde bir yaşam sürdürebilecek kadar bir gelir elde edebilmektedirler. Ayrıca bu tür işletmelerin büyüme eğilimi çok küçüktür ya da hiç yoktur. İkinci gruba giren küçük işletmelerde ise, bir büyüme eğilimi vardır. Ayrıca, bu işletmelerin bazılarında küçük bir yönetim kademesi de bulunabilmektedir. Kaynak yönünden ise küçük işletmeler, içinde buldukları piyasada kendilerini lider durumuna getirecek kaynak düzeyine sahip değildirler (8).

Dan Steinhoff ise,

- i) Genel olarak yönetimin bağımsız ve yöneticilerin de işletmenin sahibi olması,
- ii) Sermaye ve sahipliğin bir kişi, ya da küçük bir gruba ait olması,
- iii) İşletme sahipleri ile işçilerin aynı hane halkından olması,
- iv) İşletmenin yer aldığı endüstrideki göreceli büyüklüğü, aynı alandaki büyük işletmelerle karşılaştırıldığında küçük kalması

(7) Donald Grunewald, *Small Business Management*, Oceana Publications, Inc., New York, 1966, s. 68.

(8) Steven Solomon, *Small Business USA*, Crown Publishers, Inc., New York, 1986, s. 21.

gibi özelliklerden en az ikisine sahip olan işletmeleri "küçük işletme" olarak tanımlamaktadır (9).

ABD'de faaliyet gösteren Ekonomik Gelişme Komisyonu (Comitee of Economic Development) da, küçük işletmeleri belirlemede yukarıdaki ölçütleri gözönüne almaktadır (10).

ABD'de küçük işletmelere yardım sağlamak ve danışmanlık hizmeti sunmak amacıyla kurulan Küçük İşletme İdaresi, (Small Business Administration), "Bulunduğu sektörde hakimiyeti ve bağımlılığı olmaması gibi nitel ölçütlerin yanında, işçi sayısı ve satış hacmi" gibi nitel ölçütlere göre işletmelerin büyüklüklerini belirlemektedir (11).

W.D. Hailes ve R.T. Hubbard, toplam varlıklar (işletmenin borçları dışında sahip olduğu tüm varlıklar), Net varlıklar (Tüm işletme varlıkları - borçları), net kar, işçi sayısı, Net satışlar (Satış hacmi, ya da satışlar - iadeleri ve iskontaları) gibi ölçütlerden her birinin işletme büyüklüğü hakkında bilgi vereceğini savunmaktadırlar. (12)

Nicholas.C Siropolis ise küçük işletmeleri belirlemede, toplam varlıklar, kasa, mal, arazi, makina ve diğer varlıklar, özsermaye, yıllık satış gelirleri, işçi sayısı, enflasyona dayanıklılık, şeffaflık, kıyaslanabilirlik, olanaklılık (işe başlamak için olanakların mevcut ve elde edilmesinin kolay olması), bağımsız sahiplik (başka işletmelere bağımlı olmaması), bağımsız yönetim (küçük

(9) Dan Steinhoff, *Small Business Fundamentals*, Mc Graw-Hill Book Company, New York, 1978, s. 10.

(10) Hal B.Pickle ve Royce L. Abrahamson, *Small Business Management*, John Wiley and Sons, Inc., New York, 1976, s. 12.

(11) Dan Steinhoff, Bernard A.Peltzer ve Karl A.Shillif, *Small Business Management: Cases and Essays*, Grid, Inc., Ohio, 1975, s. 3.

(12) William D. Hailes ve Raymond T. Hubbard, *Small Business Management*, Litton Educational Publishing Inc., 1977, s. 3.

işletmelerde fertlerin çalışmalarını istedikleri gibi yürütmeleri) gibi ölçütleri gözönüne almaktadır. (13)

Kanada'lı bir başka araştırmacı ise küçük işletmeleri, "bağımsız sahiplik ve yönetimi olan, özel düzenlemeler ile sınırlandırılmamış ve en fazla 500 işçi çalıştıran işletmeler" olarak tanımlanmaktadır. (14)

İngiltere'de oluşturulan Küçük Ölçekli İşletmeler Araştırma Komisyonu tarafından 1971 yılında saptanan ölçütlere göre, (15)

- i) diğer işletmelere kıyasla pazar payı küçük olan,
- ii) sahip, ya da ortaklar tarafından bilimsel olmaktan çok kişisel yöntemlerle yönetilen,
- iii) kendisinden daha büyük bir firmaya bağımlılığı olmayan ve kararların yönetici/mal sahibince bağımsızca alındığı,
- iv) İmalat işletmelerinde en fazla 200 işçi çalıştıran işletmeler "küçük ölçekli"dir.

J. Fred Weston ve Eugene F.Brigham, küçük işletmeleri belirlerken öncelikle, "pazarın yöresel olması, sermaye gereksiminin az olması, kullanılan teknolojinin basit olması" gibi üç temel özellikten yararlanılabileceğini belirtmektedirler (16).

AET ülkelerinde faaliyet gösteren sanayi işletmeleri incelendiğinde, topluluğun hiç bir ülkesinde küçük işletmelerin biçimsel (formel) bir tanımının yapılmadığı görülmektedir. Ancak, sözkonusu

-
- (13) Nicholas C.Siropolis, *Small Business Management*, Houghton Mifflin Co., Boston, 1982, s. 6.
 (14) Rein Peterson, *Small Business: Building a Balanced Economy*, Press Porcepic Ltd., Ontario, 1977, s. 60.
 (15) Rein Peterson, a.g.e., s. 60.
 (16) J.Fred Weston ve Eugene F. Brigham, *Managerial Finance*, The Dryden Press, Hinsdale, 1978, s. 952.

işletmelerin belirlenmesinde esas alınan,

- i) İşçi sayısı,
- ii) Satış hacmi,
- iii) Sermaye piyasasından sermaye sağlamanın olanaksızlığı ve kısa vadeli kredilerin temin güçlüğü,
- iv) İşletme yöneticisinin aynı zamanda işletmenin de sahibi olması,
- v) Uzman yöneticilerin nisbeten azlığı,
- vi) İşletme yönetimi ile işçiler, müşteriler, satıcılar ve malikler arasındaki kişisel ilişkilerin sıklığı,
- vii) Alış ve satışlarda pazarlık gücünün zayıflığı,
- viii) İşletme sahibi ve yöneticisinin dahil olduğu yerel çevre ile sıkı bağların bulunması ve hammadde-malzeme sağlanması konusunda yakındaki pazarlara geniş ölçüde bağımlılığın olması gibi nicel ve nitel kriterler sayılabilir (17).

AET ülkelerinde küçük işletmelerin biçimsel olarak bir tanımı bulunmamasına rağmen, toplulukta küçük ölçekli işletmeler, "Maksimum 500 kişinin çalıştığı, net sabit varlıkları tutarı 75 milyon ECU'dan az ve varlıkları toplamı büyük bir işletmenin sermayesinin 1/3'ünü aşmayan işletmeler" olarak tanımlanmaktadır. *(18)

(17) DPT, Küçük Sanayi, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Kurulu Raporu, Yayın No:340, Ankara, 1989, s. 68.

(18) Tuncer Tokol, "Avrupa Toplulukları Komisyonunda Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Rekabet Güçlerinin Artırılmasına Yönelik Politikalar ve Türkiye'deki Benzer İşletmelerin Topluluğa Uyum Sorunu", Gazi Üniversitesi İIBF 3.Ulusal İşletmecilik Kongresi, Kapadokya, 1989, s. 269.

Tablo:1- Dünyada Küçük Sanayi İşletmelerini Tanımlamada Kullanılan Ölçütler

Ölçütler Ülkeler	Arazi	Toplam Sermaye	İşçi Sayısı	Toplam Yatırım Tutarı	Makine ve Ekipman	Üretim Tutarı	Toplam Gayri- menkul
Bangladeş					X		
Brezilya			X				
Endonezya		X			X		
Flipinler			X	X			
Gana					X		
Hindistan	X				X		
Japonya		X	X				
Kenya				X	X		X
Malezya			X				
Meksika			X	X			
Nepal					X		
Nijerya					X		X
Peru			X	X			
Srilanka					X		X
Sudan			X		X		X
Tayland			X				
Uganda					X		X
YeniZelanda			X	X			
OECD Ülke.			X				

Kaynak: DPT, Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu
1989 Verilerinden Düzenlenmiştir.

Tablo:2- Bazı Avrupa Ülkelerinde Küçük Sanayi İşletmelerini Tanımlamada Kullanılan Ölçütler

Ölçütler Ülkeler	Sermaye Piyasasından Faydalanılması	Yönetici ve Sahibin Aynı Kişi Olması	İşçi Sayısı	Ciro	Sabit Değerler	Yatırılan Sermaye
Almanya	X	X	X			
Belçika			X	X		
Danimarka			X			
Fransa			X			
İrlanda			X		X	
İtalya			X			X
Hollanda			X	X		
İngiltere			X			

Kaynak: DPT Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu 1989 Verilerinden Yararlanılarak Düzenlenmiştir.

Görüldüğü gibi küçük sanayi işletmelerinin tanımlanmasında, başta çalışan işçi sayısı olmak üzere sabit sermaye yatırımı, toplam yatırım tutarı ve satış hacmi gibi nicel ölçütler, genel olarak kullanılan ölçütlerin başında gelmektedir.

Bir başka kaynakta ise, dünya genelinde işletme ölçüğü belirlenirken, işçi sayısı, çevirici gücün büyüklüğü, kuruluş ve işletme sermayesi, ya da pazar payı gibi kriterlerin en çok kullanıldığı belirtilmektedir (19).

(19) İsmail Bulmuş, Ertan Oktay ve Mete Törüner, Küçük Sanayi İşletmelerimizin Konumu, Önemi ve AT'a Girerken Karşılaşılabilecek Sorunlar ile Çözüm Yolları, MPM Yayınları, No:426, Ankara, 1990, s. 13.

1.2. Türkiye'de Küçük İşletme Tanımı İçin Kullanılan Ölçütler

Ülkemizde küçük işletme tanımıyla ilgili resmi bir tanım olmadığı gibi, standart bir ölçüt de bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgilenen kurumlar farklı ölçütlerden yararlanmaktadırlar. İşletme büyüklükleri arasındaki sınırların çizilebilmesi ve tanımlamaların yapılabilmesi amacıyla nicel ve nitel olan iki ana ölçüt grubundan faydalanılmaktadır (20). Bu ölçütlerin niteliksel olanları AET ülkeleri için kullanılan kriterlere benzerken, niceliksel olanları,

- i) İstihdam edilen işgücünün sayısı,
- ii) Kapasitenin büyüklüğü,
- iii) Mal varlığı, sabit sermaye yatırımları,
- iv) Aktif toplamı,
- v) Kâr hacmi,
- vi) Makina parkı,
- vii) Ödenen toplam ücret ve aylıklar,
- viii) Kullanılan toplam enerji miktarı,
- ix) İhracat / satış oranı,
- x) Toplam çevirici güç ,
- xi) Katma değer,
- xii) Sektör içindeki pazar payı,
- xiii) Gayri safi satış hasılatı olarak sayılabilir (21).

(20) Oktay Alpugan, Küçük İşletmeler Kavram, Kuruluş ve Yönetimi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Basımevi, Trabzon, 1988, s. 5.

(21) DPT, a.g.e., s. 54.

Standart ölçüt bulunmamasına karşın, ülkemizdeki muhtelif yasalar işletme büyüklüklerini çeşitli şekillerde tanımlamışlardır. Örneğin,

- 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu, fabrikacılığı tanımlamış ve fabrika şeklinde işletilen yerleri ticari işyeri olarak değerlendirmiştir. Aynı kanunda, tacir, bir ticari işletmeyi kendi adına işleten kişi olarak tanımlanmış, fakat esnafın tacir sayılmayacağı hükme bağlanmıştır. Esnafı belirlemek için, sermaye ve bedeni çalışma oranları ile elde edilecek gelir unsurları kullanılmıştır. Esnaf tanımına küçük sanayiciler de girmiş, elde edilecek gelirin sınırının tayini için Bakanlar Kuruluna yetki verilmiştir (22).

- 5590 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kuruluş Kanunu (1950), "Çevirici güç ile birlikte beş işçi ve çevirici güç olmaksızın on işçi çalıştıran sanayiciler, sanayi odaları kurabileceklerdir" şeklindedir. Bu kanuna göre, çevirici güç kullanan ve en fazla 5 kişi çalıştıranlar ile, çevirici güç kullanmadan en fazla 10 işçi çalıştıran sanayi işletmelerinin "küçük ölçekli" olduğu gibi bir tanım ortaya çıkmaktadır (23).

507 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanununun 2. maddesi Esnaf ve Sanatkarı,

"İster gezici olsun, ister bir dükkanda veya bir sokağın belli bir yerinde sabit bulunsunlar, ticareti sermayesi ile birlikte vücut çalışmasına dayanan ve geliri o yer gelenek ve teamülüne nazaran tacir niteliğini kazanmasını icap ettirmeyecek miktarda sınırlı olan ve bu bakımdan ticaret sicili dolayısıyla Ticaret ve Sanayi Odasına kayıt olması gerekmeyen, aynı niteliğe sahip olmakla bera-

(22) DPT, a.g.e., s. 35.

(23) Oktay Alpugan, a.g.e., s. 6.

ber, ayrıca çalıştığı sanat, meslek ve hizmet kolunda bilgi, görgü ve ihtisasını değerlendiren hizmet, meslek ve küçük sanat sahipleriyle bunların yanlarında çalışanlar ve geçimini sınırlı olarak kamyonculuk, otomobilcilik ve şöförlikle temin eden kişilerdir." şeklinde tanımlamaktadır (24).

- 6948 sayılı Sanayi Sicili Kanunu, sanayi işletmelerini tanımlamaktadır. Fakat bu tanımlı yaparken, el ve ev sanatları ile küçük tamirhanelerin bu kanun kapsamına girmeyeceklerini hükme bağlamış, ancak bunların kuruluşları, ürettikleri mamullerin cinsi ve miktarları bakımından bazılarının bu kanuna tabi olacakları hükmünü de getirmiştir (25).

Görüldüğü gibi yukarıdaki yasaların hiç biri işletme büyüklükleri yanında sanayici, esnaf ve sanatkârın belirlenmesinde kullanılacak kesin ölçütleri sağlayamamaktadır (26).

Ancak, küçük sanayinin tanımına ışık tutacak tek kaynağın 6948 sayılı Sanayi Sicil Kanunu olduğu söylenebilir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bu kanunu gözönüne alarak, DPT ve Halk Bankası'nın görüşlerinin ışığı altında küçük işletme (sanayiciyi) şöyle tanımlamıştır: "En çok 25 kişi çalıştıran, bilanço değeri 20 milyon TL'ya kadar makina parkına sahip olup, üretim yöntemleri kısmen teknik ve kısmen deneye dayalı işletmeler küçük sanayi işletmeleridir" (27).

Devlet İstatistik Enstitüsü nicel kriter olarak işçi sayısını kullanmakta ve emek yoğun üretim yapan, işletme yönetimi ile

(24) Oktay Alpugan, a.g.e., s.5. — D. Alban

(25) DPT, a.g.e., s. 35.

(26) Oktay Alpugan, a.g.e., s. 6.

(27) Olcay Baykal, Orhan Pazarcık ve İlyas Gülmez, Küçük Sanayi, Yeri, Önemi ve Pazarlama Uygulamaları, MPM Yayınları, Yayın No: 328, Ankara, 1985, s. 21.

mülkiyetin ayrılmadığı, 10 işçiden az çalışanı olan işletmeleri küçük sanayi işletmeleri olarak nitelendirmiştir (28).

1984 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 1980 yılı icra planınının 212 sayılı tedbir hükmü gereğince, DPT, Halk Bankası, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu ve Milli Eğitim Bakanlığının görüşünü almış ve küçük işletmeyi "En çok 25 işçi çalıştıran, bilanço değeri 80 milyon TL'ya kadar makina parkına sahip olup, üretim yöntemleri kısmen teknik ve kısmen deneye dayanan işletmeler" olarak tanımlamıştır (29).

Küçük sanayi işletmelerine kredi veren tek banka sayılan Türkiye Halk Bankası'nın küçük ölçekli işletmeleri tanımlamada kullandığı ölçütler yıllara göre değişmiştir. Örneğin, 1981 yılında, "5-25 kişinin istihdam edildiği, 20 milyon TL'ya kadar makine ve ekipmanın bulunduğu, standardize edilmiş parça imalatı ve siparişe bağlanmış diğer imalatın yapıldığı, genellikle yerel ihtiyaçların sağlandığı ve içerisinde kuvvet enerjisi ile çalışan makine ve ekipmanın bulunduğu işyerleri", küçük işletme olarak belirlenmiştir (30).

1986 yılında yapılan küçük işletme tanımında, "En çok 50 kişinin çalışması ve 120 milyon TL'ya kadar makine-ekipman yatırımının bulunması" gibi ölçütler gözönüne alınmıştır (31).

1988 yılında yapılan bir başka tanıma göre ise, "En çok 50 kişinin çalıştığı ve 250 milyon TL'ya kadar makine-ekipman

(28) Güler Yalım, "Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Teşebbüslerinin Ekonomimizdeki Yeri, Önemi ve Tanımlanması" Küçük ve Orta Boy Sanayi Teşebbüslerinin Sorunları, Çözüm Yolları ve Geliştirilmesi Semineri, MPM Yayınları, No:358, Ankara, 1987, s. 26.

(29) Güler Yalım, a.g.e., s. 27.

(30) Olca Y Baykal, Orhan Pazarıcı ve İlyas Gülmez, a.g.e., s. 21.

(31) Güler Yalım, a.g.e., s. 27.

yatırımının bulunduğu işyerleri" küçük işletme olarak belirlenmiştir (32).

1991 yılında yapılan en son tanımlamaya göre, "En çok 100 kişinin istihdam edildiği, tesis, cihaz, taşıt, döşeme ve demirbaş yatırımı en çok 1 milyar TL. olan işletmeler", küçük ölçekli olarak gözönüne alınmaktadır (33).

Görüldüğü gibi küçük işletme tanımları için belirlenen kriterler ülkeler arasında, hatta ülke içinde bile farklılıklar göstermesine rağmen, daha önce belirtildiği gibi, bazı kriterler çoğunlukla kullanılmaktadır.

Biz de bu araştırmada, genelde kullanılan bazı nitel kriterler yanında, ülkemizde küçük işletmelere kredi veren tek kuruluş sayılan Türkiye Halk Bankası'nın kullandığı en son nicel kriterleri göz önüne alarak küçük işletmeyi tanımlamaya çalıştık. Buna göre, "En çok 100 kişinin istihdam edilmesi ve çevirici güç ile çalışan makine-ekipman, taşıt, döşeme, demirbaş yatırımının en çok 1 milyar TL. olması" şeklindeki nicel kriterlere ek olarak,

i) Hizmete dayanmayan maddi bir üretimin gerçekleşmesi ve yönetimin işletme sahip, ya da sahiplerince yürütülmesi,

ii) İşletme ile ilgili tüm riski işletme sahip, ya da sahiplerinin üstlenmesi gibi nitel kriterlerden de en az birine sahip olan işletmeler "küçük ölçekli" olarak tanımlanmaktadır.

(32) BİAR A.Ş. "Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Gelişimi ve Mevcut Durumu", BİAR Eğitim Yayınları, Yayın No:10, Ankara, 1990, s. 11.

(33) T.Halk Bankası Aydın Merkez Şubesi yetkilileri ile "Küçük Sanayi İşletmeleri tanım kriterlerinin son durumu" konusunda yapılan özel görüşme, Aydın 29 Mayıs 1991.

2. DÜNYADA KÜÇÜK İŞLETMELERİN ROLÜ VE ÖNEMİ

Gelişmekte olan ülkelerde istihdam yaratma ve iş fırsatlarının ortaya çıkarılmasında küçük ölçekli sanayilerin rolü, ekonomik gelişme ile ilgili politikaların belirleyicileri olduğu kadar araştırmacıların da dikkatlerini çekmiştir. 1970'li yıllar, toplumların gelişmesine paralel olarak, istikrar ve istihdamın artırılması amacı doğrultusunda küçük işletmelere olan ilgiyi artırmıştır. Bazı yazarlara göre, geçen on yıl içerisinde düşük istihdam ve yoksulluk problemlerinin çözümünde, büyük ölçek ve modern sanayileşme stratejilerinin genel olarak başarısızlığa uğradığı belirtilmektedir (34).

Yakın bir geçmişe kadar gelişmekte olan ülkelerde küçük işletmeler hakkında pek az şey bilinmekteydi. Özellikle, ölçek yelpazesinin "küçük" tarafına gidildikçe bu bilgisizlik daha da artmaktaydı. Bu tür işletmeler genellikle standart istatistiklere dahil edilmemiş ve genellikle gizli olarak yeraltı ekonomisi içinde yer almışlardır. Son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde küçük ölçekli sanayi işletmeleri incelenmiş ve çeşitli faaliyet alanlarına yayıldıkları saptanmıştır. Kaynakların kullanımı yönünden daha verimli oldukları belirlenen küçük işletmeler, istihdam ve gelir dağılımına katkılarından ötürü saptanacak makro politikaların hedefini oluşturmaktadırlar (35).

Yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre, küçük işletmelerin üstün olduğu durumlar sekiz maddede toplanabilir (36)

(34) Carl Liedholm ve Donald Mead, "Small Scale Enterprises: A Profile", Economic Impact Dergisi, Sayı:63, 1988/2, s. 12.

(35) Carl Liedholm ve Donald Mead, a.g.e., s. 12.

(36) Graham H.Ray ve Patrick J. Hutchinson, a.g.e., s. 3.

- i) Küçük işletmeler, müteşebbis yeteneklerinin ortaya çıkmasını sağlar,
- ii) Optimum üretim düzeyi azaldığında en iyi şekilde uyum sağlar,
- iii) Büyük firmaların ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynar,
- iv) Tüketickiye çeşit ve seçim şansı verir,
- v) Tekelci güce karşı bir engel teşkil eder,
- vi) Yenilik kaynağıdır,
- vii) Yeni endüstrilerin yetişme alanıdır,
- viii) Yeni büyük firmaların temelini oluşturur.

2.1. Küçük İşletmelerin Ekonomideki Rolünün Anlaşılması

Dünya genelinde incelendiğinde küçük imalat işlerinden fiziklenen küçük işletmelerin rolü, zaman geçtikçe daha da önem kazanmıştır. Ancak, bunlar yapıları ve işlevleri nedeniyle ekonomi içinde hiç bir zaman belirli bir ağırlığa ulaşamamışlardır (37). Çünkü, küçük işletmeler tek başlarına büyük bir anlam ifade etmezken, toplu olarak gözönüne alındığında, ekonomi içindeki gizli güçlerinin varlığı ve önemi açıkça görülebilmektedir.

Örneğin Avrupa'da büyük ölçekli işletmelerin kurulması ve gelişmesi incelendiğinde, 1950'lerden itibaren 1970'li yılların başına kadar büyük bir gelişmenin olduğu görülmektedir. Bu işletmeler, satış, üretim ve bunun gibi fonksiyonlarının bütünleşmele-

(37) Rüştü Bozkurt, "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Yönetim Sorunları", Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri, Sorunları ve Çözüm Önerileri Forumunda sunulan tebliğ, İzmir Ticaret Odası, İzmir, 1988, s. 1.

rini gerçekleştirmişlerdir. Sözü geçen dönemde, ölçek ekonomilerinden yararlanan ve büyük miktardaki üretimin üstünlüğüne dayanan görüşler önem kazanırken, küçük işletmeler ihmal edilmiş, sayıları da giderek azalmıştır (38).

1970'li yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizle birlikte gelişme süreçlerinde durgunluğa giren büyük işletmeler, ekonomik krizin getirdiği üretimde azaltım ve bunun sonucu işsizliğin başlıca nedeni olmuşlardır (39). Bu dönemde işletmelerin hem örgütsel yapısı, hem de ekonomi teorisi değişikliğe uğrayınca büyüklüğe bağlı sorunlar gündeme gelmiştir (40).

Böylece küçük ölçekli işletmelerin önemi bu dönemde ortaya çıkmıştır. Büyük işletmelerin aksine, üretim rasyonelizasyonuna giderek, talebin yüksek gelir esnekliği, ya da düşük fiyat esnekliği gösterdiği ürünlerin üretimine ağırlık veren küçük işletmeler, ekonomik krizden de en az etkilenen birimler olmuşlardır (41).

Bütün bu gelişmeler sonucu ekonomide yeniliği teşvik edici işletmelerin kurulmasının gereği anlaşılmış, küçük ölçekli işletmelerin, Avrupa Topluluğunun rakipleri olan Japonya ve ABD'de olduğu gibi ekonomik büyüme ve istihdam yaratma konusundaki anahtar rolleri kabul edilmiştir (42).

ve eğitim - kültürel

2.2. Küçük İşletmelerin İstihdam Üzerindeki Etkisi

Küçük işletmelerin istihdam yaratma konusundaki üstünlükleri günümüzde herkes tarafından kabul edilmiştir. Çünkü, bu işletmeler ülke ekonomisinde, toplu halde büyük bir yere sahip olduk-

(38) Tuncer Tokol; a.g.e., s. 269.

(39) DPT, a.g.e., s. 186.

(40) Tuncer Tokol; a.g.e., s. 269.

(41) Tuncer Tokol; a.g.e., s. 269.

(42) Tuncer Tokol; a.g.e., s. 269.

larından, küçük işletme sayısındaki değişimler ülkedeki istihdam hacmini büyük ölçüde etkilemektedir.

Örneğin, Avrupa Topluluğuna üye ülkelerde 1970-1985 dönemi kapsayan 15 yıllık gelişim incelendiğinde küçük işletmelerin sayılarındaki % 10,4'lük bir artışa karşın, istihdam ettikleri işgücü sayısında % 64,1 oranında bir artış olduğu, oysa aynı dönemde 100 işçiden fazla işçisi olan büyük işletme sayısındaki % 79,7 oranındaki artışa karşın, istihdamda sadece % 73,5 oranında bir artış yaratabildiği dikkati çekmektedir (43).

ABD'de 1977 yılında her 1000 kişi başına 26 adet küçük işletme düşmektedir. 1940'larda bu rakam 18 idi. Yapılan incelemelere göre, her yıl yaklaşık olarak 100.000 adet yeni küçük işletme ABD ekonomisine dahil olmaktadır. Bu rakamlara göre rekabetçi, sağlıklı bir ekonomik toplumun gelişmesi ve istikrarının sağlanması konusunda küçük işletmelerin rolünün ne derece önemli olduğu anlaşılabilir. ABD'de 40 milyondan fazla insan küçük işletmelerde çalışmakta ve gayri safi milli hasılanın % 45'ini sağlamaktadır. Ayrıca, toplam işgücünün % 50'si küçük işletmelerde istihdam edilmektedir. ABD'de büyük firmaların yaptıkları ücret ödemeleri, toplam ödemelerin yaklaşık olarak % 40'ını oluşturmaktadır. Bu durumda toplam ücret ödemelerinin % 60'ına yakın bir kısmı küçük işletmeler tarafından yapılmaktadır. İşletme birimlerinin sayısı, iş hacmi ve ücret ödemelerinin payı açısından bakıldığında küçük işletmeler, ABD'de ve bir çok batı ülkelerinde önemli bir faktör olarak göze çarpmaktadırlar (44).

(43) Güler Yalım, a.g.e., s. 28.

(44) Dan Steinhoff, a.g.e., s. 6.

Tablo:3- Küçük Ölçekli İşletmelerin Toplam İşyerleri Sayısı İçindeki Payları (Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere Göre)

Gelişmiş Ülkeler	Küçük İşl. Payı (%)	Gelişmekte Olan Ülkeler	Küçük İşl. Payı (%)
ABD	97.2	Tayland	89
Kanada	98	Sri Lanka	90
Japonya	99.4	Şili	99.4
B.Almanya	99.8	Türkiye	98.8

Aynı ülkelerdeki küçük ölçekli işletmelerin toplam istihdam içindeki payları ise şöyledir: *Tablo No:*

Gelişmiş Ülkeler	Küçük İşl. Payı (%)	Gelişmekte Olan Ülkeler	Küçük İşl. Payı (%)
ABD	58.4	Tayland	40
Kanada	48	Sri Lanka	75
Japonya	81	Şili	51.6
B.Almanya	64	Türkiye	45.4

Kaynak: Güler Yalım, "Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Teşebbüslerinin Ekonomimizdeki Yeri, Önemi ve Tanımlanması", Küçük ve Orta Boy Sanayi Teşebbüslerinin Sorunları, Çözüm Yolları ve Geliştirilmesi Semineri, MPM Yayınları, No:358, Ankara, 1987, s. 27.

Tabloda da görüldüğü gibi toplam istihdam içinde küçük işletmelerin payı en yüksek olan ülke Japonya'dır. Japon sanayinin en önemli özelliği, ücret, sabit sermaye stoğu, çalışan başına yaratılan katma değer ve istihdam yapısı açılarından küçük ve orta boy işletmeler ile büyük işletmeler arasındaki farklılığın oluşturduğu ikili yapı ve küçük ve orta boy işletmelerin istihdam ağırlığıdır. Diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında, Japonya'daki küçük işletmelerde büyük firmalara oranla sabit sermaye / emek oranı, çalışan başına katma değer ve ücretler oldukça düşüktür. Bunun nedeni bü-

yük firmalarda kıdeme göre ücret, hayat boyu iş ve işbaşı eğitim politikası hakim iken, küçük işletmelerde bunların hiçbiri uygulanmamaktadır.

Hayat boyu iş garantisi, işgücünün kaymak tabakasını büyük firmalara akıtmakta, daha yüksek insan sermayesi ve iş garantisinin işgücüne aşıldığı yüksek güdülenme, değişik ölçekteki firmalar arasında verimlilik farklarının temel nedenleri olarak görülmektedir (45).

2.3. Küçük İşletmelerin Büyük Ölçekli İşletmeler Üzerindeki Etkisi

Küçük işletmeler, ekonomide istihdam yaratma yanında tamamlayıcı rol oynama açısından önemli bir yere sahiptirler. Fakat bunlar yalnızca az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilere özgü kuruluşlar değildirler. Dünyanın tüm sanayileşmiş ülkelerinde, kendi ülke koşullarına göre küçük kabul edilen sözkonusu işletmeler, ekonomide önemli bir yer işgal etmektedirler (46). Örneğin, ABD'de teknolojinin zirvesi kabul edilen uzay çalışmalarını yürüten Ulusal Havacılık ve Uzay İdaresi (NASA) ve silah sanayi, küçük ve orta ölçekli işletmelerden büyük çapta satın alımlar yapmaktadırlar. Bunun yanında, Güney Kore, Singapur gibi ülkelerde elektronik alanında üretim yapan küçük ve orta ölçekli işletmeler, gelişmiş ülkelerdeki ileri teknolojiye girdiler sağlamaktadırlar. Yine, elektronik sanayinde dev adımlar atan Japonya, başarısını küçük işletmelerin büyük katkılarına borçludur (47).

(45) Servet Mutlu, Japonya'da Endüstrinin Yapısı, İşletmelerin Ölçeği, Verimlilik ve Ücretler, MPM Yayınları, No:391, Ankara, 1989, s. 35.

(46) Oktay Alpugan, a.g.e., s. 19.

(47) Murat Kepir, "Küçük ve Orta Boy Büyüklükteki Teşebbüslerin İleri Teknolojiye Yönelik Sektörlerdeki Rolü", Küçük ve Orta Boy Sanayi Teşebbüslerinin Sorunları, Çözüm Yolları ve Geliştirilmesi Semineri, MPM, Yayın No:358, Ankara, 1987, s. 83.

ABD'de ekonomiye önemli derecede katkıda bulunan çok sayıda büyük ölçekli imalat işletmeleri bulunmaktadır. Bu işletmeler, büyük miktarda ya da yığın üretim yaptıklarından, sürekli olarak hammadde ve ara madde tedarikine, ayrıca ürünlerinin dağıtımına ihtiyaç duymaktadırlar. Büyük ölçekli işletmelerin bu gereksinimlerini karşılayan yüzlerce küçük işletmenin yokluğunda, söz konusu işletmeler ve ABD ekonomisinin güç durumunda kalacağı açıktır. Rakamla ifade etmek gerekirse, ABD' de her büyük imalatçı işletmeye, 500 tedarikçi ve 3000 perakendeci küçük işletme destek vermektedir (48).

2.4. Küçük İşletmelerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Bilindiği gibi bir ülkede coğrafi gelir dağılımının iyileştirilmesi, o ülkedeki coğrafi bölgelerin ekonomik kalkınmaya eşit derecede katkıda bulunmalarına bağlıdır.

Kişisel gelir dağılımı, genel olarak bir ülkede yaratılan milli gelirin, o ülkenin bireyleri arasındaki dağılımı anlamında kullanılır (49).

Bir ülkede yaşayan insanların farklı bölgelere göre milli gelirden aldığı payı gösteren coğrafi gelir dağılımı, genellikle az gelişmiş ekonomilerde önemli bir sorun oluşturmaktadır (50).

(48) Dan Steinhoff, a.g.e., s. 4.

(49) Orhan Hançerlioğlu, Ekonomi Sözlüğü, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1972, s. 94.

(50) İsmail Türk, Maliye Politikası, S Yayınları, Ankara, 1983, s. 252.

Bu yüzden, gelişme süreci içindeki ülkelerin kırsal bölgelerinde faaliyette bulunan küçük işletmeleri desteklemek ve bu sayede bir çoğu fakir ve kendi imkânları ile kurulmuş işletmelere ulaşmak, bir bakıma gelir dağılımına katkıda bulunmak anlamına gelmektedir. Buna neden olarak küçük işletmelerin özellikle biçimsel olmayan (informel) sektörde iş hacmi yaratma kabiliyetlerinin çok yüksek olması ve ekonomide özel ya da kamusal hiç bir kesimin bu kadar hızlı ve ucuz bir istihdamı sağlayamaması gösterilebilir(51).

3. TÜRKİYE'DE KÜÇÜK İŞLETMELERİN ROLÜ VE ÖNEMİ

Küçük ve orta ölçekli işletmeler, ülkemizde ve diğer ülkelerde sosyo-ekonomik yapı çerçevesinde endüstrileşmenin, sağlıklı kentleşmenin ve optimum dağıtım ve ticaret uygulamalarının sürükleyici faktörü ve önemli bir ögesi olmuştur. Türk sanayinin bugün ulaştığı düzey dikkate alındığında, KOBİ'lerin bu performansın sağlanmasında önemli paya sahip oldukları da bir gerçektir (52).

Ülkemizde çok sayıda küçük işletme ve az sayıda büyük ölçekli işletmelerden oluşan imalat sanayiinde ikili bir yapının olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de küçük işletmeler nisbeten emek yoğun üretim teknikleri kullanan, genellikle kırsal yörelerde kurulu ve finansal imkânları sınırlı işletmelerdir. Büyük işletmeler ise, ileri teknolojiler kullanabilen, para ve sermaye piyasaları ile bütünleşmiş, genellikle büyük yerleşim merkezlerinde faaliyet gösteren işletmeler olmaktadır (53).

(51) Katherina E.Stearns, "Assisting Informal Sector Microenterprises", Economic Impact Dergisi, Sayı: 63, Washington, 1988/2, s. 18.

(52) Mete Oktav, ve diğerleri Orta ve Küçük İşletmelerde İhracata Yönelik Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri, TOBB Yayınları, Yayın No:176, Ankara, 1990, s.7.

(53) İlkin Baray, "Türkiye Ekonomisinde İşletmelerin Gelişimi ve Yapısı" BİMER, 2.Dönem İşletme Yönetimi Eğitimi Programı Seminer Notları, İzmir, 1989, s. 11.

Ülkemizde faaliyet gösteren birçok sanayi ünitesi, girdilerinin belli bir yüzdesini yurtdışından ithal etmekte ve geri kalanını ise, yurt içindeki küçük sanayi ünitelerinden karşılamaktadır. Yerli mamullerimizin ortak pazarda rekabet edebilmesi, kalitenin ve fiyatların rekabet gücüne sahip olabilmesi ile mümkündür. Bu ise, büyük sanayinin küçük sanayi ile daha sıkı bir işbirliğine girmesine, küçük sanayinin bilgili ve tecrübeli ellerde yeniden örgütlenmesine ve küçük sanayi ünitelerinin büyük sanayi işletmelerini besleyici bir kesim olduğunun benimsenmesine bağlı olmaktadır (54).

Sanayileşme süreci içine girmiş olan ülkemizde, büyük ölçekli sanayi teşebbüsleri kadar, onlara destek olan ve varlıkları genel ekonominin bir gereği olarak ortaya çıkan küçük ve orta ölçekli çeşitli sanayi kuruluşlarının, ekonomik kalkınmaya olan katkıları ile sağladıkları sosyo-politik avantajların önemi, bugün herkes tarafından tartışmasız kabul edilmektedir. Bu önemi güçlendiren bir diğer etken, Türkiye'nin AET'nda yer alma öncesi hazırlıkları içerisinde olmasıdır. Ancak, bu önem aynı zamanda küçük ölçekli teşebbüslerin yapısal özelliklerinin ve bu özelliklerin, yarattığı bazı sorunlara çözüm getirici tedbirlerin dikkate alınmasını gerektirmektedir (55).

3.1. Türkiye Ekonomisi İçinde Küçük İşletmelerin Rolü

1970-1980 döneminde küçük imalat işyerleri sayısı yılda ortalama binde 2 oranında artarken, bu sektörde çalışanların sayısı toplam olarak binde 35 artmıştır (56).

(54) Şehavet Altıkardeş, "Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Ekonomideki Yeri ve Tanımlanması", Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Geliştirilmesi Semineri, MPM Yayınları, No:120, Ankara, 1973, s. 8.

(55) Atilla Çoruh, "Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Geliştirilmesi İçin Kamu Kesiminin Örgütlenmesi", Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Geliştirilmesi Semineri, MPM Yayınları, No:120, Ankara, 1973, s. 17.

(56) DPT, a.g.e., s. 3-4.

Tablo:4- Ülkemizde Çeşitli Sektörlere ve İşçi Sayısına Göre
Yaratılan Katma Değer Dağılımı 1985

Sektörler	Katma Değer (Milyar TL.)		
	1-9	10-49	50 +
İmalat Sanayi	818.4	466.4	3902.2
Ticaret (Toptan,Perakende, Otel-Lokanta)	1429.1	1111.6	474.6
Hizmet (Mali Kuruluşlar, Sigorta Sosyal ve Kişisel Hizmetler)	576.8	107.6	79.8

Kaynak: İsmail Bulmuş ve diğerleri, Küçük Sanayi İşletmelerimizin Ko-
numu, Önemi ve AT'a Girerken Karşılaşılabilecek Sorunlar ile
Çözüm Yolları, MPM Yayınları, No:426, Ankara, 1990, s. 52.

Tablodan da görüldüğü gibi toptan, perakende ticaret, otel-
lokanta ve diğer hizmetlerin bulunduğu sektörlerde küçük işlet-
meler tarafından yaratılan katma değer büyük ölçekli işletmelere
göre çok daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. 1985 yılında küçük ve
orta ölçekli işletmelerde toplam ticaret kesiminde yaratılan katma
değer, büyük ölçekli işletmelerin yarattığı katma değer 5.35 katı
olmuştur. Hizmet sektöründe ise, küçük ve orta ölçekli işletmeler,
büyük ölçekli işletmelerin 8.56 misli daha fazla katma değer ya-
ratmışlardır. İmalat sanayinde ise, küçük ve orta ölçekli işlet-
melerin yarattıkları katma değer, büyük ölçekli işletmelerin ya-
rattığı katma değer % 33'ü oranında gerçekleşmiştir. Ancak ima-
lat sanayiinde çalışan kişi başına verimlilik (katma değer) rakam-
larına göre büyük işletmelerin yarattığı katma değer % 65 kadar-

lık kısmı küçük işletmelerce gerçekleştirilmektedir (57).

Tablo:5- İmalat Sanayi Altsektörlerinde, Çalışan Sayısına Göre Ortalama İşgücü Verimliliği 1985

	1-9	10-49	50 +
İmalat Sanayii			
Ortalama İmalat (Bin TL)	1611	2787.3	6757.2

Kaynak: İsmail Bulmuş; Ertan Oktay; Mete Törüner, Küçük Sanayi İşletmelerimizin Konumu, Önemi ve AT'a Girerken Karşılaşılabilecek Sorunlar İle Çözüm Yolları, MPM Yayınları, Yayın No: 426, Ankara, 1990, s.55.

İmalat sanayiinde toplam işletmelerin % 99'unu oluşturan küçük işletmeler toplam katma değerın % 12'sini yaratmaktadırlar. Bu rakam, Japonya'da % 35 ve ABD'de % 22 olarak belirlenmiştir (58).

1985 yılı genel sanayi ve işyerleri sayımına göre, işyerleri sayısında 1980 yılına göre % 36.5'lik bir artış olduğu görülmektedir. Bu artış, imalât sanayiinde % 17.4 iken, hizmetler sektöründe % 56 oranında gerçekleşmiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi küçük sanayinin Türk imalat sanayii içindeki yeri ve önemine rağmen, gerek ücret seviyesi, gerekse kullanılan teknoloji seviyesinin düşük olması, kullanılan girdilerin temini ve kullanım açısından bu kesimin zor şartlar altında olduğunu ve istenilen gelişme düzeyine ulaşamadığını göstermektedir. Kalkınmanın sürükleyici sektörü olarak benimsenen imalat sanayi sektörünün sağlıklı bir gelişme gösterebilmesi konusunda en önemli payı küçük sanayi almaktadır (59).

(57) İsmail Bulmuş, a.g.e., s. 51.

(58) Oktay Alpugan, a.g.e., s. 18.

(59) Sedat Balak, "Türkiye'de Küçük İşletmelerin Sanayi ve Ekonomideki Yeri ve Önemi", Küçük ve Orta İşletmelerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi Forumu, ITO, İzmir, 1988, s. 1.

Türkiye gibi henüz sanayileşme sürecini tamamlamamış ülkelerin kalkınma hamlelerinin başarıya ulaşabilmesi için küçük ölçekli işletmelerin yeterli ara malı üretebilmeleri ve büyük işletmelere destek olmaları gerekmektedir (60).

İleri teknolojiye yönelik sektörlerde küçük ölçekli sanayi kuruluşlarının katkıları, kendi gelişimlerine paralel olarak artmaktadır. Ülkemizde ileri teknolojiye katkıda bulunabilecek başlıca sanayi kolları, elektronik, makina imalat, döküm, plastik, kaplama sanayi olarak sayılabilir (61).

Küçük imalat sanayiinde çalışanların en yoğun bulunduğu sektör ülkemizde, dokuma ve giyim ile metal eşya işleri sektörüdür. 1-9 kişinin çalıştığı işletmelerde çalışanların % 29.3'ü dokuma ve giyim sektöründe, % 23.5'i metal işlerinde çalışmaktadır. 10-49 kişinin çalıştığı işletmelerde ise % 24.8 oranında metal işlerinde, yine aynı oranda dokuma ve giyim işlerinde çalışılmaktadır (62).

3.2. Türkiye'deki Küçük İşletmelerin İstihdam Üzerindeki Etkisi

İmalat sanayiinde 1970-1980 ve 1985 istatistikleri, işletme ve çalışanlar sayıları bakımından incelendiğinde, 1-9 çalışanı olan çok küçük sanayi işletmeleri, 1970-1985 döneminde sayısal bir artış göstermekle beraber, oransal olarak bir düşüş göstermektedir. Buna karşılık 10-49 çalışanı olan işletmeler sayısal ve oransal olarak artmış, aynı artış 50'nin üzerinde çalışanı olan işletmelerde de görülmüştür. Aynı işletme grupları istihdam açısından in-

(60) Ahmet Demirbaş, "Küçük ve Orta Boy Teşebbüslerin Kredi ve Finansman Sorunları", Küçük ve Orta Boy Sanayi Teşebbüslerinin Sorunları, Çözüm Yolları ve Geliştirilmesi Semineri, MPM Yayınları No:358, Ankara, 1987, s. 193.

(61) Murat Kepir, a.g.e., s. 83.

(62) İsmail Bulmuş ve diğerleri, a.g.e., s. 54-55.

celendiğinde toplam olarak 1970-1980 yılları arasında % 54 oranında artarken 1980-1985 döneminde artış ancak % 9.3 olmuştur. 1-9 çalışanı olan işletmelerde istihdam, 1980'deki toplam istihdam içindeki % 38.3'lük paya karşılık 1985'te % 33.5 olarak gerçekleşmiştir. 10-49 grubundaki istihdam aynı dönemde % 10.5'den % 12'ye ve 50+ grubunda % 51.2'den % 54.5'e yükselmiştir. Genel olarak bakıldığında, çok küçük sanayi işletmelerinde 1980-1985 yılları itibarı ile % 3.6, küçük sanayi işletmelerinde % 22,3, orta ölçekli sanayi işletmelerinde % 21.6 olarak gerçekleşen bir sayısal artış görülmektedir (63).

Türkiye'de toplam olarak işletmelerin % 99'unu ve toplam istihdamın % 45.5'ini oluşturan küçük sanayi işletmelerinin önemi, gerek işletme sayısı, gerekse istihdam yaratmadaki rolleri açısından göze çarpmaktadır (64).

(63) DPT, a.g.e., s. 191.

(64) Olcay Baykal, v.d., a.g.e., s. 27.

Tablo:6-İşletmelerin İşyeri Sayısı ve İstihdam Açısından Ölçeklere Döre Dağılımı

Çalışan Sayısı	İşletme Sayısı			Toplam İçindeki Yüzde			% Değişim		
	1970	1980	1985	1970	1980	1985	1970-80	1980-85	
1- 9	170.123	177.175	183.573	97.1	95.3	94.5	4.2	3.6	
10-49	3.391	6.573	8.035	1.9	3.5	4.1	93.8	22.2	
50 +	1.785	2.121	2.611	1.0	1.2	1.4	18.8	23.1	
Toplam	175.299	185.869	194.219	100	100	100	6.0	4.5	
Çalışan Sayısı	İstihdam Durumu			Toplam İçindeki Yüzde			% Değişim		
	1970	1980	1985	1970	1980	1985	1970-80	1980-85	
1- 9	328.586	493.743	472.068	39.2	38.3	33.5	50.3	-4.4	
10-49	71.681	134.737	169.634	8.6	10.5	12.0	88.0	25.9	
50 +	437.198	660.836	767.098	52.2	51.2	54.5	51.2	16.1	
Toplam	837.465	1289.316	1408.800	100	100	100	54.0	9.3	

Kaynak: DPT, Küçük Sanayi, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ö.I.K. Raporu,
Yayın No:340, Ankara, 1989, s.5.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK İŞLETMELERİN GELİŞTİRİLMESİ

1. GENEL OLARAK KÜÇÜK İŞLETMELERİN FİNANSAL ÖZELLİKLERİ VE YARARLANABİLECEKLERİ FİNANSAL KAYNAKLAR

Küçük işletmelerin finansal özellikleri ile ilgili olarak aşağıda verilen bilgiler genellikle ülke farkı gözetmeksizin yapılan açıklamalardır. Ancak bu açıklamaların, ülkemizdeki küçük işletmeler için de büyük ölçüde geçerli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Küçük işletmeler finansman kaynağı sağlamak için çeşitli yollar izlemektedirler. Söz konusu işletmeler genelde, para piyasasına başvurmazlar, kendi tasarruflarını kullanırlar. Eğer mal varlıkları varsa, bunları ipotek ederek kredi temin ederler. Bu işletmeler çoğu kez gerekli makina ve teçhizatın sağlanmasında kiralama ve benzer yöntemlerden yararlanırlar ve finansman güçlüğü bu şekilde aşmaya çalışırlar. Bu işletmeler ancak birkaç yıl başarılı faaliyet gösterdikten sonra, bankalardan kısa vadeli finansman sağlama olanağına kavuşurlar (65).

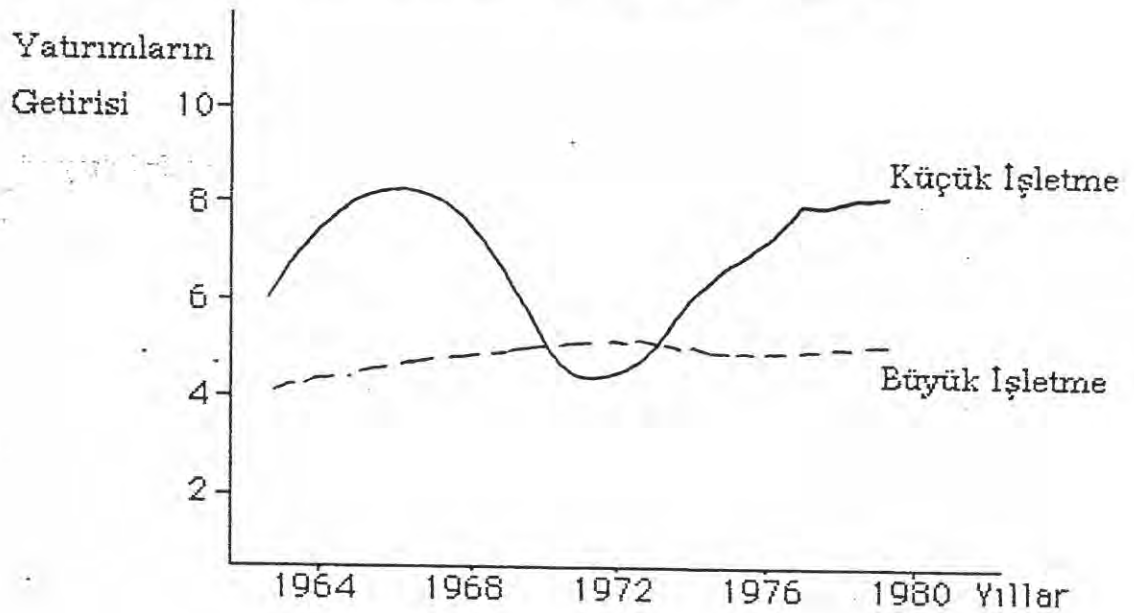
Küçük işletmelerin diğer finansal özellikleri, büyük çoğunluğunun nakit temeline dayalı olarak çalışmaları (66), satıcıların

(65) J.Fred Weston ve Eugene F.Brigham, a.g.e., s. 953.

(66) Donald Grunewald, Small Business Management, a.g.e., s. 68.

açtıkları kredilerin onlar için önemli bir finansman kaynağı olması, ve ancak bu kaynak tüketildiği, ya da elde edilemediği zaman kredi kurumlarından fon sağlama yoluna gitmeleri şeklinde özetlenebilir (67). Ayrıca ABD'de yapılmış bir araştırmaya göre, küçük işletmelerin yatırımlarından elde edilen getirilerin, büyük işletme yatırımlarına göre daha yüksek olduğu belirtilmektedir(68). (Grafik 1)

Grafik:1- Küçük ve Büyük Ölçekli İşletmelerin Yatırımlarından Elde Edilen Getiriler

Kaynak: Nicholas C.Siropolis, Small Business Management, Houghton Mifflin Company, Boston, 1982, s. 9.

Kuşkusuz küçük işletmelerin bu kazanç avantajları yanında kaybetme riskleri de vardır. Çünkü, işletmeye konan fonlar ya işletme sahibine ait özel birikimlerdir, ya da ödünç alınmış kaynaklardır. İşletme sahibi borçların tümünü ya da bir kısmını ödemekle yükümlüdür. Bu nedenle müteşebbis, ömür boyu biriktirdiği

(67) Paul Burns ve Jim Dewhurst, Small Business in Europe, Mac Millan Education Ltd., London, 1986, s. 199.

(68) Nicholes C. Siropolis, a.g.e., s. 8.

özel tasarruflarını kaybetme ve yerine göre de uzun vadeli borç yükümlülüğü altına girme riski ile karşı karşıyadır. (69)

1.1. Küçük İşletmelerin Gelişme Aşamalarına Göre Finansal Özellikleri

Küçük işletmelerin gelişme aşamaları incelendiğinde müteşebbisin işe kendi maddi olanaklarından sağladığı kaynaklarla başladığı görülmektedir. (Bakınız Tablo 7) Eğer işletme karlı ve başarılı ise finansal kaynaklarını, dağıtılmayan ya da işletmede bırakılan karlarla (yedeklerle) artırebilecektir. Kuruluş aşamasını tamamlayan işletme, gelişmesinin birinci döneminde yukarıdaki kaynakların yanında, satıcı kredilerinden ve kısa vadeli banka kredilerinden yararlanabilecektir. Ayrıca, taksitle satınalma, finansal kiralama veya faktoring gibi finansal kolaylıklardan faydalanma olanağına sahip olacaktır (70).

Büyümenin bu başlangıç dönemini çoğu kez, firma satışlarının finansal kaynaklarından çok daha hızlı arttığı bir dönem, "aşırı ticari faaliyet" (overtrading) dönemi izlemektedir. Aşırı ticaretin en önemli özelliği, likitide durumunun bozulması ve işletmenin kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirememesidir. Bu durumu iyileştirmek amacıyla işletme ya büyümesini yavaşlatmalı, ya da büyümenin sürdürülmesi gerekiyorsa, daha uzun vadeli finansman temin etmenin yolları araştırılmalıdır. Uygulamada, müteşebbisinin kişisel tasarruflarının daha önceden işletmeye yatırılmış olması ve sermaye artırımı için piyasa koşullarının hazır olmaması nedeniyle, işletme finansal kurumlardan uzun vadeli kredi ve

(69) Hal B.Pickle ve Royce L. Abrahamson, a.g.e., s.23.

(70) G.H.Ray ve P.J.Hutchinson, a.g.e., s. 42.

"girişim sermayesi" (venture capital) sağlamalıdır (71).

Tablo:7-İşletmenin Finansal Hayat Seyri ile İlgili Geleneksel Görüş

<u>Aşamalar</u>	<u>Finansman Kaynağı</u>	<u>Potansiyel Problemler</u>
Başlangıç	Müteşebbisin Üzkaynakları (Özsermaye)	Sermaye yapısının yeterli bir biçimde oluşturulamaması
Büyüme I	Yukarıdakine ek olarak işletmede bırakılan kârlar, ticari krediler, banka kredileri açık krediler, taksitli alımlar, finansal kiralama, faktoring	Aşırı ticari faaliyet sonucu likitide sorunları
Büyüme II	Yukarıdakilere ek olarak, uzun vadeli finansman kaynakları, (Finansal kurumlar v.s.)	Finansman açığı
Büyüme III	Yukarıdakilere ek olarak sermaye piyasasından fon temini	İşletmede kontrolün kaybedilmesi
Olgunluk	Tüm kaynaklardan yararlanılabilir	Yatırım getiri oranının korunması
Gerileme	Sermaye azaltımı, Firmanın el değiştirilmesi	Yatırım getiri oranının düşmesi

Kaynak: G.H.Ray; P.J. Hutchinson, The Financing and Financial Control of Small Enterprise Development, Gower Publishing Comp. Ltd., Aldershot, 1983, s. 41.

Gelişmenin ikinci aşamasında, işletme sermaye piyasası olanaklarından henüz yararlanamamaktadır ve büyüme hızı sınırlı

(71) G.H.Ray ve P.J.Hutchinson, a.g.e., s. 42.

mevcut finansal kaynaklarla sürdürülememektedir. Bu nedenle, bu dönemde "finansman açığı" (financial gap) ortaya çıkar. Eğer işletme bu dönemde ayakta kalır ve büyümeye devam ederse, uzun vadeli borçlarla ilgili faiz ödemelerindeki artış, "finansal manivela" (financial leverage-gearing), sorununun büyümesine neden olacaktır. Sonuçta, işletme satışlardaki ve faiz oranlarındaki olumsuz dalgalanmalardan daha çok etkilenecektir (72).

Gelişmenin üçüncü aşamasında, küçük işletmeler sermaye piyasalarından da kaynak sağlama yollarını arayabilirler. Bu durum, işletmelere öz sermaye, ya da yabancı sermaye sağlama yönünde sınırsız olanaklar sunar. Ancak, işletme sahipleri hisse senedi / tahvil ihraç giderlerinin yanında, işletmeyi başkaları ile paylaşmak zorunda kalabilir ve uzun vadede işletme kontrolünü kaybedebilirler (73).

Bundan sonraki aşamalarda, işletme, tüm kaynaklardan yararlanabilme olanağına sahiptir. Finansman temini kendi başına problem olmaktan çıkmıştır. Olgunluk aşamasında en önemli finansman sorunu, "optimum" bir finansal yönetimin sağlanması ile ilgilidir. Bu ise, fonların, hisse sahiplerinin servetlerini maksimize edecek bir biçimde sağlanması ve ilgili yerlere yatırılmasıdır. Aksi takdirde, işletme zayıflayabilir ve gerileme süreci içerisinde küçülerek tasfiyeye gidebilir (74).

1.2. Küçük İşletmelerin Yararlanabildikleri Finansal Kaynakların Genel Bir Değerlemesi

Küçük işletmelerin finansman ihtiyaçları için yararlanabildikleri kaynaklar, öz ve yabancı kaynaklar olmak üzere iki ana

(72) G.H.Ray ve P.J. Hutchinson, a.g.e., s. 42.

(73) G.H.Ray ve P.J. Hutchinson, a.g.e., s. 42.

(74) G.H.Ray ve P.J. Hutchinson, a.g.e., s. 43.

başlık altında incelenebilir.

1.2.1. Özkaynaklar

Özkaynaklar, kişisel tasarruflardan, ortaklardan veya hisse senedi ihracından sağlanabilmektedir (75). Küçük işletmelerin kuruluş aşamasında genellikle en çok başvurulan kaynak kişisel tasarruflardır. Bu kaynağın yararı, ileride daha detaylı görüleceği gibi, işletmeyi bir faiz ödeme yükümlülüğü altına sokmamasıdır. Yukarıda bahsettiğimiz kişisel tasarruf ifadesi ile sadece müteşebbisin biriktirdiği tasarruflar değil, aynı zamanda sahip olduğu tüm kıymetler, ya da müteşebbisin tüm serveti anlatılmak istenmektedir (76). İşletmenin kurulması ve faaliyete geçmesinden sonra sağlanan kârlardan ayrılan kısım da özkaynak olarak kullanılabilir.

Eğer müteşebbisin kendi sermayesi yeterli değilse, yeni ortakların alınması alternatifi düşünülebilir. Ancak bu durum, işletme yönetim kontrolünün uzun dönemde elden çıkması gibi bir tehlikeyi de beraberinde getirebilir (77).

1.2.2. Yabancı Kaynaklar

İşletme sahipleri, ya da ortaklarının sağladıkları veya işletmede bıraktıkları kârların dışındaki kaynaklar, yabancı kaynaklardır. Bu şekilde sağlanan fonlar işletmeyi, bir borç ve faiz ödeme yükümlülüğü altına sokar.

(75) Hal B.Pickle; Royce L. Abrahamson, a.g.e., s. 135.

(76) William D.Hailes; Raymond T.Hubbard, a.g.e., s. 71.

(77) William D.Haiks ve Raymond T.Hubbard, a.g.e., s. 71.

Küçük işletmeler, genellikle banka, satıcı kredileri, akraba ve arkadaşlar, çeşitli destek veren kuruluşlar, sigorta şirketleri gibi yabancı kaynaklardan yararlanırlar.

i) Bankalar

Küçük işletmelere kredi sağlayan temel finansman kaynaklarından biri, bankalardır. Kredi faiz oranları diğer finansal kuruluşlara göre daha düşük olan bankalar, genellikle küçük işletmelere kısa vadeli kredi açarak, onların işletme sermayeleri için gerekli finansmanı sağlarlar (78).

ii) Satıcı Kredileri .

Hammadde ve/veya sürekli kullanılan malzemelerin temininde satıcı firmalar, pazarlama politikalarına göre, yeni işe başlayan işletmelere kendilerini cazip kılmak amacıyla kredili satış yaparlar (79). Küçük işletmelerin satıcılardan elde ettikleri bu krediler, uzun vadeli olabilmektedir (80).

iii) Akraba ve Arkadaşlar

Bazı durumlarda, müteşebbisin akraba ve arkadaşları küçük işletmeler için bir finansman kaynağı olabilmektedirler. Bu kaynak işletmeye doğrudan bir nakit sağlama, ya da banka veya bir finansman kuruluşundan kredi alınması aşamasında kefil olma şeklinde ortaya çıkmaktadır.

iv) Sigorta Şirketleri

Gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren bir çok sigorta şirketi, topladıkları sigorta primlerini büyük işletmelerin hisse senedi ve tahvillerine yatırırlarken, son zamanlarda, yatırım riski iyi olan

(78) William D.Hailes; Raymond T.Hubbard, a.g.e., s. 71.

(79) Brian Ogle, Business Finance, Longman, London, 1981, s. 122.

(80) William D.Hailes; Raymond T.Hubbard, a.g.e., s. 71.

küçük işletmelere de uzun vadeli krediler sağlayarak yatırım alanlarını bu yöne doğru genişletmişlerdir (81).

v) Destek Veren Diğer Kuruluşlar

Çeşitli kuruluşlar, küçük işletmelere gerek danışmanlık hizmeti sunarak, gerekse bir takım finansal teşvikler sağlayarak yardım etmektedirler (82).

2. TÜRKİYE'DE KÜÇÜK İŞLETMELERE DESTEK VEREN KURULUŞLAR

Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olan küçük ve orta ölçekli sanayi işletmeleri için gerek sosyo-ekonomik, gerekse kurumsal altyapı açısından uygun koşulların yaratılması, büyük ölçekli sanayi işletmeleri ile entegrasyonlarının sağlanması ve gerçekleştirecekleri yatırımların desteklenmesi konusunda çalışmalar sürdürülmektedir (83).

Ülkemizde küçük sanayi kesiminin sağlıklı bir değişim ve gelişim gösterebilmesi amacıyla, söz konusu işletmelere bazı finansal destekler yanında, kurumsal ve fiziksel altyapı desteklerinin sağlanmasına da çalışılmaktadır (84).

(81) William D. Hailes, vd., a.g.e., s. 72.

(82) William D. Hailes, vd., a.g.e., s. 72.

(83) Ali Tigrel, "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere Sağlanan Destekler", DPT Yayınları, Ankara, 1990, s.6.

(84) Sedat Balak, a.g.e., s. 2.

2.1. Finansal Destek Veren Kuruluşlar

Ülkemizdeki küçük ölçekli işletmelere, yurt içi ve yurt dışı kurumlardan çeşitli finansal destekler sağlanmaktadır. Bunlardan Türkiye Halk Bankası, Sanayi Bakanlığı, Bağ-kur, Esnaf ve Sanatkar Kefalet Kooperatifleri, Küçük Sanat Kooperatifleri, Türkiye Orta Ölçekli Sanayicileri ve Yöneticileri Vakfı (TOSYÖV) Kalkınma Bankaları ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) gibi kuruluşlar yurt içi finansal destek sağlayan kurumlardır. Dünya Bankası (IBRD), KfW Teşvik Fonu, KSF-1, Özel Kredi Fonu, Avrupa Konseyi Sosyal Kalkınma Fonu (ESF), Sanayileşme Fonu, Birleşmiş Milletler Sanayi ve Kalkınma Teşkilatı (UNIDO), Küçük Ölçekli işletmelere finansal yardımlarda bulunan yurt dışı kurumlar arasında sayılabilir.

Yukarıda sayılan bu kuruluşlar, sağladıkları finansal destekleri gerek doğrudan, gerekse bir aracı kuruluş yardımıyla küçük işletmelere ulaştırmaktadırlar. Ayrıca sözügeçen destekler, sadece küçük işletmelere fon sağlanması şeklinde olmamakta, çeşitli kredi kuruluşlarından kredi elde edilebilmesi ve bunların öne sürdükleri şartların yerine getirilmesi konusunda da yapılmaktadır.

2.1.1. Yurt İçi Kuruluşlarca Sağlanan Destekler

2.1.1.1. Türkiye Halk Bankası

Yukarıdaki kuruluşlardan küçük ölçekli işletmelere gerek kullandığı krediler, gerekse sunduğu finansal olanaklar açısından destekleyen en önemli kuruluş Türkiye Halk Bankasıdır. Yurt içinden ve dışından sağlanan çeşitli fon ve kredilerin büyük bir kısmı, bu banka tarafından kullanılmaktadır.

Türkiye Halk Bankası, küçük ve orta ölçekli işletmelere genel olarak, ihtisas kredileri adı altında, kooperatif, sanayi ve fon kredilerini kullanmaktadır (85).

i) Kooperatif Kredileri

Esnaf ve sanatkârın makina, araç ve gereç satın almasını sağlamak amacıyla doğrudan, ya da esnaf ve sanatkârlar Kefalet Kooperatifleri aracılığı ile tesis kredisi açılmaktadır. Ayrıca, işletme sermayesi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla da, düşük faizli işletme kredileri verilmektedir (86).

Tablo:8- Türkiye Halk Bankasıncı Açılan Ticari ve Kooperatif Kredileri (Milyon TL.)

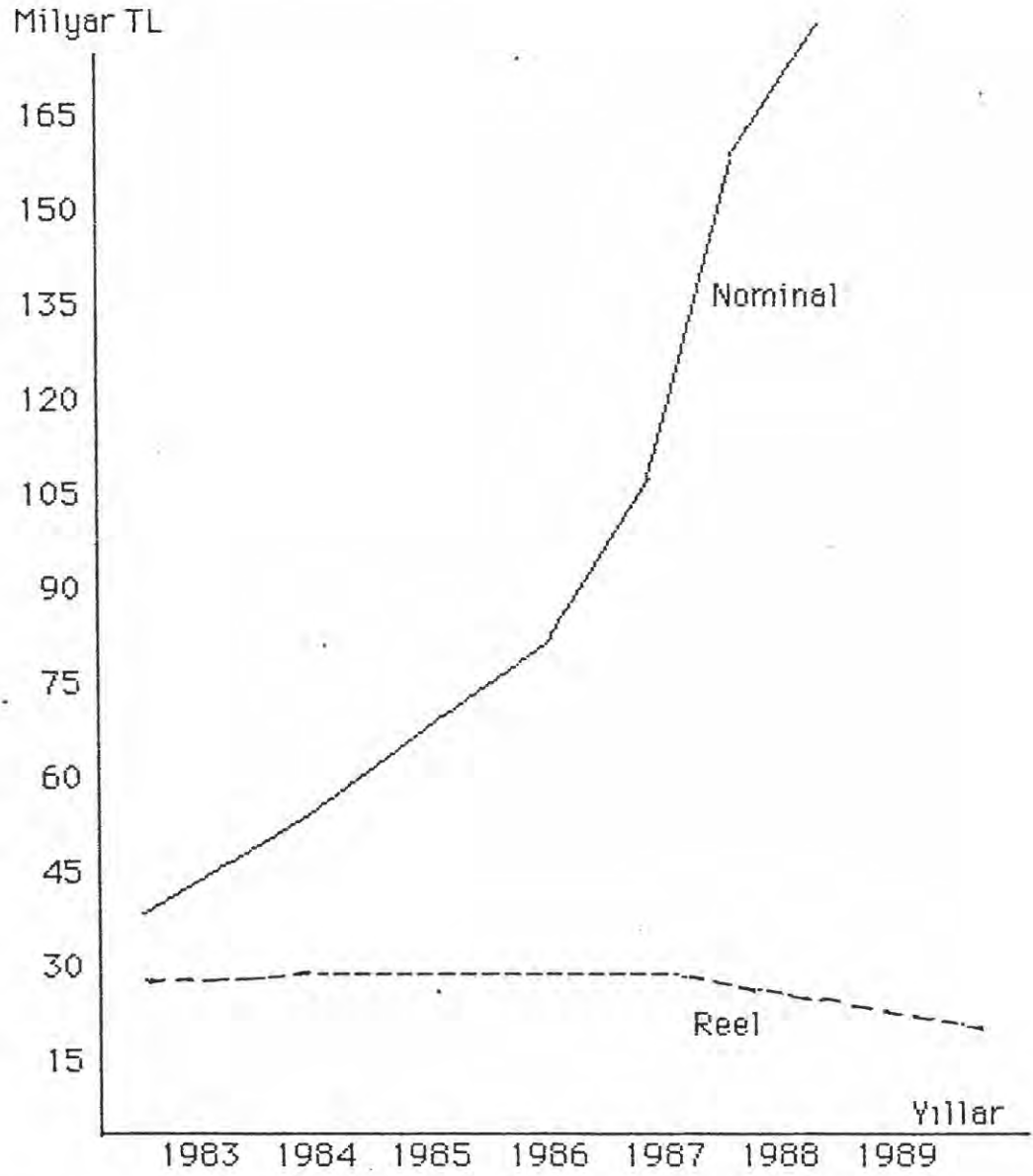
Yıllar	Kredi Miktarı		Endeks
	Nominal	Reel (1981=100)	1983=100
1983	45.537	27.481	100
1984	56.671	22.750	83
1985	86.951	24.370	89
1986	121.649	25.664	93
1987	179.321	28.509	104
1988	245.259	23.051	84
1989	398.876	22.271	81

Kaynak: DPT, Küçük Sanayi Özel İhtisas Komisyon Raporu, Yayın No:2169, Ankara, 1989, s.241'deki verilerden ve KOSGEB dosyalarından elde edilen bilgiler.

(85) Ali Tigrel, a.g.e., s. 12.

(86) DPT, a.g.e., s. 241.

Grafik:2- Halk Bankası'na Küçük İşletmelere Açılan Kooperatif Kredileri

Kaynak: Tablo 8'deki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir.

ii) Sanayi Kredileri

Türkiye Halk Bankası, yürüttüğü sanayi kredisi sistemi ile küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerine orta, uzun vadeli yatırım ve işletme kredisi açmaktadır. Bu suretle yeni teknolojilerin kul-

lanılması, kapasite kullanım oranının ve üretiminin artırılması, maliyetlerin azaltılması, kalitenin yükseltilmesi desteklenmekte ve istihdamın artırılmasına yardımcı olmaktadır (87).

Sanayi kredileri yıllar itibariyle incelendiğinde tablo ve grafik'te de görüldüğü gibi, reel olarak 1987 yılında kredi miktarında önemli bir artış olduğu, fakat 1989 yılına doğru bu miktarın azalma eğilimine girdiği gözlenmektedir.

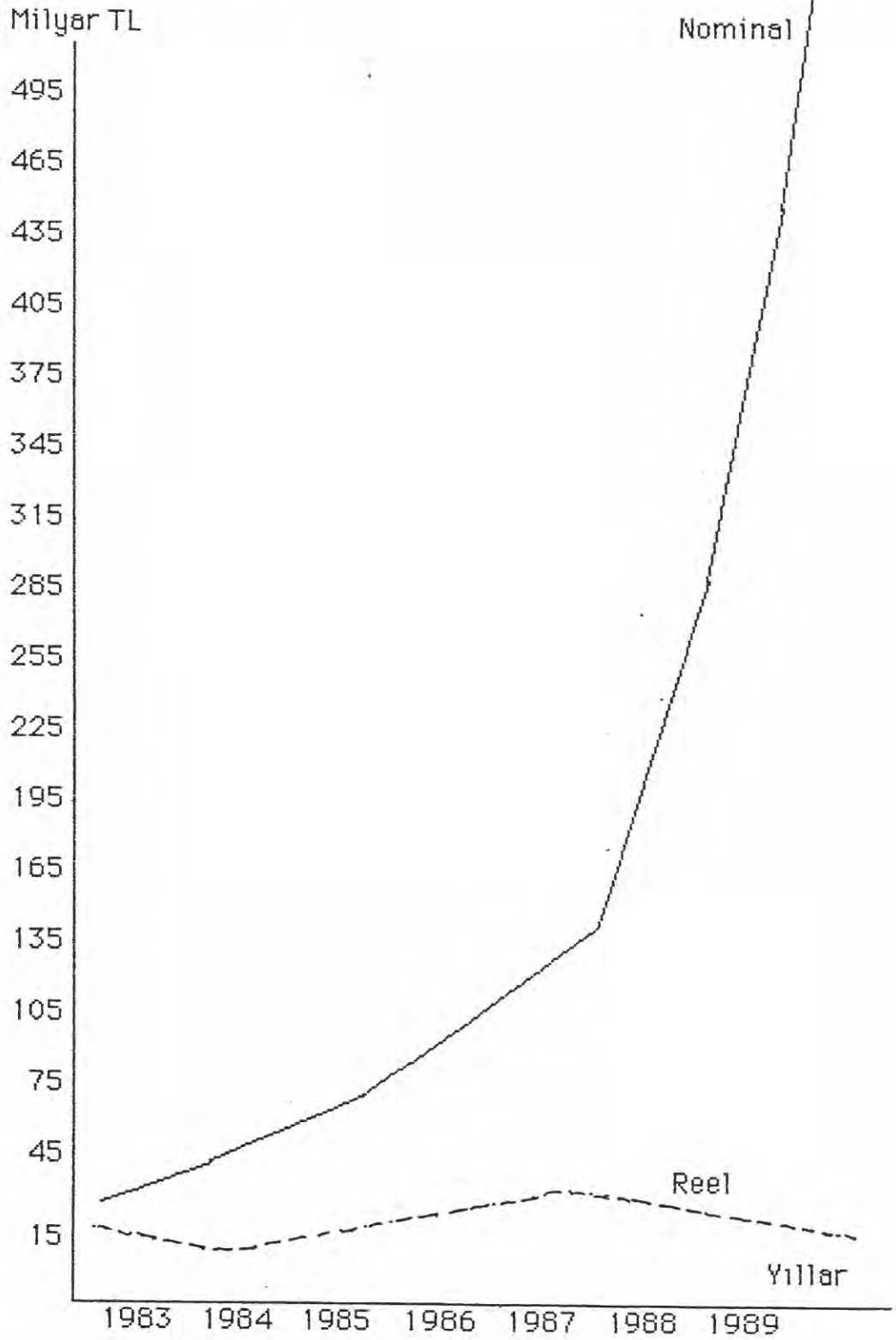
Tablo:9- Türkiye Halk Bankası'na Açılan Sanayi Kredileri
(Milyon TL.)

Yıllar	Kredi Miktarı		Endeks 1983=100
	Nominal	Reel (1981=100)	
1983	35.725	21.560	100
1984	47.826	19.200	89
1985	89.317	25.032	116
1986	159.923	33.739	156
1987	252.180	40.009	185
1988	307.344	28.886	133
1989	494.407	27.605	128

Kaynak: DPT, Küçük Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No:2169, Ankara, 1989, s. 241'deki verilerden ve KOSGEB dosyalarından elde edilen bilgiler.

(87) DPT, a.g.e., s. 242.

Grafik:3- Halk Bankası'na Küçük İşletmelere Açılan Sanayi Kredileri

iii) Fon Kredileri

Banka, iç ve dış kaynaklardan sağlanan fonlardan kredi kullanımına aracılık etmektedir. Fon kredileri kapsamında, küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri inşaatlarına finansman sağlanmaktadır. 1987 yılı rakamlarına göre* 248 adet küçük sanayi sitesi ve 38 adet organize sanayi bölgesine finansman sağlanmıştır. Ayrıca, dış kaynaklardan elde edilen fonlardan da kredi kullanılmaktadır (88).

Tablo ve grafik incelendiğinde 1983 yılına göre 1989 yılına kadar fon kredileri miktarlarında önemli bir artışın olmadığı görülmektedir.

Tablo:10- Türkiye Halk Bankası'na Açılan Fon Kredileri

(Milyon TL.)

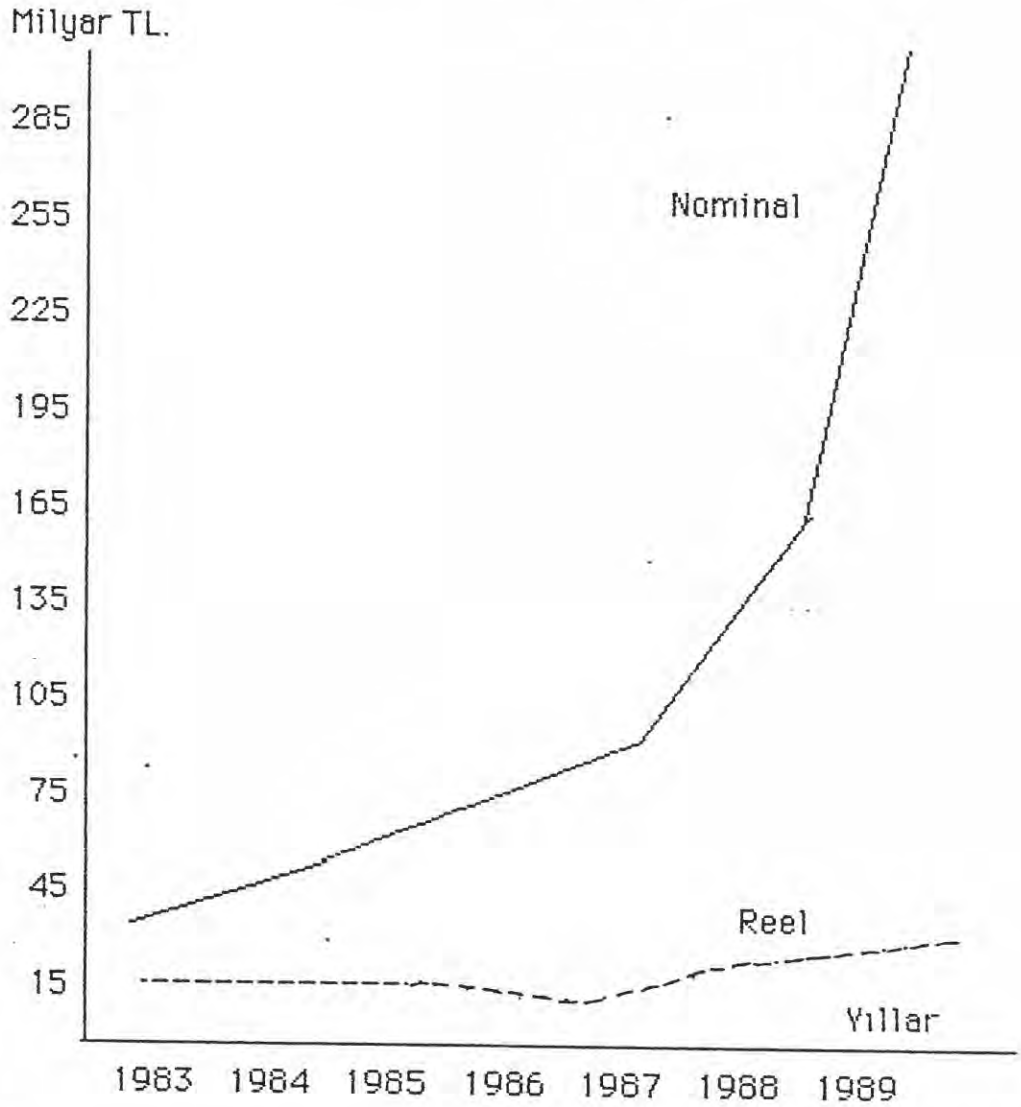
Yıllar	Kredi Miktarı		Endeks
	Nominal	Reel (1981=100)	1983=100
1983	47.991	28.963	100
1984	65.005	26.096	90
1985	91.995	25.783	89
1986	148.385	31.305	108
1987	242.539	38.559	133
1988	371.425	34.908	120
1989	601.868	33.605	116

Kaynak: DPT, Küçük Sanayi Özel İhtisas Komisyon Raporu, Yayın No: 2169, Ankara, 1989, s. 241'deki verilerden ve KOSGEB dosyalarından elde edilen bilgiler.

(88) DPT, a.g.e., s. 242.

(*) Burada belirtilen sanayi sitesi ve sanayi bölgesi sayımları, DPT'nin en son yayınladığı 1989 tarihli Özel İhtisas Komisyon Raporundan alınmış ve ayrıca DPT Müsteşarı Ali Tigril'in 26 Mart 1990 tarihinde Türkiye Orta Ölçekli İşletmeler Serbest Mensupları ve Yöneticiler Vakfı'na düzenlenen seminerde sunduğu tebliğ'den kontrol edilmiştir.

Grafik:4- Halk Bankası'na Küçük İşletmelere Açılan Fon Kredileri

Tablo ve grafikleri incelediğimizde, Türkiye Halk Bankası'nın küçük işletmelere 1983-1989 yılları arasında kullandığı krediler, cari fiyatlarla yıllara göre artmış gibi görünmekteyse de, reel olarak anılan kredi miktarlarında büyük bir değişim olmadığını, hatta 1983 yılı baz alındığında, bu yıldan sonra kullanılan ticari ve kooperatif kredi miktarlarında yaklaşık % 10 oranında bir azalma olduğunu söyleyebiliriz.

Sanayi kredileri ise, reel olarak 1983 yılı baz alındığında 1987 yılına kadar önemli artışlar göstermiş, fakat bu yıldan sonra düşme eğilimine girmiştir. Baz yıla göre 1987 yılında kredi miktarında görülen % 85 artışa karşılık, 1983-1989 döneminde ortalama olarak kredi miktarının ancak % 34 oranında arttığı görülmektedir.

Fon kredilerinin gelişimi de aynı dönem içinde ve reel olarak incelendiğinde, son yıllara doğru, baz yıla göre % 20 civarında ortalama bir artış gözlenirken, 1987 yılından itibaren yine kredi miktarlarının azalmaya başladığı görülmektedir. Gözönüne alınan dönem içinde fon kredileri miktarı, ortalama olarak ancak % 9 düzeyinde bir artış göstermiştir.

2.1.1.2. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı

Sanayi Bakanlığının sağladığı finansal destekler arasında, organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri fonları, küçük sanat kooperatifleri geliştirme fonu, halk girişimleri destekleme kredileri, küçük sanayi siteleri kredileri sayılabilir (89). Sanayi Bakanlığının sağladığı fon ve krediler, Türkiye Halk Bankası aracılığı ile küçük işletmelere kullanılmaktadır.

2.1.1.3. Bağ-Kur

Bağ-kur fonları, Türkiye Halk Bankası fon kredileri aracılığı ile küçük işletmelere kullanılmaktadır. Bu krediler, küçük işletmelerin konut ve işyerleri ihtiyaçları için açılmaktadır (90).

(89) Sadi Uzunoğlu, Küçük ve Orta İşletmelerin Finansman Sorunları, Küçük ve Orta İşletmelerin Genel Sorunları ve Çözüm Önerileri Seminerinde sunulan tebliğ, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, 1990, s. 37.

(90) Sadi Uzunoğlu, a.g.e., s. 37.

2.1.1.4. Esnaf Kefalet Kooperatifleri

Esnaf ve Sanatkârların Kredi ve finansman sorunlarına çözüm bulmak amacıyla kurulmuş olan kooperatif, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu uyarınca faaliyet göstermektedir. Bu kurumun görevleri arasında, esnaf ve sanatkarların kredi ve finansman sorunlarına çözümler aramak, kredi alınırken kefil olmak, kredi faiz oranlarının düşük olması ve kredi miktarlarının günün şartlarına uydurulması için faaliyetlerde bulunmak sayılabilir (91).

Türkiye Halk Bankası kooperatif kredilerinden olan tesis ve işletme kredilerinin bir kısmı, doğrudan bu kuruluş aracılığı ile kullanılmaktadır.

2.1.1.5. Küçük Sanat Kooperatifleri

Küçük sanayici ve sanatkârların kurduğu üretim kooperatifleridir. Küçük Sanat Kooperatifleri, gerektiğinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın Geliştirme Fonu'ndan ortaklarına tesis ve işletme kredisi sağlamaktadır. Ayrıca kooperatifin otofinansman olanaklarından, ortakların finansman sorunlarına çözümler bulunmaya çalışılmaktadır (92).

Daha sonraki konularda Küçük Sanat Kooperatifleri daha detaylı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1.1.6. TOSYÖV (Türkiye Orta Ölçekli İşletmeler Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticileri Vakfı)

Türkiye Orta Ölçekli İşletmeler Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticileri Vakfı, orta ve küçük işletmelerin bankalardan ala-

(91) DPT, a.g.e., s. 91.

(92) DPT, a.g.e., s. 94-97.

cağı kredileri garanti etmektedir. Kurum, bu amaçla "Kredi Garanti Fonu" adı altında şirket kurmayı planlamaktadır. Kredi Garanti Fonu, bankanın vereceği kredi miktarının % 80'ni garanti edecek, banka da planlanan yatırım tutarının % 20-25'ini işletmenin karşılmasını şart koşacaktır (93). Böylece geri ödeme riski yüksek olduğundan küçük işletmelere kredi vermeye çekinen bankaların ve garantileri (kefalet) olmadığı için kredi alamayan küçük işletmelerin bu sorunları çözümlenmeye çalışılacaktır.

TOSYÖV, Avrupa Topluluğu içinde önemli bir yeri olan Avrupa Orta Ölçekli İşletmeler Birliği'ne (EMSU) "European Middle and Small Enterprise Union" üye olarak kabul edilmiştir (94).

2.1.1.7. Kalkınma Bankaları

Kalkınma Bankaları, özellikle sermaye piyasalarının gelişmemiş olduğu ve bankacılık sisteminin kaynak sağlamakta yetersiz kaldığı az gelişmiş ülkelerde, bir yandan yatırımlara orta ve uzun vadeli kaynak sağlayan, öte yandan da kalkınmayı engelleyen faktörleri ortadan kaldırmak amacıyla faaliyetlerde bulunan ve sonuçta ülke kalkınmasını hızlandırmayı hedefleyen finansal kurumlardır (95).

1950 yılında kurulan TSKB, 1963 yılında kurulan SYKB ve 1976 yılında kurulan DESIYAB, 1989 yılında Turizm Bankası ile birleşerek Türkiye Kalkınma Bankası (TKB) adını almışlardır. Banka, özellikle orta ölçekli ve çok ortaklı işçi şirketlerine önemli des-

(93) Türkiye Orta Ölçekli İşletmeler Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticileri Vakfı, "Türkiye'de Küçük Sanayi ve Esnaflar Lehine Bir Kredi Garanti Fonu Kurulmasına Dair Rapor.", Ankara, 1990, s. 7.

(94) Dünya Gazetesi, Orta Ölçekli İşletmeleri Desteklemek İçin Vakıf, 18 Ocak 1991.

(95) Kemalettin Conkar, "Kalkınmanın Gerçekleştirilmesinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Önemi ve Sözkonusu İşletmelerin Büyük İşletmelere Dönüştürülmesine Yönelik Bazı Kamusal Destekler", Eskişehir Üniv., Afyon IIBF. Yıllığı, Yayın No:7, Eskişehir, 1990, s.66

tekler sağlamaktadır (96). Örneğin 1988 yılında TKB, Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası, Merkez Bankası ve kendi özkaynaklarından sağladığı fonların 12.148 milyon TL'sini küçük ölçekli işletmelere kullandırmıştır (97).

2.1.1.8. Teşvikler

Ülkemizde 1990 yılında uygulamaya konulan yeni teşvik sistemi, küçük ve orta ölçekli işletmeler için çeşitli yenilikler getirmiştir. Bunlar aşağıda maddeler halinde belirtilmektedir (98):

- i) Yatırım malları ithali, gümrüksüz olarak yapılabilecektir. Bu imkandan yararlanmak için teşvik belgesi aranmayacaktır. Yalnızca düşük oranda bir fon ödenecektir.
- ii) 250 milyon TL. ile 5 milyar TL. arasındaki yatırımlarda kaynak kullanımını destekleme fonu primi otomatik bir şekilde çalışacaktır. Gelişmiş bölgelerde aynı büyüklükteki projelerden yalnızca organize sanayi bölgesindeki yatırımlar ile, gemi inşa sanayi projeleri yararlanacaktır.
- iii) Yatırım İndirimi: Küçük işletmeler de teşvik belgesi olmaksızın yatırım indiriminden faydalanabileceklerdir. Ayrıca yatırım indirimi tutarı enflasyon oranına endekslenmektedir.
- iv) Finansal kiralama yolu ile teşviklerden yararlanma sınırı 750 milyon TL'dan 100 milyon TL'ya indirilmiştir.
- v) Türkiye Kalkınma Bankası ve Kamu Ortaklığı Fonundan

(96) Kemalettin Conkar, a.g.e., s. 68.

(97) TKB, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye'de Sanayi Sektörünün Finansmanı, Araştırma Planlama ve Değerlendirme Müdürlüğü, 1990, s.68.

(98) Ali Tigrel, a.g.e., s. 8.

sağlanan kredilerde yatırım teşvik belgesine sahip olma şartı aranmamaktadır.

- vi) Küçük ve orta ölçekli işletmeler, orta ve uzun vadeli kredilerden, teşvik belgesiz olarak yatırımlarının % 50'si oranında yararlanabileceklerdir.
- vii) Küçük işletmeler yukarıdaki tedbirlerden başka tüm yatırımcılar için uygulanmakta olan teşviklerden de yararlanabilmektedirler. Bunlar kalkınmada öncelikli yörelerde ücretlerin vergilendirilmesinde indirimler bina inşaat harcı istisnası, kalkınmada öncelikli yerlerde vergi, resim ve harç istisna ve muafıkları gibidir.

2.1.2. Yurt Dışı Kurumlarca Sağlanan Destekler

2.1.2.1. IBRD (International Bank For Reconstruction and Development-Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası)

Kısaca Dünya Bankası adıyla anılan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ile T.C.Hükümeti arasında 1986 yılında "küçük ve orta ölçekli sanayiler projesi" adıyla bir anlaşma yapılmıştır. Bu kurumun sağladığı krediler, Halk Bankası aracılığı ile küçük işletmelere yatırım kredisi olarak verilmektedir (99).

Dünya Bankası 1988 yılında Türkiye Kalkınma Bankası aracılığı ile küçük işletmelere 59.393 milyon TL. kredi sağlamıştır(100).

2.1.2.2. KFW Teşvik Fonu

Federal Almanya Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri arasında 1983 yılında bir anlaşma yapılmıştır. (Teknik İşbirliği Anlaşması) Buna göre, küçük işletmelere, Halk Bankası ve

(99) Mehmet Erkan, a.g.e., s.18.

(100) TKB, a.g.e., s. 69.

Kalkınma Bankası aracılığı ile işletme ve tesis kredisi kullanılmaktadır (101). Ayrıca yine yapılan bu anlaşma kapsamında, danışmanlık hizmetleri de bulunmaktadır (102).

2.1.2.3. KSF-1 Özel Kredi Fonu

Almanya'dan Türkiye'ye kesin dönüş yapan işçilerin iş kurmalarına mali destek olmak amacıyla Halk Bankası nezdinde oluşturulan özel bir kredi fonudur. KSF-1 kredi fonundan kullanılacak olan krediler, arazi ve bina hariç olmak üzere 2 milyon DM'ı aşmayan sabit kıymetleri olan ve 50 kişiyi aşmayan işçi çalıştıran küçük işletmeler için geçerlidir (103). KSF-1 Fonu, yatırım (tesis) ve işletme kredisi sağlamaktadır (104).

2.1.2.4. ESF: (Europe Social Fund-Avrupa Konseyi Sosyal Kalkınma Fonu)

ESF, ulusal otoriteler ile ilişkilerindeki bağımsızlığı, geniş müdahale olanakları ve yenilikçi bir çok projeyi destekleme çalışmaları ile faaliyetlerini sürdürmektedir (105).

ESF, ülkemizdeki küçük işletmeleri desteklemek amacıyla bugüne kadar 149.5 milyon dolar kredi sağlamıştır (106).

2.1.2.5. Sanayileşme Fonu

Bu fonun amacı, küçük işletmelere destek sağlamak yoluyla, Türkiye ekonomisini geliştirmek, Türk ve Alman sanayi sektörleri arasındaki işbirliğini kuvvetlendirmektir. Bu fondan sağlanacak

(101) Mehmet Erkan, a.g.e., s. 17.

(102) DPT, a.g.e., s. 243.

(103) Mehmet Erkan, a.g.e., s. 23.

(104) DPT, a.g.e., s. 243.

(105) DPT, a.g.e., s. 253.

(106) Ali Tıgrel, a.g.e., s. 12.

krediler, sanayi alanında yapılacak yatırımlar için Türkiye Halk Bankası aracılığı ile kullanılmaktadır (107).

2.1.2.6. UNIDO (United Nations Industry and Development Organization- Birleşmiş Milletler Sanayi ve Kalkınma Teşkilatı)

UNIDO, Türkiye Kalkınma Bankası aracılığı ile son yıllarda Türkiye'de çoğu küçük işletmeler olmak üzere 28 projeye beş yıl boyunca 16 milyon dolarlık yardım yapmıştır (108).

2.2. Kurumsal ve Fiziksel Altyapı Destekleri

Küçük işletmelerin gelişmesi yönünden, altyapı sorunlarının çözümü de oldukça önemlidir. Bu amaçla küçük işletmelerin altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde çeşitli kamu hizmetleri sağlanmaktadır. Küçük sanayi sitelerinin ve organize sanayi bölgelerinin kuruluş yerlerine yönelik çalışmalar, küçük işletmelere sunulan danışmanlık ve geliştirme hizmetleri bunlar arasında sayılabilir.

2.2.1. Küçük Sanayi Siteleri

Küçük işletmelerin en önemli sorunlarından birisi de faaliyetlerini sürdüreceği iş yerinin teminidir. Bu amaçla küçük sanayi siteleri ve toplu işyerleri kurulmaktadır. Bu sayede aynı işkollarında çalışan işletmelerin bir yerde toplanmaları ve ihtiyaçlarını ortaklaşa karşılamaları, faaliyetlerinin daha etkili (amaca yönelik-effective) ve etkin (verimli-efficient) olmasını sağlayacaktır (109).

(107) Mehmet Erkan, a.g.e., s. 14.

(108) Zeynep Gögüş, "Küçüklere Yardım Edeceğiz", UNIDO Genel Direktörü Domingo Siazon ile yapılan ropartaj, Hürriyet Gazetesi, 17.7.1990, s.4.

(109) DPT, a.g.e., s. 173.

Küçük sanayi siteleri, küçük sanayici ve sanatkârların yerleşme ve altyapı başta olmak üzere, ekonomik ve sosyal yapı gelişmesinin gerektirdiği nitelikteki işyerleri topluluğudur. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın kredi desteği ile küçük sanayi siteleri yurt çapında yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. 1965 yılından 1987 yılı sonuna kadar 165 adet küçük sanayi projesi tamamlanmış olup, toplam 44.669 adet işyeri küçük sanayicilere tahsis edilmiştir. Bu işyerlerinde yaklaşık 268.000 kişi istihdam edilmektedir. 1989 yılı sonrasında ise bitirilmesi beklenen 100 proje içerisinde 30.469 adet işyeri bulunmaktadır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı çeşitli illerde yapılacak olan küçük sanayi sitelerini, mevcut ise, imar planlarına uygun olarak planlamak, üst yapılarını kredilendirmek, inşaatlarını kontrol etmek ve denetlemek, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde, plan hedeflerine paralel olarak gerekli mevzuat düzenlemelerini yapmak ve bütün faaliyetlerini koordine etmektedir (110).

2.2.2. Organize Sanayi Bölgeleri

Organize sanayi bölgeleri, birbirleri ile uyumlu üretim yapan küçük ve orta ölçekli sanayi kuruluşlarının planlı bir alanda ve ortak alt yapı hizmetlerinden yararlanacak şekilde standart fabrikaların toplandığı alanlar olarak tanımlanmaktadır. Ülkemizde 11.642 hektar alan küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin kullanımına ayrılmıştır (111).

2.2.3. Küçük Sanat Kooperatifleri

Küçük sanat kooperatifleri, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın hazırladığı tip ana sözleşmeye uygun olarak aynı iş kollarında faa-

(110) DPT, a.g.e., s. 174.

(111) Sedat Balak, a.g.e., s. 5.

liyet gösteren küçük sanayici ve sanatkarların birleşerek kurdukları üretim kooperatifleridir. 1987 yılı sonu itibarıyla sayıları 695'e ulaşmıştır. Küçük sanat kooperatifleri başarılı bir şekilde yönetildiklerinde, gerek ortak üretim atelyeleri ve satış mağazaları kurarak, gerekse üyelerin üretim atelyelerindeki üretimlerle orta ve büyük sanayiye tamamlayıcı olarak çalışabilmektedirler (112).

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu kapsamında çalışmalarını sürdüren küçük sanat kooperatifleri, aynı işkolunda yedi adet küçük sanat kooperatifinin birleşmesi ile küçük sanat kooperatifleri birliği ve en az iki birliğin birleşmesi ile de küçük sanat kooperatifleri merkez birliği oluşturabilmektedirler. Ülkemizde halen beş adet küçük sanat kooperatif birliği bulunmaktadır. Merkez birliği ise, henüz kurulmamıştır (113). Bu kooperatiflerin yararları şöyle sıralanabilir (114):

i) Bir üretim kooperatifi olan küçük sanat kooperatifi çatısı altında toplanılması, imkanların birleştirilmesini sağlayacaktır.

ii) Üyeler kendi atelye ve işletmelerinde çalışırken aynı zamanda kooperatifin faaliyetlerinden de yararlanma imkanına sahip olacaklardır.

iii) Küçük sanat kooperatiflerine üye olan sanatkar ve küçük sanayiciler, emek yoğun nitelikte olan iş kollarında faaliyette bulunmakta ve böylece önemli bir istihdam imkanı sağlamaktadırlar.

iv) İhtiyaç duyulan işletme malzemelerinin toptan alınarak üyelere dağıtılması, üyelerin daha kaliteli malzemeyi kolaylıkla ve daha ucuz olarak elde edilebilmelerini sağlamaktadır.

(112) Sedat Balak, a.g.e., s. 5.

(113) DPT, a.g.e., s. 95.

(114) DPT, a.g.e., s. 98.

v) Üretimin daha düşük maliyetle gerçekleştirilmesi ve toplu pazarlama olanaklarından yararlanılması; alıcı bulma konusunda kolaylık sağlayabilmektedir.

2.2.4. Küçük Sanayi Danışmanlık ve Geliştirme Hizmetleri

Ülkemizde küçük sanayi işletmelerinin danışmanlık ve geliştirme hizmetlerine gereksinim duyduğu alanlar içinde teknik bilgi, kalite ve işlem kontrol ekipmanlarının sağlanması, yönetim ve pazarlama işlevlerinin etkinleştirilmesi, kalifiye eleman bulunması yer almaktadır (115).

Türkiye'de yapılan araştırmalar, küçük işletmelerin danışmanlık hizmetlerine gerek duymadıklarını göstermektedir (116).

Küçük sanayi işletmelerinin modernizasyonu, üretim çeşitlendirilmesi, kalite kontrolü, daha verimli çalışmanın sağlanması, atıl kapasitenin üretime katılması gibi konularda teknik danışmanlık hizmetlerinin söz konusu işletmelere götürülmesi amacıyla Sanayi ve Ticaret Bakanlığı aracılık yapmaktadır (117).

Ülkemizde sadece küçük işletmelere danışmanlık hizmeti veren KÜSGET* dışında, destek ve bilgi sağlayan kamu kuruluşlarından başlıcaları şunlardır: SEGEM, MPM, IGEME, TÜBİTAK, TSE, DİE, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Halk Bankası, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, **DESİYAB** Bağ-kur Genel Müdürlüğü, Küçük Sanatkar, Sanayi Bölge ve Siteleri Genel Müdürlüğü, Çıraklık Eğitimi Genel Müdürlüğü, Özel sektörde: TOBB, TESK; Uluslararası kuruluşlar: ITC, ILO, WASME, UNIDO sayılabilir (118). TKB

(115) DPT, a.g.e., s. 160.

(116) DPT, a.g.e., s. 135.

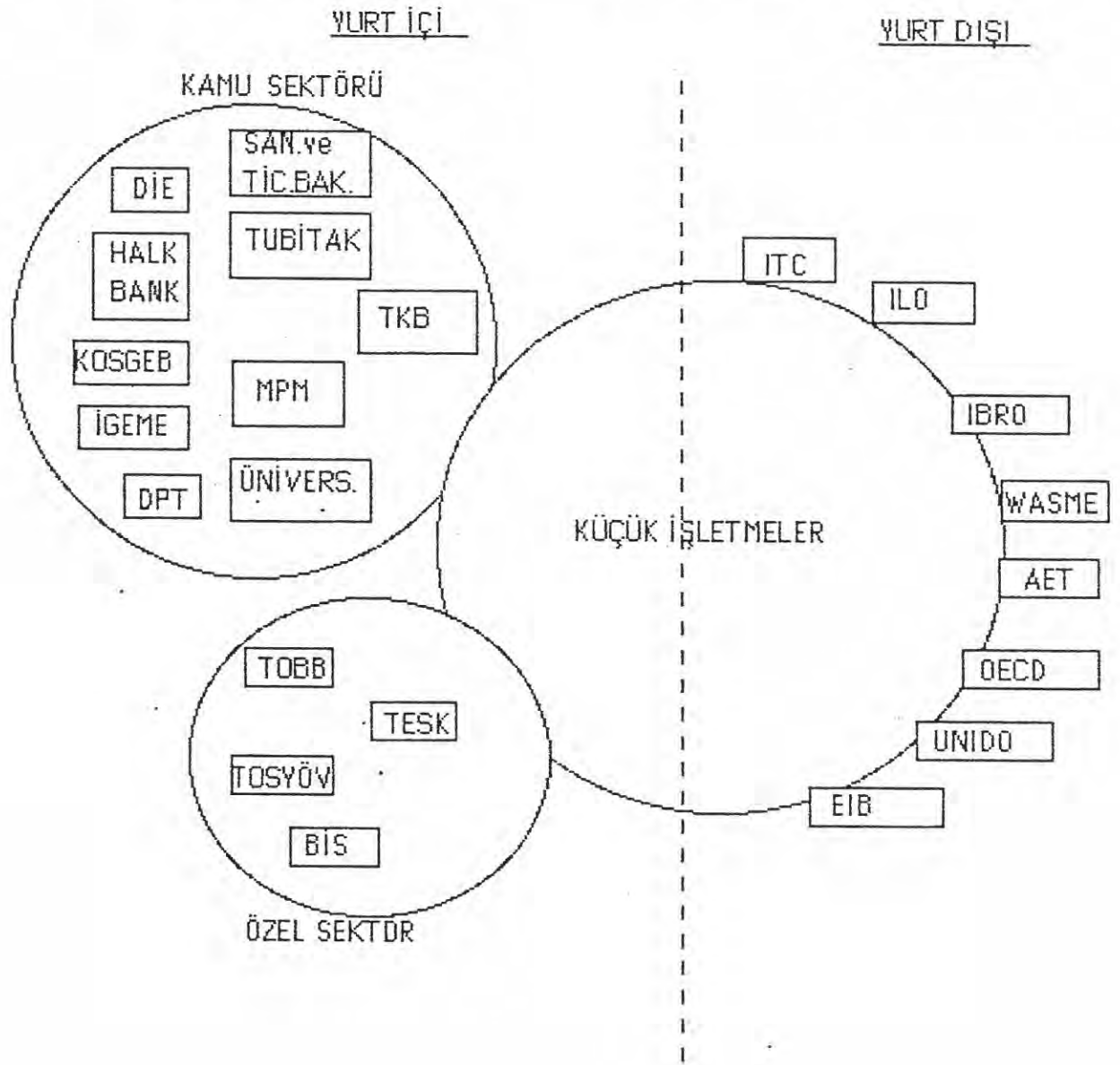
(117) Sedat Balak, a.g.e., s. 6.

(118) DPT, a.g.e., s. 160.

(*) KÜSGET, 1990 Yılında SEGEM ile birleşerek KÜSGET adını almıştır.

Ülkemizde ve dünyada, çeşitli danışmanlık hizmeti veren kuruluşlar yanında, üreticiler, kamu kurumları ve üniversiteler de belli başlı danışman kaynaklarıdır (119).

Şekil:2- Küçük İşletmelerle İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışı Kuruluşlar

2.2.4.1. Kamu Kuruluşları

2.2.4.1.1. KÜSGET* (Küçük Sanayi Geliştirme Teşkilatı)

Daha kaliteli, daha ucuz ve daha çok üretim için gereken, ancak küçük sanayi işletmelerinin maddi imkanları ötesinde olan teknik elemanlar, laboratuvarlar, atelyeler gibi unsurları onların hizmetine sunarak faaliyetlerini sürdürmektedir. KÜSGET'in sağladığı hizmetler şöyle özetlenebilir (120):

- i) Mühendislik Danışmanlık
 - Hammadde seçimi
 - Ürün geliştirme
 - Tasarım
 - Fizibilite etüdü
- ii) Laboratuvar Hizmetleri
 - Kalite kontrol
 - Hammadde incelemesi
 - Malzeme tesbiti
- iii) Yönetim Danışmanlığı ve Pazarlama
 - Üretim planlama
 - Piyasa araştırması
 - Fuarlara katılım

2.2.4.1.2. SEGEM (Sanayi Eğitim Geliştirme Merkezi)

Endüstriyel hizmet içi eğitim amacıyla kurulmuştur. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ile birlikte yürütülen milli endüstriyel

(120) Kemalettin Conkar, a.g.e., s. 47.

(*) KÜSGET SEGEM ile birleşerek, KOSGEB adını almış ve böylece eğitim hizmetlerini de faaliyetleri içine katmıştır.

hizmet içi eğitim ihtiyacının saptanmasına yönelik proje üzerinde çalışılmaktadır (121).

2.2.4.1.3. MPM (Milli Prodüktivite Merkezi)

Bu kuruluşta verimlilik üzerine yürütülen çeşitli anket istatistikleri mevcut olup, küçük ve orta ölçekli işletmelerle ilgili çeşitli seminerler düzenlenmiş ve yayınlanmıştır (122).

2.2.4.1.4. İGEME (İhracatı Geliştirme Merkezi)

Bu kuruluşta, gümrük tarife istatistik numaralarına göre ihracat ve ithalat bilgileri bulunmaktadır. Bunun yanısıra İGEME, Uluslararası Ticaret Merkezi (İTC) ile bilgi alışverişi yapmaktadır. Böylece küçük ve orta ölçekli işletmelere ihracat ve ithalat konusunda yardımcı olacak bilgiler sağlamaktadır (123).

2.2.4.1.5. TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu)

Bünyesinde kurduğu dokümantasyon merkezi ile ulusal ve uluslararası çapta bir bilgi alışverişi sistemine sahiptir. Küçük işletmeler buradan detaylı bilgiler sağlayabilmektedirler (124).

2.2.4.1.6. DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü)

Ülkemizde ekonomik durumla ilgili bilgi üretmek amacıyla genel sanayi ve işyerleri sayımı yapmaktadır. Böylece istihdam edilen işyerleri sayısı, işletme sınıf ve kapasite durumu, işyeri yatırım, sermaye ve kredi durumları konularında bilgi toplamaktadır (125).

(121) DPT, a.g.e., s. 160.

(122) DPT, a.g.e., s. 160.

(123) DPT, a.g.e., s. 161.

(124) DPT, a.g.e., s. 161.

(125) DPT, a.g.e., s. 161.

2.2.4.1.7. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı en az beş işçi çalıştıran ve müteharrik kuvvet kullanan, ya da en az on kişi çalıştıran imalat sanayi işletmelerinin sicil kayıtlarını tutmaktadır. Ayrıca, küçük sanayi sitelerinin inşaatlarını finanse etmektedir. Bakanlık, kooperatifler, ortaklar ve ortakların içinde yer aldığı sektörler konusunda bilgiler derlemektedir (126).

2.2.4.1.8. Türkiye Halk Bankası

Küçük ve orta ölçekli işletmelere genel olarak ihtisas kredileri olarak tanımlanan kooperatif, sanayi ve fon kredileri kullanılmaktadır. Ayrıca, kredi müracaatlarında bulunan her firma ile ilgili bilgiler toplamaktadır (127).

2.2.4.1.9. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı

Bu kurumda küçük ve orta ölçekli işletmeler ile ilgili tutulmakta olan en önemli veri; miktar, tutar, ve ülke itibarıyla yapılan ithalat ve ihracat bilgileridir (128).

2.2.4.1.10. TKB (Türkiye Kalkınma Bankası)

Orta ölçekli işletmeler ile Türk işçi şirketlerinin rehabilitasyonu ve kalkındırılması konusunda çeşitli bilgi envanteri bulunmaktadır (129).

2.2.4.1.11. Bağ-Kur Genel Müdürlüğü

1971 yılında kabul edilerek yürürlüğe giren 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar

(126) DPT, a.g.e., s. 161.

(127) DPT, a.g.e., s. 161.

(128) DPT, a.g.e., s. 162.

(129) DPT, a.g.e., s. 162.

Kurumu Kanunu ile faaliyet gösteren Genel Müdürlük, sağlık sigortası imkanını esnaf ve sanatkarlara sağlamaktadır (130).

2.2.4.1.12. Çıraklık Eğitimi Genel Müdürlüğü

1986'da yürürlüğe girmiş olan 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu ile faaliyet gösteren Genel Müdürlük, çalışma hayatına disiplin, çıraklara sosyal güvence getirmekte, meslek mensuplarının daha verimli, daha kaliteli ve daha bilinçli üretim yapan elemanlar haline gelmelerine imkan tanımaktadır (131).

2.2.4.2. Özel Kuruluşlar

2.2.4.2.1. TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği)

Bu kuruluşun sanayi ve sanayiciler konusunda oluşturduğu dökümanlardan birisi Türkiye Ticaret Sicili gazetesidir. Bu gazete de Türkiye'de yeni kurulan şirketler hakkında bilgiler verilmektedir. Bunlardan başka sınıai kuruluşlarla ilgili, isteğe bağlı olarak üç yılda bir yenilenmesi gerekli kapasite raporları tutulmaktadır (132).

2.2.4.2.2. TESK (Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu)

Bu kuruluşta Ticaret Sicili Gazetesi aracılığı ile esnaf ve sanatkarlara ilişkin sicil bilgileri tutulmaktadır. Bunlardan başka, TESK, Türkiye'de sınıai eğitim konusunda geniş çaplı bir araştırma ve bilgi envanteri oluşturma çabalarını başlatmıştır (133).

2.2.4.2.3. Friedrich Naumann Vakfı

Vakıf geçtiğimiz Şubat ayında kurulmuştur. İleriye yönelik faaliyetlerini planlamış ve yakında uygulamaya geçecektir. Ayrıca,

- (130) Memduh Üreyen, "Türkiye'de Çalışma Mevzuatı ve Küçük ve Orta Boy Teşebbüslerin Mevzuat Sorunları", Küçük ve Orta Boy Sanayi Teşebbüslerinin Sorunları, Çözüm Yolları ve Geliştirilmesi Semineri, MPM Ya-yınları, No: 358, Ankara, 1987, s. 121.
 (131) Memduh Üreyen, a.g.e., s. 122.
 (132) DPT, a.g.e., s. 162.
 (133) DPT, a.g.e., s. 162.

Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu ile birlikte, küçük işletmelerin rekabet güçlerinin artırılması amacıyla, teknik ve işletmecilik eğitimi vermek üzere danışmanlık faaliyetlerinde bulunacaktır. Ayrıca Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK) bünyesinde bir araştırma grubu kurulacak ve küçük işletmelerle ilgili gelişmeler incelenecektir (*).

2.2.4.2.4. BIS (Birleşik İhracatçı ve Sanayiciler Dış Ticaret Şirketi)

Ülkemizde ihracat payı % 8 gibi düşük bir seviyede bulunan küçük ve orta ölçekli işletmeler, dış pazara çıkmak için gerekli olan uzman personel masrafı, pazar araştırma masrafı gibi tek başlarına karşılayamadıkları harcamaların üstesinden gelmek ve ihracatlarını artırmak amacıyla bu şirketi kurmuşlardır (134).

2.2.4.3. Uluslararası Kuruluşlar

2.2.4.3.1. ITC (International Trading Center-Uluslararası Ticaret Merkezi)

Teşkilatta, dünyadaki tüm küçük ve orta ölçekli işletmelerin üretim alanları, personel sayıları, üretim kapasiteleri, sermayeleri, makine-ekipman durumları, vb. konularda istatistiki bilgiler tutulmaktadır. Ülkemizde İGEME adlı kuruluşa bu bilgiler her yıl düzenli olarak iletilmektedir (135).

2.2.4.3.2. ILO (International Labor Organization-Uluslararası Çalışma Örgütü)

Dünya çapında birçok ülkede yürüttüğü araştırma ve eğitim

(134) Ali Rıza Kurdüz, "Küçük İşletmeler İhracat İçin Birleşiyor", Sabah Gazetesi, 5 Mayıs 1991, s. 5.

(*) Wilhelm Hummen, "Friederick Naumann Vakfı'nın Türkiye'deki An-gajmanının Amaç ve Görevi" konulu bildirisi, Ankara, 1991.

(135) DPT, a.g.e., s.163.

çalışmaları nedeniyle sanayi istatistikleri açısından zengin bir veri bankasıdır (136).

2.2.4.3.3. WASME (World Association of Small and Medium Enterprises-Dünya Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Birliği)

Bu kuruluşun, üyesi olduğu otuz ülkenin küçük ve orta ölçekli işletmeleri ile ilgili her türlü makro ekonomik ve mikro düzeyde istatistiki bilgileri elde edilebilmektedir (137).

2.2.4.3.4. UNIDO (United Nations Industrial Development Organisation-Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı)

Yapılan teknik işbirliği anlaşması çerçevesinde, pilot proje olarak, önce Gaziantep'de 1965 yılında başlatılan küçük sanayiye geliştirme projesini giderek genişletmiş ve yurt çapında Ankara, Bursa, İstanbul ve Konya illerini de dahil ederek yaygınlaştırmıştır (138).

(136) DPT, a.g.e., s. 163.

(137) DPT, a.g.e., s. 163.

(138) Ali Tigrel, a.g.e., s. 11.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜÇÜK İŞLETMELERDE FİNANSMAN SORUNLARI VE AYDIN İLİNDE YAPILAN ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, küçük işletmelerin finansman sorunları, uzun ve kısa vadeli olmak üzere incelenecektir. Bu amaçla Aydın ilinde faaliyet gösteren elli küçük işletmeye uygulanan anketten sağlanan sonuçlar, ülkemizdeki ve diğer ülkelerdeki küçük işletmelere uygulanan anket sonuçlarıyla karşılaştırılarak, ilimizdeki işletmelerin sorunları açık bir biçimde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Aydın ili içinde faaliyet gösteren 1 ile 100 arasında işçi çalıştıran, toplam sermaye yatırım tutarı 1 milyar TL'dan az olan küçük işletmelerin büyük bir kısmının anket kapsamına alınmasına özen gösterilmiştir. Bu amaçla 60 işletme belirlenmiş ve bunlara, 63 sorudan oluşan bir anket yöneltilmiştir. Alınan cevaplar, kendi aralarında karşılaştırılmış, sağlanan bilgilerin tutarlılığı kontrol edilmiş ve sonuçta elli anket değerlendirmeye alınmıştır.

Ankete dahil edilen küçük işletmeler, finansal analiz ve kontrol, sermaye maliyeti ve bütçelemesi ile ilgili sorulara doyurucu cevaplar verememişlerdir.

* dipnot yada konu içinde neden 60 işletme alınmıştır.

Yanıtlanmamış sorular

1. ANKETE DAHİL EDİLEN KÜÇÜK İŞLETMELERİN GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Ankete dahil edilen elli küçük işletmenin sanayi dallarına göre dağılımı Tablo 11'de verilmiştir. Bu tabloya göre işletmelerin % 72'si metal eşya, makina ve teçhizat, % 12'si gıda ve % 16'si ise orman ürünleri, mobilya, taş ve toprağa dayalı sanayi ve kimyasal ürünler imalatında faaliyet göstermektedir.

Tablo:11- Ankete Dahil Edilen İşletmelerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımları

Faaliyet Alanları	<u>İşletme Sayısı</u>	<u>%</u>
Kimyasal Ürünler Sanayi	2	4
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	2	4
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	4	8
Gıda Sanayi	6	12
Metal Eşya, Makine ve Teçhizat San.	<u>36</u>	<u>72</u>
Genel Toplam	50	100

Söz konusu işletmelerin çalıştırdıkları işçi sayısına göre durumları Tablo 12'de incelenmiştir. Bu tabloya göre işletmelerin % 72'sinin 1 ile 19, % 16'sının 20 ile 39, % 12'sinin ise, 10 ile 100 arası işçi çalıştırdığı gözlemlenmiştir.

Tablo:12- İşletmelerin Çalıştırdıkları İşçi Sayısına Göre Dağılımları

<u>İşçi Sayısı</u>	<u>İşletme Sayısı</u>	<u>%</u>
1- 19	36	72
20- 39	8	16
40-100	6	12
TOPLAM	50	100

böyle gerekçesi nedir

İşletmelerin yatırım tutarlarına göre durumları Tablo 13'de ortaya konulmuştur. Görüldüğü gibi yatırım tutarları 101-250 milyon TL. olan işletmelerin oranı % 32, 0-100 milyon TL. olanların oranı % 24, 501-1000 milyon TL. olanların oranı % 20, 251-500 milyon TL. olanların oranı % 12'dir. 1 milyardan fazla yatırım yapmış işletmelerin toplam içindeki payı ise, % 12'dir.

Tablo:13- İşletmelerin Yatırım Tutarlarına Göre Dağılımları

<u>Yatırım Tutarı (Milyon TL.)</u>	<u>İşletme Sayısı</u>	<u>%</u>
0- 100	12	24
101- 250	16	32
251- 500	6	12
501-1000	10	20
1000'den fazla	6	12
TOPLAM	50	100

Tablo 13'e göre ankete alınan işletmelerin ^{büyük bir bölümü} genellikle 100-250 milyon TL. arasında yatırım yaptıkları görülmektedir.

İşletmelerin yatırım tutarları ile çalıştırdıkları işçi sayısı arasındaki ilişki de Tablo 14'de görülmektedir. Buna göre, ankete alınan işletmelerden yarısına yakın bir kısmının 1 ile 19 arası işçi çalıştırdığı ve 100 ile 250 milyon TL. arasında yatırım yaptığı anlaşılmaktadır.

Tablo: 14- İşletmelerin Yatırım Tutarları ve Çalıştırdıkları İşçi Sayısı Arasındaki İlişki

Yatırım Tutarı (Milyon TL.)	Çalışan Sayısı					
	1-19		20-39		40-100	
	İşletme Sayısı	%	İşletme Sayısı	%	İşletme Sayısı	%
0- 100'den az	12	33	-	-	-	-
100- 250'den az	16	45	-	-	-	-
250- 500'den az	4	11	2	25	-	-
500-1000	4	11	4	50	2	33
1000'den fazla	-	-	2	25	4	67
TOPLAM	36	100	8	100	6	100

Anket verilerinden derlenmiştir

2. KÜÇÜK İŞLETMELERİN KISA VADELİ FİNANSMAN SORUNLARI VE UYGULANAN ANKET SONUÇLARI

Küçük işletmelerin sorunları çeşitlidir. Ancak, bunlar arasında finansman sorunlarının önde geldiği yapılan pek çok araştırma sonucunda ortaya konulmuştur. Örneğin, ülke düzeyinde yapılan bir araştırma çeşitli işkollarında faaliyet gösteren küçük ölçekli işletmelerin % 80'inde finansman sorunu olduğunu ortaya koymuştur (139).

Aydın ilinde küçük işletmelere uygulanan anketler ile hemen hemen aynı sonuçlar elde edilmiştir. Küçük işletmelerin en önemli sorunları içerisinde finansman sorununun birinci, pazarlama sorununun ikinci ve satınalma sorununun üçüncü olduğu saptanmıştır. Bulguların ayrıntılı dökümü Tablo 15'de görülmektedir.

(139) Olcay Baykal, Orhan Pazarcık ve İlyas Gülmez, a.g.e., s. 114.

Tablo:15- İşletme Sorunlarının Herbir Önem Derecesi İçindeki Payları

Sorunlar	Önem Dereceleri İçindeki Paylar (%)				
	1.Derece	2.Derece	3.Derece	4.Derece	5.Derece
Finansman	84	16	-	-	-
Pazarlama	8	68	24	-	-
Satınalma	8	16	64	12	-
Personel	-	-	12	84	4
Yönetim	-	-	-	4	96
TOPLAM	100	100	100	100	100

Küçük işletmelerin başlangıç sermayeleri, genellikle müteşebbisin yetersiz tasarruflarından karşılanmakta ve işletmeler faaliyet dönemlerinde çeşitli finansal güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadırlar (140). Ayrıca, başlangıç sermayesinin yetersiz olması yanında, işletme kredisi temininde güçlük çekilmesi, alacakların kolayca tahsil edilememesi, enflasyon riskinin mevcudiyeti gibi nedenler de küçük işletmelerin kısa vadeli finansal sorunlarının artmasına yol açmaktadır.

2.1. Başlangıç ve İşletme Sermayesinin Yetersizliği

Başlangıç sermayesinin özel tasarruflardan karşılanması ve bunun hesaplanması el yordamı sayılabilecek tahmin yöntemlerinden yararlanılması, bu yetersizliğin başlıca nedenlerindedir.

Uyguladığımız ankette, müteşebbisin tasarrufları dışında kuruluş aşamasında başka kaynaklardan yararlandığını belirten işletmelerin toplam içindeki payı sadece % 45'tir. İşletmelerin geri

kalan kısmı, kendi özel birikimleri ile işe başladıklarını belirtmişlerdir.

Gelişmiş ülkelerde de, küçük işletmelerin aynı sorunla karşı karşıya olduklarını gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin, ABD'de yapılan bir araştırmaya göre, küçük işletmelerin ilk kuruluş aşamasında kaynaklarının % 60'ını özel tasarruflardan finanse ettikleri anlaşılmıştır (141).

Küçük işletmelerin başlangıç ve işletme sermaye tutarını saptamada bilimsel yöntemlerden yararlanmadıklarına yukarıda değinmiştik. Bu davranış biçimini işletmelerin nakit bütçesi düzenlememeleri, fizibilite etüdlerinden ve proforma tablolardan yararlanmamaları ya da bilimsel stok kontrolü yapmamaları şeklinde görmekteyiz.

Anket sonuçlarına göre küçük işletmelerin % 96'sı, nakit bütçesi yapmamaktadır. Ayrıca, hiçbir işletme başlangıç ve işletme sermayesi gereksiniminin tahminlenmesinde proforma tablolardan ve fizibilite etüdlerinden yararlanmamaktadır.

Anket sonuçlarına göre işletmelerin sadece % 20'si basit stok kontrol yöntemlerinden yararlanmaktadır. İşletmelerin % 72'si stok kontrol yöntemlerinden faydalanmadıklarını ifade etmişler, % 83'de bu soruyu cevapsız bırakmışlardır. Yine ilgili işletmeler, stok bulundurmamaya ve stoklara fon bağlamamaya çaba gösterdiklerini bildirmişlerdir.

(141) Stanley R. Sondeno, *Small Business Management Principles*, Business Publications, Inc., Texas, 1985, s. 146.

Tablo:16- "Stok Kontrolü Yapılıyor mu" Sorusuna Alınan Cevaplar

	<u>İşletme Sayısı</u>	<u>%</u>
Evet	10	20
Hayır	36	72
Cevapsız	<u>4</u>	<u>8</u>
TOPLAM	50	100

Stoklarını kontrol ettiklerini belirten işletmelerin tümü, bu işlemi geçmiş tecrübelerine dayanarak ve göz kararı ile yaptıklarını bildirmişlerdir.

2.2. Kredi Sağlamada Karşılaşılan Güçlükler

Ülkemizde 1950 yılından itibaren küçük ölçekli işletmelerin ekonomideki yeri ve önemi ağırlık kazanmış ve bunların sorunlarıyla ilgilenilmeye başlanmıştır. Temelde, bu işletmelerin pek çok sorunları vardır. Ancak, bu sorunlar içinde ilk ve en göze çarpan "finansman", başka bir deyişle kredi sağlama sorunudur.

Anket sonuçlarına göre küçük işletmelerin finansman sağladıkları kaynaklar Tablo 17'de gösterilmektedir.

Tablo:17- Küçük İşletmelerin Finansman Kaynakları

	<u>%</u>
Bankalar	29
Akraba-Arkadaş	16
Özel Tasarruflar, Yedekler, Özvarlıklar	<u>55</u>
TOPLAM	100

Tablo 17'de görüldüğü gibi küçük işletmelerin ancak % 29'u bankalardan kredi sağlayabilmektedir.

ABD'de yapılan bir araştırmaya göre küçük işletmeler ilk kuruluş aşamasında kaynaklarının % 23'ünü, daha sonraki aşamalarda ise % 37'sini finansal kurumlardan sağlamaktadırlar (142).

Türkiye'de küçük işletmelere tahsis edilen toplam kredi miktarının yetersiz olması, bu konuda karşılaşılan güçlüklerin temelini oluşturmaktadır. Ülkemizde tüm işletmelerin % 99'u küçük ölçekli işletme sınıfına girmektedir. Ancak, bu işletmelere açılan kredi tutarının toplam kredi tutarı içindeki payı sadece % 3'tür. Diğer ülkelerde küçük işletmelere açılan kredi miktarının toplam kredi hacmi içindeki payları, Japonya'da % 50, Güney Kore'de % 46.8, ABD'de % 42.7, Almanya'da % 35, İngiltere'de % 27.7, Hindistan'da ise % 15.3'dür. Bu veriler, ülkemizde küçük işletmelere verilen önemin diğer ülkelere göre daha az olduğunu göstermektedir (143).

Küçük işletmelerin kredi sağlamada karşılaştıkları güçlüklerden bir diğeri de kredi faizlerinin aşırı yüksek ve teminat şartlarının oldukça ağır olmasıdır.

Tablo:18- Kredi Kullanmada Sorunlar

	İşletme Sayısı	%
Kredi kullanmada sorunları olan işletmeler	42	84
Kredi kullanmada sorunları olmayan işletmeler	8	16
TOPLAM	50	100

(142) Stanley R. Sondeno, a.g.e., s. 146.

(143) 1- Enis Ömer Akbulut, Küçük ve Orta Boy İşletmeler, Politikalar/Öneriler, DPT; Teşvik Uygulama Başkanlığı, Ankara, 1991, s. 25.
2- Zeynep Göğüş, Hürriyet Gazetesi, 17.7.1990.

Tablo 16'de de görüldüğü gibi ankete alınan işletmelerin % 84'ü faiz oranının yüksekliği ve teminat şartlarının ağırlığından ötürü kredi kullanmada güçlük çektiklerini bildirmişlerdir.

Bankalardan yüksek faizli kredi aldıklarında küçük işletmelerin finansman giderleri oldukça yükselmekte ve bunları müşterilerinden talep ettiklerinde ise pazar payını kaybetme tehlikesi ile karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle genellikle özkaynak finansmanını tercih etmektedirler (144) (Tablo:16).

Örneğin, ülkemizde un ve unlu mamuller alanında faaliyet gösteren küçük işletmeler üzerinde yapılan bir başka araştırmaya göre, kredi faiz oranlarının yüksek olması nedeniyle söz konusu işletmelerin % 38'i, kredi kullanmadıklarını ve öz ve diğer kaynaklardan yararlandıklarını ifade etmişlerdir (145).

Bankaların verecekleri kredilere karşı istedikleri teminatlar konusunda güçlüklerle karşılaşan işletmelerden, gayrimenkul ipotegi, kefalet, banka teminat mektubu, devlet tahvili, hazine bonusu ve altın-döviz gibi likit değerlerin rehini teminat olarak istenmektedir (146).

Başka bir araştırma, küçük işletmelerin A.B.D. gibi gelişmiş ülkelerde de aynı sorunlarla karşılaştıklarını göstermektedir. Adı geçen ülkede küçük işletmelerden istenen kredi faizleri, büyük ve tanınmış firmalara göre daha yüksek olmaktadır. Küçük işletme sahipleri, finans kurumlarının istedikleri teminat ve kefalet şartlarının da büyük firmalardan talep edilenlere göre daha ağır olduğunu

(144) Mustafa Yücel, "Küçük Üretici Firmalar Ortak Üretim Yapmalı", Dünya Gazetesi, 4 Temmuz, 1988, s. 4.

(145) Olcay Baykal ve diğerleri, "Gıda Sanayiinde Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Yolları", MPM Yayınları, No:382, Ankara, 1989, s. 49.

(146) Enis Ömer Akbulut, a.g.e., s. 25.

ve bu nedenle güç durumda kaldıklarını belirtmişlerdir. Öte yandan finans kurumlarının daha çok büyük firmaların kredi gereksinimlerini karşılamaya yönelmelerinden ötürü küçük işletmelere tahsis edilen kredi kaynaklarının yetersiz kaldığı saptanmıştır (147).

Ülkemizde de küçük işletmelere düşük faizle kredi veren kurumlar bulunmaktadır. Ancak, bu konuda da küçük işletmelerin karşısına diğer sorunlar çıkmaktadır (148). Örneğin, kredi alma işleminin çok fazla bürokrasi gerektirmesi, uzun zaman alması, verilen kredi miktarlarının yetersizliği bunlar arasında sayılabilir. Bu durum, özellikle ülkemizde Esnaf ve Sanatkar Kredi Kefalet Kooperatiflerinin verdikleri kredilerde görülmektedir. Bu kuruluşun verdiği krediler, zamanında enflasyona göre ayarlanamadığından yetersiz düzeyde kalmaktadır.

2.3. Kredili Satış ve Alış Sorunları

Küçük işletmelerin sermayelerinin kısıtlı olması ürettikleri mamullerin peşin satılmasını gerektirmektedir. Çünkü, gerekli hammadde ve malzemenin satın alınması için kaynak bulmak zorunlu olmaktadır (149).

2.3.1. Kredili Satışlar

Anketten alınan sonuçlara göre, işletmelerin % 70'i satışlarını kredili, % 30'u ise peşin yapmaktadır.

Satışlarını kredili yapan işletmelere, toplam satışları içinde kredili satışlarının payı sorulmuş ve buna değişik cevaplar alın-

(147) J.F.Weston ve E.F.Brigham, a.g.e., s. 954.

(148) Max Georg Meier, "Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Kredi Sorunları için Türkiye Orta Ölçekli Sanayi ve Yöneticileri Vakfının (TOSYÖV) Kredi Garanti Fonu Projesi Bir Çözüm Müdür?" konulu bildirisi, Ankara, 1991, s.3.

(149) Mehmet Erkan, a.g.e., s. 31.

mıştır. Ancak yapılan hesaplamalara göre, vadeli satış yapan işletmelerde ortalama olarak toplam satışların % 53'ü peşin, gerisi kredili olarak yapılmaktadır.

2.3.2. Kredili Alışlar

Alışlarını kredili yapıp yapmadıkları sorusuna işletmelerin % 50'si kredili, diğer % 50'si ise peşin alış yaptıklarını belirtmişlerdir.

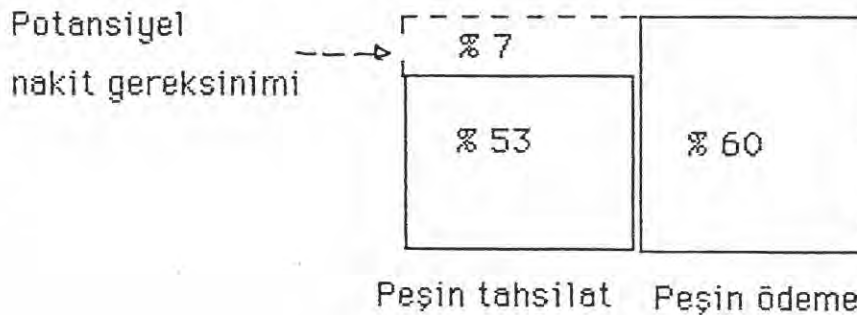
Kredili alış yapan işletmelere toplam alışları içinde kredili alışlarının payı sorulmuş ve farklı cevaplar alınmıştır. Yapılan hesaplamalara göre, bu işletmelerin ortalama olarak toplam satın alımlarının % 40'ını kredili yaptıkları saptanmıştır.

Anket sonucuna göre işletmelerin alım ve satımlarını, ortalama olarak en çok iki aylık vadeler halinde yaptıkları belirlenmiştir.

2.3.3. Sorunlar

Elde edilen bulgulara göre, kredili satış yapan işletmeler ortalama olarak toplam satışların % 53'ünü peşin tahsil ederken, satın alımların % 60'ını peşin olarak yapmaktadırlar. (Şekil:5)

Şekil 3- İşletmelerin Ortalama Peşin Tahsilat ve Peşin Ödeme Oranları

Şekil incelendiğinde, işletmelerin tahsilatlarının ödemelerini karşılamadığını ve bu nedenle bir nakit açığı ile karşılaşabilecekleri görülmektedir.

2.4. Alacakların Tahsilinde Güçlük Çekilmesi

Küçük işletmeler, yaptıkları vadeli satışların bedelini özel ve resmi kuruluşlardan zamanında tahsil edememektedirler. Sonuçta nakit sıkıntısına düşmekte ve tasarladıkları üretimi gerçekleştirememektedirler.

Yukarıda, ankete konu olan küçük işletmelerin % 70'inin satışlarını vadeli yaptıklarını belirtmiştik. Vadeli satış yapan bu işletmelerin hepsi de alacaklarının tahsilinde güçlük çektiklerini ifade etmişlerdir. Hatta tarım aletleri imâl eden firmalar, uygulanan tarım politikaları nedeniyle, çiftçilerin satın aldıkları zirai ekipmanların bedellerini zamanında ödeyemediklerini ifade etmişlerdir.

Satışlarını vadeli yapan işletmelere şüpheli alacaklarının olup olmadığı sorulduğunda, alınan cevaplar ilgili işletmelerin % 43'ünün şüpheli alacakları olduğunu ortaya koymuştur. Toplam alacaklarının ne kadarının şüpheli olduğu sorusuna farklı cevaplar alınmıştır. Ancak, yapılan hesaplamalar, alacakların ortalama olarak % 13'lük bir kısmının şüpheli olduğunu göstermektedir.

ABD'de yapılan araştırmalar da, genel olarak büyük işletmelerin müşteri olarak küçük işletmelere gereken ilgiyi göstermediklerini ve ödemelerini geciktirerek, onların finansal sorunlarının büyümesine neden olduğunu ortaya koymuştur (150).

(150) Geoffrey Knott, Financial Management, Pan Books Ltd., London, 1987, s. 76.

2.5. Nakit Bulundurma ve Nakdin Değerlendirilmesi Sorunları

Anket sırasında yapılan görüşmelerde elde edilen izlenimlere göre işletmeler genellikle ellerinde (kasa ve/veya banka) çok az miktarda kullanıma hazır değer tutmaktadırlar. İşletmelerin % 70'i 1 milyon TL'dan az, % 30'u ise ortalama 1 milyon TL. nakit bulundurmaktadırlar. Ancak, işletmeler zaman zaman nakitsiz kaldıklarını bildirmişlerdir.

İhtiyaç fazlası nakdin nasıl değerlendirildiği sorusuna alınan cevaplar ise, bunun hammadde, malzeme alımında kullanıldığını göstermektedir.

2.6. Enflasyona Karşı Korunma Sorunları

Küçük işletmeler, çeşitli güçlüklerle sağladıkları pahalı finansman kaynaklarını kullanarak üretimde bulunmakta ancak satışlarını vadeli yapmaları nedeniyle kendilerini enflasyona karşı koruyamamaktadırlar.

"Vadeli satışlarınızda müşterilerinizden vade farkı alıyor musunuz?" sorusuna alınan yanıtlar, Tablo 19'da gösterilmiştir.

Tablo:19- "Müşterilerinizden Vade Farkı Alıyor Musunuz?"

Sorusuna Verilen Cevaplar

Cevaplar	Sayı	%
Evet	4	8
Hayır	44	88
Cevapsız	2	4
TOPLAM	50	100

Görüldüğü gibi işletmelerin % 88'i vade farkı almamakta ve bunu, müşterilerini rakip işletmelere kaptırma endişesi ile uygulamadıklarını belirtmektedirler.

Vade farkı alan işletmeler ise, bunu satış fiyatlarına yansıtmakta ve sonuçta fiktif olarak artan gelirleri nedeniyle daha fazla vergi ödemek zorunda kalmaktadırlar.

3. KÜÇÜK İŞLETMELERİN UZUN VADELİ FİNANSMAN SORUNLARI VE ANKET SONUÇLARI

Küçük işletmelerin finansman sorunları kısa vadeli olduğu kadar, uzun vadeli sorunlardan da kaynaklanmaktadır. Özkaynak yetersizliği, sermaye piyasasından yararlanamama, yatırımlarla ilgili güçlükler, yetersiz yönetim ve danışmanlık hizmetlerinden yararlanılamaması bunlar arasında sayılabilir.

3.1. Özkaynak Yetersizliği

Daha önce de belirtildiği gibi, küçük işletmelerin sermayesinin yetersiz olmasının başlıca nedeni, müteşebbisin genellikle, ailesinin, ya da kendi tasarruflarını kullanarak işe başlamasıdır (151).

Ayrıca, alacaklarını tahsil etmede güçlüklerle karşılaşmaları, enflasyona karşı gelirlerini koruyamamaları, konjonktürel dalgalanmalar nedeniyle talebin azalması küçük işletmelerin zaten yetersiz olan özkaynaklarını daha da eritmektedir. Kârlarının bir kısmını işletmede alıkoyarak otofinansman yolu ile finansman sağlanması, büyük işletmeler için çok önemli bir fon kaynağı ol-

(151) Mete Oktav, a.g.e., s. 23.

masına rağmen, genellikle düşük kârla çalışan küçük işletmeler için yetersiz bir finansman kaynağıdır (152).

Yıl sonu kârının nasıl değerlendirildiği sorusuna, işletmelerin % 70'i bunu işletmede alıkoyduklarını, % 30'u ise ortaklara dağıttıklarını belirtmişlerdir.

Bu sonuçlara göre, otofinansmanın küçük işletmeler için de önemli olduğu ancak bu şekilde sağlanan fonların yetersiz bir kaynak oluşturduğu söylenebilir.

Yeterli olmamasına rağmen küçük işletmeleri özkaynaklarından finansman sağlamaya yönelten nedenler arasında bunun sürekli bir kaynak olması, teminat gibi bir külfet gerektirmemesi ve faiz yükünün olmaması sayılabilir. Bir başka deyişle, yabancı kaynakların sağlanmasına ilişkin koşullar, özkaynaklarla finansmana ilişkin koşullardan daha ağırdır. Ancak, eğer firmanın faaliyet kârı, faiz giderlerini karşılayabiliyorsa, yabancı kaynakla finansman, finansal kaldıraç (finansal manivela) etkisi ile, öz sermaye kârlılığını olumlu yönde etkileyecektir.

Küçük işletmelerin özkaynak finansmanına başvurmalarının en önemli nedeni, kendileri için uygun şartlarda ve yeterli yabancı kaynak sağlayamamaları sonucunda bu kaynağa bağımlı kalmalarındandır.

Küçük işletmeler, kendilerine tahsis edilen kredi miktarı ve bunların taşıdığı koşullar yönünden büyük işletmelere göre daha elverişsiz durumdadırlar. Bu nedenle bu işletmelerin büyük çoğunluğu, ekonomideki gelişmeye paralel bir biçimde faaliyetlerini büyütme ya da dalgalanmalara karşı kendilerini koruyabilmek için gereksi-

(152) Olcay Baykal ve Diğerleri, Küçük Sanayinin Yeri, Önemi ve Pazarlama Uygulamaları, MPM Yayınları, No:328, Ankara, 1985, s. 36.

nim duydukları finansman kaynaklarını sağlamaktan yoksundurlar.

Böyle bir ortamda küçük işletmeler, büyümek bir tarafa, yaşamlarını sürdürebilmek için sahip oldukları varlıkları satarak ve çalıştırdıkları işçilerin bir kısmını işten çıkararak küçülmekte ve kendilerine bir kaynak yaratmaya çalışmaktadırlar.

3.2. Sermaye Piyasasından Yararlanılamaması

Ülkemizde sermaye piyasası henüz gelişme aşamasında olduğundan, küçük işletmelerin hisse senedi ihraç ederek bu piyasa-
dan kaynak sağlamaları şimdilik oldukça güçtür. Ancak sermaye piyasası küçük işletmelerin yararlanmasına olanak verecek ölçüde gelişmiş olan ülkelerde bile, küçük işletmelerin hisse senedi ve tahvil yolu ile kaynak sağlama olanakları fazla değildir. Çünkü büyük işletmeler bu konuda daha çok ilgi görmektedirler (153).

Öte yandan, küçük işletme sahiplerinin genellikle işletme üzerindeki kontrolü kaybetme endişeleri onları, zor durumda olsalar bile başka ortaklarla birleşmekten alıkoymaktadır (154).

3.3. Yatırım Konusunda Karşılaşılan Güçlükler

Küçük bir işletmenin kurulması, yaşamının devam ettirilmesi ve geliştirilmesi için gerekli finans kaynaklarının bulunamaması, yetersiz olması, ya da çok ağır şartlar taşıması, ülkemizde müteşebbislerin küçük işletmelere olan ilgisini gittikçe azaltmaktadır.

(153) Mehmet Erkan, "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Finansman Sorunu ve Dış Kaynaklı Krediler", Anadolu Üniversitesi, Afyon İİBF Yılı, Eskişehir, 1990, s. 30.

(154) Mehmet Erkan, a.g.e., s.31.

Gerçekten de yapılan araştırmalar bunu doğrulamaktadır. Örneğin, küçük imalat sanayiindeki istihdam, 1970 ile 1980 yılları arasında % 50 artarken, 1980 ile 1985 yılları arasında % 4.4 oranında azalmıştır. Küçük işletmelere şon yıllarda yatırım yapılmaması ve bu tür yatırımlar yerine genç girişimcilerin ücretli olarak çalışmayı yeğlemeleri;

i) Küçük ölçekli yatırımlarda bürokrasinin fazlalığına ve

ii) İlk kuruluş yıllarında mali yükü azaltacak önlemlerin ve ucuz kredi imkanlarının olmamasına bağlanabilir (155).

Küçük işletmelere ilk kuruluş aşamasında yapılan yatırımlara ek olarak, gelişen teknolojiye ayak uydurmak, diğer işletmelerle rekabet etmek, kapasiteyi büyötmek, çeşitli fırsatları değerlendirek kârlılığı artırmak ve benzeri nedenlerden ötürü yatırımların yapılması zorunludur.

işletme yöneticisinin daha çok kısa dönemli kazançlara önem vermesi, işletme ömrünün kısa sürmesine yol açabilir. Kârlılığın uzun dönemde sürdürülebilmesi için, işletmenin sürekli olarak kendisini yenilemesi gerekir. Bu amaçla, kısa dönemde makineler ve teçhizatlar satın alınmalı, araştırma, geliştirme ve eğitim faaliyetlerine önem verilmelidir (156).

Ankette "uzun vadede kâr getirecek yatırım fırsatlarını değerlendirebiliyor musunuz?" sorusuna verilen cevaplar Tablo 20 deki gibidir.

(155) Ekonomist Dergisi, Teşvikli Yatırımlarda Taban 400 Milyon Lira, , Sayı:11, 17 Mart 1991, s. 8.

(156) Hulusi Demir, Bülent Bircan ve Hülya Tütek, Yönetmel Karar Verme, Bilgehan Basımevi, İzmir, 1985, s. 70.

Tablo:20- "Uzun Vadeli Yatırım Fırsatlarını Değerlendiriyor musunuz?" Sorusuna Verilen Yanıtlar

	İşletme Sayısı	%
Evet	8	16
Hayır	40	80
Cevapsız	2	4
TOPLAM	50	100

Görüldüğü gibi işletmelerin % 80'i uzun vadede kârlı olacak yatırımları değerlendirememektedirler. Çünkü, daha önce de belirtildiği gibi ilgili işletmeler sağladıkları fonlarla sadece işletme sermayesi ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler. Ayrıca ülkemizde düşük faizli ve uzun vadeli kredileri yeterince bulamayan bu işletmeler ortaya çıkan fırsatlardan yararlanamamaktadırlar.

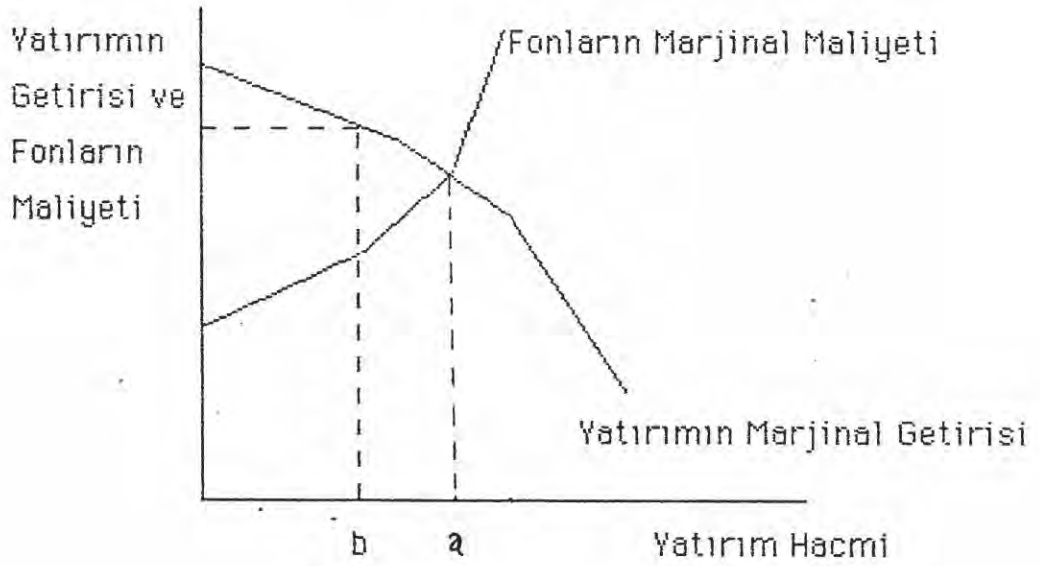
Örneğin, İstanbul'da plastik eşya üreten küçük ve orta boy sanayi işletmeleri ile yapılan bir araştırma, söz konusu işletmelerin % 83'ünün, uygun şartlarda ve miktarda finansman kaynağı bulamamaları yüzünden kapasitelerini genişletemediklerini göstermektedir (157).

Küçük işletmelerin karşılaştıkları yatırım fırsatlarını uygun finansman kaynağı bulamadıkları için değerlendirememeleri durumu, işletmelerin "finansman açığı" (finans boşluğu) na düşmelerinden kaynaklanmaktadır. Finans açığı, genellikle iki şekilde kendini göstermektedir. Birincisi, yatırımın, ya da yatırıma tahsis edilecek fonların marjinal maliyetleri, yapılacak yatırımların marjinal getirisinden daha küçük olduğu durumlarda, finansman tedariki-

(157) Muzaffer Sosyal, İstanbul Ticaret Odasına Kayıtlı Plastik Eşya Üreten Küçük ve Orta Boy Sanayicilerin Sorunları, MPM Yayınları, No:285, Ankara, 1983, s. 40.

kindeki aksamalar (zamanında ve/veya yeterli kaynak bulunamaması) nedeniyle bir finans açığı (boşluğu) ortaya çıkabilmektedir (158). Bu durum aşağıda yatırımın marjinal analizini gösteren basit modelin incelenmesi ile daha açık olarak görülebilir.

Grafik:5- Yatırımın Marjinal Analizinin Basit Modeli

Kaynak: D.F.Scott, O.L.Gray ve M.M.Bird, Investing and Financing Behavior Small Manufacturing Firms, M.S.U. Business Topics, Michigan, 1972, s. 30.

Grafik 5'de görüldüğü gibi, yatırım hacmi "b" noktasında iken fonların (ya da yatırımın) marjinal maliyeti, yatırımın marjinal getirisinden daha küçüktür. Bu durumda işletme, yatırımın marjinal getirisinin, fonların marjinal maliyetine eşit olduğu "a" noktasına kadar yatırım yapmayı sürdürebilir. Ancak küçük işletmelerin finansman tedarikinde ortaya çıkan aksamalar, onların daha fazla yatırım yapmalarını engelleyecek ve yatırım fırsatlarının değerlendirilememesine neden olacaktır.

(158) Graham H. Ray ve Patrick J. Hutchinson, a.g.e., s. 26.

İkinci durum, küçük işletmelerin karşılaştıkları kredi maliyetlerinin büyük işletmelere göre daha fazla olmasıdır. Çünkü küçük işletmelere verilecek kredinin maliyeti, risksiz faiz oranına söz konusu işletmelerin ölçeklerinden kaynaklanan belli bir risk primi ilave edilmesiyle hesaplanmaktadır. Bu yüzden küçük işletmeler, yatırım yapabilmeleri için gerekli finansmanı sağlayamayacaklarından yine bir "finans açığı" ortaya çıkacaktır (159).

Küçük işletmelere açılan kredilerin temerrüt riski yüksek olduğundan, kredi kuruluşlarınca yatırımın sermaye maliyetine bir risk primi eklenmektedir. Böylece küçük işletmelerin yatırımlarını değerlendirecekleri iskonto oranı da yükselmektedir (160). Sonuçta yüksek bir iskonto oranını karşılamak için, yatırımdan elde edilecek kazançların da büyük olması gerekmektedir. Fakat, küçük işletmelerin yatırımları değerlendirecek yeterli bilgi ve uzmanlığa sahip kadrolardan yoksun olmaları, onların yüksek kazançlı bir yatırım fırsatını ele geçirme şansını zayıflatmaktadır.

Yatırım kredisi veren kuruluşlar, temerrüt risklerinin büyük olması ve kredi yönetimi planlarının bulunmaması nedeniyle küçük işletmelerin kredi taleplerine soğuk bakmaktadırlar (161).

Ülkemizdeki küçük işletmeler, fizibilite raporlarının hazırlanmasını sadece DPT'nin zorunlu kıldığı bürokratik bir formalite olarak düşünmektedirler. Bu nedenle plansız olarak yaptıkları yatırımlar nedeniyle, daha üretime dahi geçmeden iflas etmekte, ya da çok düşük kapasite ile çalışmak zorunda kalmaktadırlar (162).

(159) G.H.Ray ve P.J. Hutchinson, a.g.e., s. 26.

(160) J.F.Weston ve E.F.Brigham, a.g.e., s. 962.

(161) Geoffrey Knott, a.g.e., s. 77.

(162) Tamer Müftüoğlu, "Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinin Başlıca Sorunları", Dünya Gazetesi, 7 Haziran 1988, s. 4.

Örneğin son zamanlarda görülen küçük ve orta ölçekli fabrika satışlarının artması, plansız yapılan bu yatırımlara ve bunların ekonomik dalgalanmalara direnememesine atfedilmektedir (163).

Yatırım öncesi herhangi bir proje değerlendirme yöntemi kullanıp kullanmadıkları sorusuna verilen cevaplar Tablo 21'deki gibidir.

Tablo:21-Yatırım Projelerini Değerlendirme Yöntemleri

Proje Değerleme Yöntemleri	Yöntem Kullanan	
	İşletme Sayısı	%
Geri Ödeme Süresi	2	8
İç Kârlılık Oranı	-	-
Net Bugünkü Değer	-	-
Kârlılık Endeksi	-	-
Diğer	48	92
TOPLAM	50	100

Küçük işletmelerin yaptıkları yatırımların riskinin yüksek olmasına en büyük neden, yatırım zamanlamasının yanlış seçilmesi olarak gösterilebilir. Küçük işletmelere yatırım yapan müteşebbisler, ayrıntılı bir önçalışma yapmaksızın o anda piyasada kârlı görünen, satış hasılatının yüksek olduğu faaliyet alanlarını tercih etmektedirler. Bu işkolları da genellikle o sırada ürün hayat eğrisinin "olgunluk" döneminde bulunmaktadır. Yatırım gerçekleştirilip üretime geçilinceye kadar ürün hayat eğrisinin "düşüş" dönemine geçilmekte, böylece yatırım başarısız olmaktadır. (164).

(163) Ali Ekber Yıldırım, "Satılık Fabrika ve Otel Sayısı Artıyor", Dünya Gazetesi, 17 Mayıs 1991.

(164) Tamer Müftüoğlu, a.g.e., s. 4.

Temerrüt risklerinin yüksek olması nedeniyle kredi kuruluşlarından uzun vadeli yatırım kredisi sağlayamayan küçük işletmeler, bazı yatırım fırsatlarını kısa vadeli banka kredileri ile finanse etme yoluna gitmektedirler. Kısa vadeli kredilerin vadesi geldiğinde ise, bunları ödeyebilmek için yeni kredilere ihtiyaç duyan söz konusu işletmeler, içinden çıkılmaz bir döngüye girebilmektedirler (165). Banka kredilerinden yararlanma olanağı bulamayan küçük işletmelerin bir kısmı ise resmi olmayan para piyasalarından kaynak bulmaya yönelebilmektedirler (166). Bu yolla sağlanan kaynaklar ise, pahalı ve kısa vadeli olmaktadır.

3.4. Yönetim Yetersizliği, Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Eksikliği

Ülkemizde küçük işletmelerin yararlanabileceği öz ve yabancı finansman kaynaklarının oldukça kıt olması, bunların etkin bir biçimde kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Ancak, bu konuda küçük işletmelerin başarılı olduklarını, aşağıdaki yetersizliklerden ötürü söylemek güçtür.

3.4.1. Yönetim Yetersizliği

Küçük işletmelerde yönetim yetersizliği, işletmenin başarısız olmasına yol açmaktadır.

Sanayileşmiş ülkelerde yapılan araştırmalar, küçük işletme yöneticilerinin gerekli bilgi ve becerilerden yoksun olmalarını başarısızlıklarının en önemli etkenleri olarak ortaya koymuştur (167).

(165) DFT, a.g.e., s. 194.

(166) Mete Oktav ve diğerleri, a.g.e., s. 25.

(167) Geoffrey Knott, a.g.e., s. 76.

Yöneticilere yönelttiğimiz, finansman-muhasebe ve diğer işletme yönetimi ile ilgili bilgilere sahip olup olmadıkları konusundaki sorular, % 90 civarında olumsuz olarak cevaplanmıştır. (Tablo 22).

Tablo:22- Küçük İşletme Müteşebbis/Yöneticilerine İşletme Yönetimi Bilgisi ile İlgili Yöneltilen Sorular ve Cevapları

	Evet %	Hayır %	Cevapsız %	Toplam %
Muhasebe Finans Eğitimi				
Gördünüz mü?	2	4	46	92
Bütçeleme Yapılıyor mu?	-	-	48	96
Fon Akım Tablosu Yapılıyor mu?	-	-	48	96
Başabaş Nokta Analizinden Yararlanılıyor mu?	-	-	48	96
Maliyet Muhasebe Sistemi Var mı?	4	8	44	88
Belli Bir Borç/Özser. Oranınız Var mı?	-	-	48	96

Tablo 22'de görüldüğü gibi, ankete alınan işletmelerden sadece ikisi muhasebe ve finansman eğitimi gördüğünü ifade etmiştir.

Daha önceki konularda da değindiğimiz araştırmalara göre, sanayileşmiş ülkelerde faaliyet gösteren küçük işletmelerin en çok üzerinde durdukları konu üretim ve satıştır. Bunun yanında finansal yönetime gerektiği kadar önem verilmemektedir (168).

Ülkemizde de küçük işletme yöneticileri, finansal yönetim ile ilgili konuları önemsemeyip, onları gereksiz bir görev, ya da bir

(168) Geoffrey Knott, a.g.e., s. 76.

işlev olarak gördüklerinden uygun finansman alternatiflerini ve fırsatlarını değerlendirememektedirler (169).

3.4.2. Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Eksikliği

Yeterli düzeyde danışmanlık hizmetlerinin sağlanması, küçük işletmelerde alınan kararların tutarlılığı ve başarısı yönünden oldukça önemlidir.

Ülkemizde küçük sanayiye danışmanlık ve eğitim hizmeti veren en önemli kuruluş KOSGEB'dir. Bu kuruluş, sınırlı bir bütçeye sahip olduğundan faaliyet alanı geniş değildir. Yurt çapında örgütlenmesini henüz tamamlayamamıştır. Bu nedenle eleman ve ekipman sıkıntısı çekmektedir (170).

Finansal kararların alınmasında, örneğin kredi kullanımıyla ilgili sorunların çözümünde küçük işletmelere yardımcı olacak ve onlara yol gösterecek danışmanlık hizmetlerinin olmaması da büyük eksiklik olarak görülmektedir.

Ankette "Finansal kararların alınması aşamasında size yardımcı olan kuruluşlar var mıdır?" sorusunu, işletmelerden % 87'si "Hayır", geri kalan % 13'ü de Esnaf Kefalet Kooperatifi, Halk Bankası gibi kuruluşlardan belli ölçüde yardım aldıkları şeklinde cevaplamışlardır.

(169) Mehmet Erkan, a.g.e., s. 31.

(170) Dünya Gazetesi, Türkiye'de Küçük İşletmelerin Ekonomik Ağırlığı Çok Büyük, Makale, 18 Ocak 1990, s. 4.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuçlar

Dünyada 1950 yıllarından bu yana sayıları hızla artan, sanayileşme sürecini hızlandıran ve ekonomilerin belkemiğini oluşturan küçük ölçekli işletmeler, ülkemizde de kalkınma ve büyümenin yeni modeli ve güç kaynağı olarak kabul edilmiştir.

Ancak, küçük ölçekli işletmelerin kendi hallerine bırakılıp, birbirleri ve çevreleri ile ahenkli bir biçimde gelişmeleri sağlanmadıkça, ekonomi içinde etkin ve ~~tesirli~~ ^{verimli} olmaları beklenemez.

Küçük işletmeler toplu halde geliştirilir ve yönlendirilirse, ekonomik krizlere karşı çok etkili bir silah, ya da kalkınmayı sağlayıcı çok tesirli bir güç olarak kullanılabilirler. Aksi halde, fayda yerine bir sorunlar yumağı oluşturabilir ve ülke ekonomisine zarar verebilirler.

Yaptığımız araştırmalar, dünyada ve ülkemizdeki küçük işletmelerin ortak özelliklere sahip olduklarını göstermektedir. Finansman sorunları da bu ortak özelliklerden bir tanesidir.

Anket sonuçlarına göre, küçük işletmelerin en önemli sorunu, finansmandır. İşletmeler başlangıç aşamasında ve sonrasında yüksek faiz, ağır teminat şartları ve kredi miktarının yetersizliği nedeniyle finans kurumlarından kredi sağlayamamaktadırlar.

Ancak, yapılan araştırmalar, küçük işletmelere kredi temin eden kuruluşların da bir takım sorunları ve güçlükleri olduğunu göstermektedir.

Bu konuda ilk akla gelen, kredi fonlarının yetersizliđi olmaktadır. Nitekim ölkemizde kiři bařına dūřen milli gelir dūzeyinin, geliřmiř ölkelere göre daha dūřük seviyede olması, tasarruf eđiliminin dūřük kalmasına yol aılmakta ve bōylece kredi olarak verilebilecek sermayenin yetersiz kalmasına neden olmaktadır (171).

Türkiye'de küçük ve orta büyüklükteki işletmelere ucuz faizli ve uzun vadeli kredi veren ve ayrıca bu amaçla oluşturulmuş bulunan fonlardaki kaynakları sözügeçen işletmelere aktarmada önemli bir rol oynayan yegane banka Türkiye Halk Bankası'dır. Bu banka, Merkez Bankası'ndan sağladığı "destekleme primi" ile küçük işletmelere ucuz kredi verebilmektedir. Küçük işletmelerin çok sayıda olduğu ölkemizde, tek bir bankanın kaynak sağlama görevini yüklenmesi çeşitli zorlukları da beraberinde getirmektedir (172).

Finansal kurumlar, küçük işletmelere kredi açmada isteksiz davranmalarını, bu işletmelerde istikrarlı bir yönetimin olmayışı, alınan kredilerin etkin bir şekilde kullanımını sağlayacak düzgün muhasebe kayıtları ve finansman bilgisinin eksikliği, bu konularda uzman personel kadrolarının bulunmayışı ve finansal yapılarının zayıflığı gibi nedenlere bağlamaktadırlar. Ayrıca, sabit masraflar nedeniyle küçük kredilerin bankalara yüklediği maliyetlerin de büyük kredilere göre daha fazla olması bu isteksizliği arttırmaktadır.

Elde ettiğimiz sonuçlara göre, ölçeklerinden dolayı piyasada söz sahibi olamamaları ve tahsilat politikalarında ödünler vermeleri, yapacakları ödemelerde ve enflasyondan korunmada küçük işletmelerin güçlüklerle karşılaşmalarına neden olmaktadır.

(171) Ahmet Demirbaş, "Küçük ve Orta Boy Teşebbüslerin Kredi ve Finansman Sorunları", Küçük ve Orta Boy Sanayi Teşebbüslerinin Sorunları, Çözüm Yolları ve Geliştirilmesi Semineri, MPM Yayınları, No:358, Ankara, 1987, s. 197.

(172) Ahmet Demirbaş, a.g.e., s. 197.

olduğuna göre dipnot mümkün kullandım.

Yaptığımız araştırmaya göre, küçük işletmeler, özkaynaklarının yetersizliği ve yabancı kaynakların temin güçlükleri nedeniyle teknolojik gelişmeleri izleyememekte, hatta yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli olan yatırımları bile yapamamaktadırlar. Küçük işletmelerin karşılaştıkları bu güçlükleri gören müteşebbis adayları ise, yapabilecekleri küçük ölçekli girişimlerden vazgeçmektedirler.

Ülkemizde küçük işletmelerin özkaynak ve yabancı kaynak sağlama konusunda karşılarına çıkan engellerden bir tanesi de sermaye piyasasından yararlanamamalarıdır. Ancak bu piyasadan veya başka bir yerden uygun nitelikte fon sağlasalar dahi, bunu uzun vadede kârlı olacak yatırımlara dönüştürememektedirler. Çünkü küçük işletmeler, böyle bir değerlendirmeyi yapacak finansman bilgisine, yeterli ve yaygın olarak örgütlenmiş danışmanlık hizmetlerine sahip olmadıkları gibi, yönetim, eğitim ve danışmanlık gibi konuların da önemini henüz kavramış değillerdir.

Küçük işletme yöneticilerinin finansal yönetim konusunda yetersizliklerinin işletme açısından pek çok olumsuz etkileri olmaktadır. Bunlardan bir tanesi ve özellikle ülkemiz için önemli olanı da, işletmenin faaliyet hacmi genişledikçe nakit akışında ortaya çıkan artışın, yöneticiyi yanıltması ve ona zenginleştiği izlenimini vermesidir. Bu durumda yönetici, harcamalarını ölçsüz bir biçimde artırmakta ve işletmesi için gerekli olan fonları özel yaşamı için kullanma eğilimine girmektedir. Böyle bir gelişmenin doğal bir sonucu olarak da işletme, finansman ihtiyacını karşılamada güçlüklerle karşılaşmakta ve açıklarını ileriki dönemlerde daha büyük kaynaklarla gidermek zorunda kalmaktadır (173).

(173) J.F. Weston ve E.F. Brigham, a.g.e., s. 955.

Finansal yönetimde önemle gözönüne alınması gereken işletme sermayesi yönetimi, sermaye bütçelemesi ve maliyeti, finansal analiz gibi önemli konular küçük işletmelerde yeterli ölçüde yerine getirilmemektedir.

Örneğin anket sonuçlarına göre, işletme sermayesini ilgilendiren alacak ve stok yönetimi, nakit yönetimi; sermaye bütçelemesini ve maliyetini ilgilendiren yatırım kararlarının alınması, projelerin değerlendirilmesi, sermaye maliyetinin hesaplanması; finansal analiz ve kontrolde kullanılan başlıca rasyolar, başabaş nokta analizleri, faaliyet ve finansal kaldıraçtan yararlanılması gibi konularda küçük işletme yöneticilerinin çok yetersiz oldukları görülmektedir.

4.2. Öneriler

Ülkemizdeki küçük işletmelerin finansman sorunlarına eğilmeden önce bu işletmelerin tanımlanması konusunda bir anlaşmanın sağlanması gereklidir. Bu amaçla, Türkiye Halk Bankası, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, TOBB, TESK, DPT ve KOSGEB gibi kuruluşların temsilcilerinden oluşan bir kurul oluşturulmalıdır.

Küçük işletmeleri temsil edecek bir örgütün kurulması gereklidir. Böylece küçük işletmeler, sorunlarını daha kolay ve sürekli bir biçimde duyuracak ve daha etkin olacaklardır. Ayrıca bu şekilde bir örgütlenme, işletmeler arasındaki iletişimi artırarak, ortak sorunlara karşı birlikte hareket etmeyi teşvik edecektir.

Küçük işletmelerin kredi sağlamada karşılaştıkları güçlükler, önceki konularda ve sonuç bölümünde bahsedildiği gibi iki yönlüdür. Bunlar, bir yanda küçük işletmelerin ihtiyaçları olmasına rağmen, yüksek faiz ve teminat şartları nedeniyle kredi alamama-

ları, diğer yanda ise, finansman kurumlarının uygun şartlarda ve düzeyde kredi verememeleridir. Bu amaçla ülkemizde küçük işletmelere tahsis edilen kredi miktarının arttırılması ve şartlarının uygun duruma getirilmesi için bankacılık sisteminde yeni düzenlemeler yapılmalıdır. Örneğin Türkiye Halk Bankası, sadece küçük işletmelere yönelik olarak çalışacak biçimde düzenlenebilir. Ayrıca, mevcut bankalara bazı teşvik ve Muhafiyetler uygulanarak küçük işletmelere uygun şartlarda kredi açmaları sağlanabilir. Böylece söz konusu işletmelere finansal olanaklar sağlayan kurumların sayısı artırılabilir.

Terminat şartlarının ağırlığı nedeniyle kredi alamayan işletmelere garanti ve kefalet veren kuruluşun (TOSYÖV-Kredi Garanti Fonu gibi) hizmetleri yurt çapında yaygınlaştırılmalıdır.

Küçük işletmeler için "faktoring" şirketlerinin kurulması sağlanmalıdır. Böylece alacaklarını daha süratli bir biçimde tahsil edebileceklerdir.

Ülkemizde küçük işletmelerin sermaye piyasasından yararlanabilmeleri için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Bu amaçla yatırımcılar bilinçlendirilmeli ve yöneticilere finansal yönetim teknikleri aktarılmalıdır.

Alacakların yönetiminde etkinliğin sağlanması için, kredili satış koşulları işletme açısından daha elverişli hale getirilmeli, alacakların tahsilinde etkinlik sağlayıcı önlemler alınmalıdır. Bunun için, toplam satışlar içindeki peşin satışların oranı yükseltilmeli, vadeli satışlarda kredi süreleri ve limitleri daraltılmalı, kredili satış yapılacak müşterilerin nitelikleri gözönüne alınmalı, borçlarını süresinde ödemeyen müşterilere karşı peşin satışlara ağırlık verilmelidir.

Stok yönetiminde etkinliğin sağlanması için, optimal stok miktarının ve işletmeye en fazla yarar sağlayacak sipariş miktarının saptanması, işletmenin vergi matrahını düşürecek değerlendirme yöntemlerinin kullanılması (enflasyonist ortamda LİFO: "son giren ilk çıkar" yöntemi gibi), çeşitli nedenlerle atıl hale gelmiş stokların özel fiyat indirimleri ile satılması, stoklarla ilgili bilgilerin ve sınıflandırmanın düzenli bir şekilde yapılması gibi önlemler alınabilir.

Nakit yönetiminde etkinliğin sağlanması için ise, belirli sürelerle düzenlenen nakit bütçesi ile, planlanan nakit giriş ve çıkışlarında ortaya çıkabilecek aksamalar için önlemler alınmalı (174), peşin ödemelerden mümkün olduğunca kaçınılmalıdır.

Yatırım için verilen kararların sağlam yapılabilirlik (fizibilite) etüdülerine dayanması, yatırım projeleri arasında seçim yapılırken önyargılar ve sezgiler yerine bilimsel değerlendirme yöntemlerinin kullanılması, yatırım projelerinin finansmanında kullanılan kaynakların (sermayenin) maliyetinin hesaplanması, yatırım projelerinin kârlılığı sermaye maliyetine eşit oluncaya kadar yatırım harcamalarının sürdürülmesi gibi noktalar gözönüne alınmalıdır.

İşletmenin likitide, faaliyet, finansal yapı ve kârlılık durumları; rasyolar, karşılaştırmalı tablolar ve diğer analiz araçları ile kontrol edilmelidir. Böylece işletmenin finansal yönetim etkinliği sağlanırken, bu işletmelere kredi veren finans kurumlarının güveni kazanılmış olacaktır.

(174) Mete Oktav, Hulusi Demir, Oktay Alpugan ve Nurel Üner, İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, Beta Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1987, s. 341.

Müteşebbisleri; finansal yönetim, yatırımların finansal ve teknik analizleri gibi konular üzerinde bilgilendirmek ve yönlendirmek amacıyla KOSGEB, üniversite ve ilgili kurumların işbirliği ile çeşitli illerde "Danışmanlık Merkezleri" kurulmalıdır. Ayrıca, küçük işletme yöneticileri için bu konularda broşürler, kitapçıklar bastırılmalı, seminerler düzenlenmelidir.

Yukarıda sözüedilen danışmanlık merkezleri, belli sürelerle faaliyet raporları hazırlamalı ve düzenleyecekleri periyodik toplantılarla küçük işletmelerle ilgili bilgi alışverişini sağlamalıdır.

Ayrıca, üniversite ve diğer yüksek öğrenim kurumlarında "küçük işletmeler yönetimi" ile ilgili dersler konulmalıdır. Böylece uzmanlaşmış eleman, araştırmacı ve öğretimcilerin yetişmesi sağlanabilir. Yine bu kurumlarda küçük işletme yöneticilerine, finansal yönetim, muhasebe, pazarlama ve diğer konularda kurslar düzenlenmelidir.

Küçük ölçekli işletme kurmak için yeni girişimde bulunan müteşebbislere, başlangıç aşamasındaki güçlüklerin aşılması için yatırım indirimi, vergi muafiyeti ve diğer teşvikler sağlanabilir.

Pazara yeni girecek küçük işletme yöneticilerine, yapacakları yatırımların belirsizliklerini büyük ölçüde ortadan kaldıracak "franchising" olanakları tanımlanabilir.

KAYNAKLAR

- Ahmet Demirbaş, "Küçük ve Orta Boy Teşebbüslerin Kredi ve Finansman Sorunları", Küçük ve Orta Boy Sanayi Teşebbüslerinin Sorunları, Çözüm Yolları ve Geliştirilmesi Semineri, MPM Yayınları, No:358, Ankara, 1987.
- Ali Ekber Yıldırım, "Satılık Fabrika ve Otel Sayısı Artıyor", Dünya Gazetesi, 17.5.1991.
- Ali Rıza Kurdüz, "Küçük İşletmeler İhracat İçin Birleşiyor", Sabah Gazetesi, 5.5.1991.
- Ali Tigrel, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere Sağlanan Destekler, DPT Yayınları, Ankara, 1990.
- Atilla Çoruh, "Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Geliştirilmesi İçin Kamu Kesiminin Örgütlenmesi", Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Geliştirilmesi Semineri, MPM Yayınları, No:120, Ankara, 1973.
- BİAR A.Ş., Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Gelişimi ve Mevcut Durumu, BİAR Eğitim Yayınları, Yayın No:10, Ankara, 1990.
- Brian Ogley, Business Finance, Longman, London, 1981.
- Carl Liedholm ve Donald Mead, "Small Scale Enterprises: A Profile", Economic Impact Dergisi, Sayı:63, 1988/2.
- Dan Steinhoff, Small Business Fundamentals, Mc Graw-Hill Book Company, New York, 1978.
- Dan Steinhoff, Bernard A.Peltzer ve Karl A.Shillif, Small Business Management: Cases and Essays, Grid, Inc., Ohio, 1975.

- D.F.Scott, D.L.Gray ve M.M.Bird, "Investing and Financing Behavior of Small Manufacturing Firms", M.S.U.Business Topics, Michigan, 1972.
- Donald Grunewald, Small Business Management, Oceana Publications, Inc., New York 1966.
- DPT, Küçük Sanayi, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Kurulu Raporu, Yayın No:340, Ankara, 1989.
- Dünya Gazetesi, Orta Ölçekli İşletmeleri Desteklemek İçin Vakıf, 18 Ocak 1991.
- Dünya Gazetesi, Türkiye'de Küçük İşletmelerin Ekonomik Ağırlığı Çok Büyük, Makale, 18 Ocak 1990.
- Ekmel Zadi, "Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Örgütlenmesi ve Kooperatifleşme", Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Geliştirilmesi Semineri, MPM Yayınları No:120, Ankara, 1973.
- Ekonomist Dergisi, Teşvikli Yatırımlarda Taban 400 Milyon Lira, Sayı:11, 17 Mart 1991.
- Enis Ömer Akbulut, "Küçük ve Orta Boy İşletmeler, Politikalar/Öneriler", DPT, Teşvik Uygulama Başkanlığı, Ankara, 1991.
- Eugene Stalley ve Richard Morse, Modern Small Industry For Developing Countries, Mc Graw-Hill Book Company, Stanford, 1965.
- Geoffrey Knott, Financial Management, Pan Books Ltd., London, 1987
- Graham H.Ray ve Patrick J.Hutchinson, The Financing and Financial Control of Small Enterprise Development Gower Publishing Company Ltd., Aldershot, 1983.

- Güler Yalım, "Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Teşebbüslerinin Ekonomimizdeki Yeri, Önemi ve Tanımlanması", Küçük ve Orta Boy Sanayi Teşebbüslerinin Sorunları, Çözüm Yolları ve Geliştirilmesi Semineri, MPM Yayınları, No:358, Ankara, 1987.
- Hal B.Pickle ve Royce L.Abrahamson, Small Business Management, John Wiley and Sons, Inc., New York, 1976.
- Hulusi Demir, Bülent Bircan ve Hülya Tütek, Yönetmel Karar Verme, Bilgehan Basımevi, İzmir, 1985.
- İlkin Baray, "Türkiye Ekonomisinde İşletmelerin Gelişimi ve Yapısı", BİMER-2. Dönem İşletme Yönetimi Eğitim Programı Seminer Notları, İzmir, 1989.
- İsmail Bulmuş, Erkan Oktay ve Mete Törüner, Küçük Sanayi İşletmelerimizin Konumu, Önemi ve AT'a Girerken Karşılaşılabilecek Sorunlar ile Çözüm Yolları, MPM Yayınları, No:426, Ankara, 1990.
- İsmail Türk, Maliye Politikası, S Yayınları, Ankara, 1983.
- J.Fred Weston ve Eugene F.Brigham, Managerial Finance, The Dryden Press, Hinsdale, 1978.
- Katherina E.Stearns, "Assisting Informal Sector Microenterprises", Economic Impact Dergisi, Sayı:63, Washington, 1986/2.
- Kemalettin Conkar, "Kalkınmanın Gerçekleştirilmesinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Önemi ve Sözkonusu İşletmelerin Büyük İşletmelere Dönüştürülmesine Yönelik Bazı Kamusal Destekler", Anadolu Üniversitesi, Afyon İ.İ.B.F. Yıllığı, Yayın No:7, Eskişehir, 1990.

- Max Georg Meier, "Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Kredi Sorunları İçin Türkiye Orta Ölçekli Sanayici ve Yöneticileri Vakfı'nın (TOSYÖV) Kredi Garanti Fonu Projesi Bir Çözüm müdür?" konulu bildirisi, Ankara, 1991.
- Mehmet Erkan, "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Finansman Sorunu ve Dış Kaynaklı Krediler", Anadolu Üniversitesi, Afyon İ.İ.B.F. Yıllığı, Eskişehir, 1990.
- Mehmet Erkan, "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin İmalat Sanayiindeki Yeri ve Finansal Sorunları", Küçük ve Orta İşletmelerin Sorunları Seminerinde Sunulan Tebliğ, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası, Mersin, 1990.
- Memduh Üreyen, "Türkiye'de Çalışma Mevzuatı ve Küçük ve Orta Boy Teşebbüslerin Mevzuat Sorunları", Küçük ve Orta Boy Sanayi Teşebbüslerinin Sorunları, Çözüm Yolları ve Geliştirilmesi Semineri, MPM Yayınları, No: 358, Ankara, 1987,
- Mete Oktav, Hulusi Demir, Oktay Alpugan ve Nurel Üner, İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, Beta Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1987.
- Mete Oktav ve diğerleri, Orta ve Küçük İşletmelerde İhracata Yönelik Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri, TOBB Yayınları, Yayın No:176, Ankara, 1990.
- Murat Kepir, "Küçük ve Orta Boy Büyüklükteki Teşebbüslerin İleri Teknolojiye Yönelik Sektörlerdeki Rolü", Küçük ve Orta Boy Sanayi Teşebbüslerinin Sorunları, Çözüm Yolları ve Geliştirilmesi Semineri, MPM Yayınları, No:358, Ankara, 1987.
- Mustafa Yücel, "Küçük Üretici Firmalar Ortak Üretim Yapmalı", Dünya Gazetesi, 4.7.1988.

- Muzaffer Soysal, İstanbul Ticaret Odasına Kayıtlı Plastik Eşya Üreten Küçük ve Orta Boy Sanayicilerin Sorunları, MPM Yayınları, No:285, Ankara, 1983.
- Nicholas C.Siropolis, Small Business Management, Houghton Mifflin Company, Boston, 1982.
- Oktay Alpugan, Küçük İşletmeler Kavram, Kuruluş ve Yönetimi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Basımevi, Trabzon, 1988.
- Olcaı Baykal ve diğlerleri, Gıda Sanayiinde Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Yolları, MPM Yayınları, No:382, Ankara, 1989.
- Olcaı Baykal, Orhan Pazarcık ve İlyas Gülmez, Küçük Sanayi, Yeri, Önemi ve Pazarlama Uygulamaları, MPM Yayınları, No: 328, Ankara, 1985.
- Orhan Harçerlioğlu, Ekonomi. Sözlüğü, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1972.
- Paul Burns ve Jim Dewhurst, Small Business in Europe, MacMillan Education Ltd., London, 1986.
- Rein Peterson, Small Business: Building a Balanced Economy, Press Porcepic Ltd., Ontario, 1977.
- Rüştü Bozkurt, "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Yönetim Sorunları", Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri, Sorunları ve Çözüm Önerileri Forumunda Sunulan Tebliğ, İzmir Ticaret Odası, İzmir, 1988.
- Sadi Uzunoğlu, "Küçük ve Orta İşletmelerin Finansman Sorunları", Küçük ve Orta İşletmelerin Genel Sorunları ve Çözüm Önerileri Seminerinde Sunulan Tebliğ, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası, 1990.

- Sedat Balak, "Türkiye'de Küçük İşletmelerin Sanayi ve Ekonomideki Yeri ve Önemi", Küçük ve Orta İşletmelerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri, Sorunları ve Çözüm Önerilerin Forumunda Sunulan Tebliğ, İzmir Ticaret Odası, İzmir, 1988.
- Sehavet Altıkardeş, "Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Ekonomimizdeki Yeri ve Tanımlanması", Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Geliştirilmesi Semineri, MPM Yayınları, No:120, Ankara, 1973.
- Servet Mutlu, Japonya'da Endüstrinin Yapısı, İşletmelerin Ölçeği, Verimlilik ve Ücretler, MPM Yayınları No:391, Ankara, 1989.
- Stanley R. Sondeno, Small Business Management Principles, Business Publications, Inc., Texas, 1985.
- Steven Solomon, Small Business USA, Crown Publishers, Inc., New York, 1986.
- Tamer Müftüoğlu, "Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinin Başlıca Sorunları", Dünya Gazetesi, 7 Haziran 1988.
- TOSYÖV, "Türkiye'de Küçük Sanayi ve Esnaf Lehine Bir Kredi Garanti Fonu Kurulmasına Dair Rapor, Ankara, 1990.
- Tuncer Tokol, "Avrupa Toplulukları Komisyonunda Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Rekabet Güçlerinin Arttırılmasına Yönelik Politikalar ve Türkiye'deki Benzer İşletmelerin Topluluğa Uyum Sorunu", Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. 3.Ulusal İşletmecilik Kongresi, Kapadokya, 1989.
- Türkiye Halk Bankası Aydın Merkez Şubesi Yetkilileri ile "Küçük Sanayi İşletmeleri Tanım Kriterlerinin Son Durumu" Konusunda Yapılan Özel Görüşme, Aydın, 29 Mayıs 1991.

- Türkiye Kalkınma Bankası, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye'de Sanayi Sektörünün Finansmanı, Araştırma Planlama ve Değerlendirme Müdürlüğü, 1990.
- Wilhelm Hummen, " Friederich Naumann Vakfı'nın Türkiye'deki An-gajmanının Amaç ve Görevi" Konulu Bildirisi, Ankara, 1991.
- William D.Hailes ve Raymond T.Hubbard, Small Business Manage-ment, Litton Educational Publishing Inc., 1977.
- Zeynep Göğüş, "Küçüklere Yardım Edeceğiz", UNIDO Genel Direktörü Domingo Siazon ile yapılan rapörtaj, Hürriyet Gazetesi, 17 Temmuz, 1990.

ANKET FORMU

KUÇUK İŞLETMELERİN FİNANSMAN
SORUNLARI

Sayın Bay/Bayan,

Bu araştırma, 1-99 arası işgören çalıştıran ve sermaye yatırımı 1 Milyar TL.yı geçmeyen küçük sanayi işletmelerinin finansal (parasal) sorunlarını ortaya koymak ve bu sorunlara çözüm önerileri getirmek amacıyla yapılmaktadır. Anket formuna içtenlikle cevap vermeniz, sorunlarınızın doğru olarak saptanmasını ve ilgili yerlerde gündeme gelmesini sağlamada yardımcı olacak ve çözümlerin bulunmasını hızlandıracaktır. Anket formunda kimliğiniz ve firma adının belirtilmesi önemli değildir. Önemli olan doğru bilgilerin saptanmasıdır. Yardımlarınız için teşekkür ederiz.

Arş.Gör.Uğur Tandoğan
Dokuz Eylül Üniversitesi

Lütfen aşağıdaki soruları yerine göre boşlukları doldurmak veya işaretlemek suretiyle cevaplandırınız:

1.GENEL BİLGİLER:

- 1-İşletmenin faaliyet kolu:.....
2-Çalışan sayısı:.....
3-Toplam sermaye yatırım tutarı:.....
4-Kuruluş tarihi:.....

	<u>Evet</u>	<u>Hayır</u>
5-İşletmenin resmi organizasyon şeması var mıdır?	()	()
6-İşletmenin yazılı iş ve görev tanımları var mıdır?	()	()
7-Hesap planınız var mıdır?	()	()
8-Proforma tablolarından yararlanılmakta mıdır?	()	()
9-Muhasebe-Finans eğitimi gördünüz mü?	()	()
10-Fizibilite etüdlerinden yararlanılmakta mıdır?	()	()
11-İşletmenin en önemli sorunu sizce aşağıdakilerden hangisidir?		

Lütfen önem sırasına göre derecelendiriniz:

(1=En az önemli, 5=En önemli)

- () Finansman sorunları (parasal)
() Pazarlama (satış) sorunları
() Yönetim (idare) sorunları
() Satınalma (Hammadde, malzeme, vs. tedariki) sorunları
() Personel (işçi) sorunları

2.FİNANSAL KONTROL VE ANALİZ BİLGİLERİ:

- 1-Faaliyet devreniz kaç gündür?:.....
2-Geçen yıla ait cari oranınız nedir?:%.....
3-Geçen yıla ait asit-test oranınız nedir?:%.....

- 4-Geçen yıla ait stok devir hızınız nedir?:%.....
- 5-Geçen yıla ait alacak devir hızınız nedir?:%.....
- 6-Geçen yıla ait özsermaye devir hızınız nedir?:%.....
- 7-Geçen yıla ait toplam aktifleriniz içinde borçlarınızın payı nedir?:%.....
- 8-Geçen yıla ait faizlerinizi karşılama rasyonuz nedir?:%.....
(Net kar+Faiz Gid./Faiz Gid.)
- 9-Geçen yıla ait toplam varlıklarınızın kârlılığı nedir?:%.....
- 10-Geçen yıla ait özsermayenizin kârlılığı nedir?:%.....
- 11-Geçen yıla ait firmanızın net işletme sermayesi nedir?:.....
- 12-Nakit bütçesi yapıyor musunuz?: Evet(.) Hayır()
- 13-Fon akım tablosu yapıyor musunuz?: Evet() Hayır()
- 14-Maliyet muhasebe sisteminiz var mı?: Evet() Hayır()
- 15-Firmanızda başabaş nokta analizinden yararlanıyor musunuz?
Evet() Hayır()
- 16-Toplam maliyetleriniz içinde sabit ve değişken maliyetlerinizin payı nedir?:
Sabit:%... Değişken:%...
- 17-Geçen yıla ait enflasyona göre düzeltilmiş satış gelirleriniz ve vergiden önceki karınız nedir?:
Satış Geliri:..... V.Ö.K.:.....

3. SERMAYE MALİYETİ VE SERMAYE YAPISI BİLGİLERİ:

- 1-Borç ve özsermaye karmasının oluşturulmasında, gözönüne aldığınız(hedeflediğiniz) bir Borç/Özsermaye oranı mevcut mudur?

Evet() Hayır()

Cevabınız "Evet" ise bu oranı belirtiniz:%.....
Cevabınız "Hayır" ise, borç/özsermaye karmasının oluşturulmasında nelerden yararlanıyorsunuz?İşaretleyiniz:

- () Daha önceki tecrübeler ve kendi yönetsel yargım
() Endüstriyel standartlar(Rakip firmalara ait borç rasyoları)
() Kreditorlerin koyduğu sınırlamalar
() Diğerleri(Belirtiniz)

.....
.....

- 2-Finanslama kararları alırken bir Borç/Özsermaye oranı kullanıyorsanız, bu oranı nasıl hesaplıyorsunuz?:

- () Defter değerlerine göre(Bilançoda gösterilen değer)
() Piyasa değerlerine göre
() Diğer(Belirtiniz)

.....

- 3-Dış kaynaklardan fon sağlama yolunda alacağınız kararlar, faiz giderlerini karşılama oranınızdan etkilenmekte midir?

Evet(.) Hayır()

4. SERMAYE BÜTÇELEMESİ BİLGİLERİ:

1-Kullandığınız makine ya da teçhizatı kiralıyor musunuz?

Evet() Hayır()

Cevabınız "Evet" ise nedenini belirtiniz:

.....

2-Kısa dönemde kârlı olup olmadığına bakmaksızın, ek teçhizat yatırımını gerekli görüyor musunuz?

Evet() Hayır()

Cevabınız "Evet" ise gözönüne aldığınız ana neden nedir?

() Rekabet edebilmek ve rekabetçi gücümü koruyabilmek

() Üretim düzeyini koruyabilmek

() Önceki yatırımların gerektirdiği yatırımları yapabilmek

() Kârlılığı tam olarak ölçemediğim için

() Diğer(Belirtiniz)

.....

3-Sermaye (yatırım) harcaması tekliflerinin değerlendirilmesinde aşağıdaki tekniklerden en çok hangisini kullanıyorsunuz? Önem sırasına göre derecelendiriniz:

() Geri ödeme süresi

() İç karlılık oranı

() Net bugünkü değer

() Karlılık endeksi veya fayda/maliyet oranı

() Diğer

4-Çeşitli yatırım harcamaları arasında bir seçim yaparken yatırımın beklenen getirisini sermaye maliyeti ile mi yoksa piyasa faiz oranı ile mi kıyaslıyorsunuz?

Sermaye maliyeti() Faiz oranı()

5-Yatırım harcamaları arasında bir seçim yaparken aşağıdakilerden hangisini kullanıyorsunuz?

() Borçlanmanın ve özsermayenin maliyetini, yatırımın getirisi ile kıyaslıyorum.

() Tüm fon kaynaklarının genel ortalama maliyeti gibi bir karma oran ile yatırımın getirisini kıyaslıyorum.

() Geçmişte sağlanan bir getiri oranı ile yatırımın getirisini kıyaslıyorum.

() Diğer(Belirtiniz):.....

5. İŞLETME SERMAYESİ YÖNETİMİ BİLGİLERİ:

1-Bir finansman politikası olarak kasa veya bankada kullanıma hazır en az kaç TL. tutulmaktadır?

2-İhtiyaç fazlası nakit nasıl değerlendirilmektedir?

() Menkul kıymet satınalımı

() Gayri menkul satınalımı

() Bankaya yatırım

() Diğer(Lütfen belirtiniz):.....

3-Elde ettiğiniz kârları ne yapıyorsunuz?

() Ortaklara dağıtıyorum

() Tekrar işe yatırıyorum

() Kısmen ortaklara dağıtıp, kısmen işe yatırıyorum

- 4-Satışlarınızın yüzde kaçını kredili yapıyorsunuz?:%.....
- 5-Kredili satışlarda müşterilerinizin durumunu değerlendiriyor musunuz? Evet() Hayır()
- 6-Açmış olduğunuz krediler için vade farkı alıyor musunuz? Evet() Hayır()
- 7-Açmış olduğunuz kredilere ilişkin olarak erken ödemeyi teşvik etmek amacı ile "iskonto" uyguluyor musunuz? Evet() Hayır()
- 8-Alacaklarınızın tahsil edilmesinde zorluk çekiyor musunuz? Evet() Hayır()
- 9-Şüpheli alacaklarınızın toplam alacaklar içindeki payı nedir? %.....
- 10-Alacaklarınızı yaşlandırıyor musunuz? Evet() Hayır()
- 11-Firmanızda stok kontrolü ve/veya analizi yapılmakta mıdır? Evet() Hayır()

Cevabınız "Evet" ise nasıl bir yöntem izliyorsunuz?

- () Maksimum-minimum yöntemi
() Ekonomik sipariş miktarı yöntemi
() Göz kararı yöntemi
() ABC analizi yöntemi
() Geçmişteki tecrübelerden
() Diğer(Lütfen belirtiniz):.....

6. FİNANSLAMA KARARLARI BİLGİLERİ:

- 1-Kredili alımlar yapıyorsanız, toplam alışlarınızın yüzde kaçını kredili(veresiye) sağlıyorsunuz? %.....
- 2-Firmanız başka hangi kaynaklardan kredi sağlamaktadır? Yüzde-lerini kabaca belirtiniz:
- %...Bankalardan
%...Para piyasasından(Örgütlenmemiş/tefecî piyasası)
%...Diğer firmalardan(Satıcılardan)
%...Akraba ve arkadaşlardan
%...Diğer(Lütfen belirtiniz):.....
- 3-Kullandığınız kredilerin şartlarını lütfen belirtiniz:
<u>Kredi Cinsi</u>	<u>Vadesi</u>	<u>Faiz Oranı</u>	<u>Diğer Şartlar</u>
I-.....			
II-.....			
III-.....			
- 4-Kredilerinden yararlandığınız bankalar veya diğer kuruluşlar hangileridir?:
-
.....
.....
- 5-Firmanız teşviklerden yararlanmakta mıdır? Evet() Hayır()

Cevabınız "Evet" ise bunları sıralayınız:

.....
.....
.....

6-Finansal kararlar almanızda(Kredi kullanımı veya finansal sorunlarınızla ilgili konularda) yardımcı olan kuruluşlar var mı?

Evet() Hayır()

Cevabınız "Evet" ise bu kuruluşları belirtiniz:

.....
.....
.....
.....

7-Bu kuruluşlardan finansal konularda yararlandığınız hizmetleri işaretleyiniz:

- ()Danışmanlık
()Kefalet
()Eğitim
()Diğer(Lütfen belirtiniz):.....

8-Kredi kullanmıyorsanız veya kullanamıyorsanız nedenlerini önem derecesine göre sıralayınız:

- ()Özsermayem yeterlidir
()Kredi faizi çok yüksektir
()Kredinin vadesi kısadır
()Teminât şartları ağırdır
()Kredi veren kuruluşlar çok azdır
()Kredi almada formaliteler çoktur.
Diğer(Lütfen belirtiniz).....
.....
-